

tv-15 naš TOVARIS

Št. 46
21. novembra 1985
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Reagan in Gorbačov v Ženevi

Ameriško-sovjetski odnosi nikoli doslej niso bili na tako nizki ravni kot minula leta. Silovita propaganda in prisiljeni šarm zagotovo nista poročila za uspeh ženevskega srečanja, ki je deveto vrhunsko srečanje med voditelji velesil v zgodovini njunih odnosov. Med zmernimi pričakovanji in senzacionalnimi novicami so besede ameriškega predsednika dovolj zgovorne. Po prihodu v Ženevo je dejal, da odnosi med ZDA in SZ narekujejo nov začetek v zvezi z regionalnimi spopadi, človekovimi pravicami in zmanjšanjem oborožitve. Razlike med državama so po njegovih besedah velike. Oba voditelja v dveh dneh pogovorov ne bosta mogla premagati nasprotij. Ostaja torej upanje, da bosta v imenu človeštva naredila vsaj prvi korak.

Srečanje Reagan-Gorbačov verjetno ne bo podobno tistemu iz časov Hruščova in Kennedyja, gotovo pa ne bo manjkalo vzajemne verbalne demonstracije moči in veljave v svetu. Razlike bodo ostale tudi vnaprej očitne, še zlasti tiste na področju oboroževalne tekme. Skoraj enotno stališče opazovalcev je namreč, da se bistvene razlike v odnosih supersil nanašajo zlasti na oboroževanje v vesolju. Sovjetski predlog predvideva zmanjšanje strateške oborožitve, sočasno s tem pa tudi preprečevanje oboroževanja v vesolju. Washington pa vztraja na programu Strategic defence initiative, se pravi na tako imenovani vojni zvezdi, takoj nato pa postavljata ameriški predsednik v ospredje krizna žarišča in vprašanje človekovih pravic.

Reagan in Gorbačov se kljub temu sestajata, in sicer se voditelja velesil srečujeta prvič po letu

1979, ko sta se na Dunaju sešla Leonid Brežnjev in Jimmy Carter. Ali je srečanje samo že zadosten razlog za optimizem? Po sovjetskem predlogu o zmanjšanju oborožitve so Američani resda odgovorili s 50-odstotnim zmanjšanjem primerljivih orožij, sam obrambni minister Caspar Weinberger, sicer najglasnejši med »jastrebi«, pa je celo izrazil mnenje, da v sovjetskem predlogu vidi seme, ki bi ga bilo vredno vzgajati. Kljub takšnemu relativno zmernemu stališču ga ameriški predsednik Reagan ni uvrstil v delegacijo za pogajanja v Ženevi, kajti sprčo svojih nasploh tridih stališč bi utegnil vnesti razdor v ameriški team.

Odnosi med velesilama so v zgodovini doživljali različna ob-

ze, ko je po Helsinkih krenila v smer strateških akcij za prevlado v svetu. Semkaj sodi namestitev raket SS-20 v Evropi. Takšno je pač stališče Washingtona do moskovske politike in njihov pogled na poslabšanje odnosov v svetu. Da v Moskvi niso tega mnenja, je na dlani; pravijo namreč, da je predsednik Reagan izključni krivec za sedanje razmere, kajti ameriški voditelj je po njihovem mnenju takoj po zmagi na volitvah in po prihodu v Belo hišo obljubljal Američanom vrnitev ameriške moči, podobne tisti za časa Harryja Trumanna. Le tako bi lahko zagotovil zmago dobrega nad zlim, zmago svobodnega sveta nad komunističnim totalitarizmom.

Čeprav je bilo veliko ugibanja

V 52-letni zgodovini ameriško-sovjetskih diplomatskih odnosov so se voditelji obeh držav iz oči v oči sešli 14-krat. Prvo srečanje je bilo leta 1943 v Teheranu, zadnje leta 1979 na Dunaju. Ženeva je bila sicer pred 30 leti domačin prvega povojnega srečanja, in sicer med konferenco štirih velikih sil leta 1955. Največkrat sta se na primer sešla Nixon in Brežnjev, in sicer štirikrat: leta 1972 v Moskvi, 1973 v Washingtonu, leta 1974 v Moskvi in na Jalti.

dobja. Med drugo svetovno morijo sta si državi stali nasproti kot zaveznici, po vojni je sledilo obdobje hladne vojne, za obdobje od sredine šestdesetih let pa velja obojestranska ocena, in sicer je bilo to obdobje popuščanja napetosti in je trajalo do konca sedemdesetih let. Začetek osemdesetih let označuje kriza popuščanja, nezaupanja in nerazumevanja, skratka velesile so stopile v obdobje najbolj hladne vojne. Proces ohladike je najverjetneje spodbudila poteza Sovjetske zve-

okrog dnevnega reda srečanja, je le-ta zdaj že bolj jasn. Pogovor se bo sukal okrog treh poglavitnih problemov: o medcelinskih balističnih raketah, o izstrelkih srednjega dosega in predvsem o vesoljskem orožju. Ob tem pa ne gre prezreti znamenj, da se tako Reagan kot Gorbačov ne bosta mogla ogniti tako imenovanim regionalnim vprašanjem, pod katerimi razumemo krizna žarišča. Zakaj?

Zdi se, kot da leži odgovor v dejstvu, da tako v Moskvi kot

Washingtonu vidijo priložnost, da vprašanje kriznih žarišč izrabijo za medsebojni napad. Napadi bi se utegnili izkazati v vzajemnem dokazovanju, kako so ali eni ali drugi, najverjetneje pa oboji odgovorni za razmere na Srednjem vzhodu, v Afganistanu, Kampučiji, Srednji Ameriki, na jugu Afrike itd. Takšno ravnanje bi po pričakovanju obeh strani lahko prineslo pozitivne točke v njihovih medsebojnih odnosih in obtoževanjih, vendar stvari niti za milimeter ne bi spremenilo na bolje.

Razprava o regionalnih vprašanjih pa bi utegnila spodbuditi premišljanja velikih, da politika minulih let ni prispevala k rešitvi teh problemov, kar pomeni, da so bili ustavljeni vsi poskusi in pogajalski naporji za njihovo rešitev. Še več. Po petih letih je na dlani, da velike sile izgubljajo moč in vpliv na razplet kriznih dogajanj, da pa se po drugi strani krepi vpliv lokalnih in regionalnih sil, skratka sredobežnih sil, ki se odmikajo od zasnove velesil in delitve sveta na interesna področja.

Hkrati z regionalnimi vprašanji pa ne gre prezreti tudi vprašanja človekovih pravic iz tako imenovane tretje helsinške košare, kajti človekove pravice so vseskozi vroča tema odnosov med Vzhodom in Zahodom. Ronald Reagan utegne zatorej Mihaila Gorbačova napeljati na razgovor glede sovjetskih Židov, na Saharova in druge disidente, na vprašanje prisile v vzhodnem taboru, na »nespoštovanje« Helsinkov itd. Gorbačov pa utegne v dialogu uporabiti adute, ki se nanašajo na ameriško ravnanje z Indijanci,

s črnskim prebivalstvom, na brezposelnost v ZDA, na njene zdravstvene programe in drugo. To je samo nekaj vprašanj, ob katerih se utegne zaplesti dialog v Ženevi.

Kako bo, bo pokazalo srečanje samo. Liberalni James Reston je pred srečanjem primerno izjavil, da nihče ne pričakuje, da bosta Reagan in Gorbačov premagala politične razlike iz sedemdesetih let v vsega osmih urah pogovorov. Po njegovem mnenju pa je vprašanje, ali se bosta voditelja zasebno razumno pogovarjala o skupnih problemih ali pa bosta še naprej propagandistično »kvasala« o medsebojnih razlikah.

Po vsem tem se zdi, da razmerje sil oziroma stališč, ki jih zavzemajo, ostajajo še naprej tako daleč vsaksebi kot so bile. Sporno je marsikaj. Različni so pristopi do oboroževalne tekme, do kriznih žarišč v svetu, do pomena spoštovanja in bistva človekovih pravic. Obe strani se na primer nista mogli sporazumeti, ali bosta v Ženevi izdali skupno sporočilo. Kot kaže, bo vsaka zase izdala svoje, ki pa se bosta, kot običajno, bistveno razlikovali. Skoraj vsa pričakovanja se zdaj sučejo okrog konkretnih možnosti, da se Moskva in Washington sporazumeta o postavitvi konzulatov v Kijevu in New Yorku, nadalje da ponovno državi uvedeta redne letalske linije, da povečata obseg kulturne izmenjave ipd.

Za pogajanja obstajajo gotovo obojestranski motivi, prav tako pa tudi obojestranske ovire. Komunikativnost in šarm, ki ju gotovo ne bo manjkalo, ne bosta odveč, gotovo pa za premaknitev z mrtve točke ne bosta zadostna.

M. Lamprecht

Naši družbeni načrti za prihajajoča leta

Hitreje, više, dlje ... toda

Na vseh straneh, tako rekoč iz ure v uro se v teh jesenskih dneh oglašajo poročevalci s sej, na katerih delegati in drugi poklicani meljejo moko naših planskih osnutkov in predlogov za prihajajoče petletje (torej za čas, vpet med letnici 1986 in 1990) ter v tem okviru seveda posebej za bližajoče se prihodnje leto, ko naj bi že izpeljali del širšega petletnega načrta.

Te mnoge seje so namenjene tehtanju predlogov, definiranju usmeritev, kritiki nekaterih predvidenih postavk, sprejemanju potrebnih in ustreznih stališč, opozarjanju na to, da moramo biti stvarni, in ne nazadnje – ustvarjanju ozračja, ki je zagotovo ena pomembnih sestavin vsega tega, čemur porečemo: lotevanje načrtov z novo mero delovne energije.

Da o tem, kako pomembna bodo prihajajoča leta za naše življenje, res ni niti najmanjšega dvoma. Jalovi dosežki našega gospodarjenja v zadnjih nekaj letih so se nakopičili do takšne višine, da gazi-mo skoznje kot v močvirju, ki nam sega že do vratu in čez. Vsi brez izjeme vemo in čutimo, da tako ni mogoče naprej. Iz močvarne neuspehov se moramo za vsako ceno rešiti – na način temeljiterega preloma, z odločnim prestrukturiranjem.

In družbeni, gospodarski, razvojni, socialni načini naj nam pokažejo smeri reševanja ter nam naložijo obveznosti. Zastavljeni cilj je povsem jasn: začutiti znova trdna tla pod nogami, premagati krč, ki nas je prignal do tega, da že skoraj nismo zmogli narediti več nobenega koraka, se pomikati proti bregu in po

nekaj »močvirnih« letih znova stopiti nanj.

Usmerjevalci

V ta namen je v slovenskih planskih besedilih (natisnjena so v skupščinskih Poročevalcih, žal pa so videti nekoliko preveč gostobesedna in v gostobesedno-

sti tudi ohlapna, kar je nasploh šibkost našega načina družbenega izražanja) naštetih nekaj temeljnih usmeritev, ujetih v številke oziroma odstavke. Zapisano je, naj bi proizvodnja pri nas v republiki zrastle tako, da bi vsako leto zaznamovali njeno 3,5-odstotno zvečanje (v industriji malce večje kot v kmetijstvu, v drobnem gospodarstvu sploh precej višje, tako da bi se čez leta res poznalo, pa v turizmu tudi ...). Seveda naj bi tudi izvažali vsako leto več: izvoz naših izdelkov v tujino naj bi bil vsako leto za 6 odstotkov večji in pri tem bodo morala imeti konvertibilna območja primerno prednost.

To naj bi nam prinašalo več dohodka, torej tudi možnost za dodatno zaposlovanje (načrtovalci so zapisali: vsako leto 1,2 odstotka novih delovnih mest), za večjo akumulacijo denarja v gospodarstvu in v družbenih dejavnostih od socialne prek zdravstva do kulture, za večji razmah znanosti, za možnost hitrejšega posodabljanja v naših tovarnah, pa ne nazadnje tudi za to ali ono naložbo; in da ne pozabimo – za rast realne vrednosti osebnih dohodkov, kajti od nje je odvisno marsikaj, še zlasti motiviranost ljudi za delo, za proizvodnjo, za kakovost, kar vse so temeljni kamni naših družbenorazvojnih namenov in hotenj.

Natanko vem: v tem pravkar prebrnem odstavku je prevelika gneča števil in pojmov in besed. Skušajmo si zato sliko nekoliko urediti.

(nadaljevanje na 3. strani)

Milena Knific-Gašparič

»Zaupanje mi je ogromno pomenilo!«

Družina, ki je prerasla mržnjo

Ruški dimniki bruhajo sivkasto snov, polno prašnih delavcev in sivina pada na polja, na hmeljišča, na bližnje, k Dravi segajoče gozdove.

»Navadili smo se, res, navadili«, zamomlja možakar ob luknjasti cesti.

Vedenje o počasnem hiranju slovenske zemlje kot da nikogar ne zanima več. Človek se navadi vsega, le umiranja ne. Brezdušje. Tudi to je – umiranje.

Pred Knifičevo domačijo lagodno stopa vojak v obleki teritorialnih enot, postoji, se zagleda v ploščo na pročelju, bere, se spet obrne, in tako v nedogled. S puško na rami. Vaje za domovino. In nezaupljivost sije iz njegovih oči. Do koga?

Zgovoren je tisti napis, zlate in rdeče črke poplesujejo in razkrivajo spoznanja: »Postoj, kdor mimo greš...!«

Smolnik pravijo kraju, a njega dni so rekli Lobnica. V hiši živita Gašparičeva, Maks-Jernej-Šandor (vse v eni osebi) in Milena. In njihovi. Zgoraj, pod streho, sta se zbudila in tamkaj prežita na proste urice, ki jih nikakor noče biti, odrivata nepomembne, četudi še vedno važne stvari, na jutri, na čas, ko bodo prišle vendarle na vrsto, ko bo več miru... kdaj bo to, ne veste ne Milena ne Maks.

Oče Knific je bil mali vaški trgovec. Dobričina. Milenin ded pa tudi babica sta bila krepka in zavedna Slovenca, kar v pokojni Avstro-Ogrski ni bilo lahko. Zaradi tega sta spoznala graške zapore! Vse, kar je dihala v starih dveh, se je preselilo v Milenino mater in očeta, trgovčiča in dobrotnika revnim. In našlo globok odmev v Mileninem in Jožetovem ravnanju: narodnostna zavest, ki je ni moglo razrahljati še tako močno nasprotovanje, se je kot opij zavlekla v nekaj rodov Knificev.

Dekletce je kot vosek

Knifičev Jožek, dober športnik, prijeten in vesten fant, dobričina kot oče, je že zelo zgodaj, 1937. leta, postal član SKOJ, kakšno leto, dve pozneje pa član partije, ki jo je takrat v Rušah ustanovil Norbert Veber, znani predvojni komunist, ki je bil zaposlen v Jeklu, ruški železarni. Veber je bil pri Knifičevih na hrani, in kali marksistične pa tudi uporniške misli so hitro našle pot do Knifičevih. Pozneje je v hiši gostoval tudi Martin Greif. Politična razgledanost Jožeka in Milene je bila seveda še kako povezana s tema dvema. Svoje je pripomogla še marksistična literatura, legalna pa seveda tudi pollegalna, drobne brošure, ki so jih že pred vojno nosili iz Maribora in so jih iz Knifičeve hiše dobivali napredni ruški delavci. V mesto jih je hodil iskat Jožek. Na Knifičevem zanesljivost ni bilo nikomur dolgčas. V tistih časih, ki so se že grozeče približevali svetovnemu polomu, je v hiši živeli tudi trgovski pomočnik France Segulin, Tržačan,

znani predvojni komunist, ki je na začetku vojne odšel v ilegalno in je pozneje umrl v Trstu. Ubili so ga v zloglasni Rižarni.

Ko so zbirali prispevke za Društvo prijateljev Sovjetske zveze in za »špance«, je stari Knific odprl možnjo. Ob štrajkih ruških tekstilcev in železarjev je brez besed, ne na up, odrinil brezposelnim blago iz svoje trgovnice.

Milena Knific-Gašparič

Nikogar v družini vojna ni prehitela: ni bilo redko, da so tehtali politični položaj, govorili o imperialistični nevarnosti, o razraščajočem se nacionalsocializmu Hitlerjeve Nemčije, o nemškutarstvu, o komunistih, ki so jih imeli kar doma, pod lastno streho. Fantje so mazali hitlerjevskim vrstnikom bele nogavice, kamenje je frčalo...

Dekletce, Milena, je bilo kot vosek, dovzetna, na moč sprejemljiva. Ideje, v kakršnih je bila vzgojena, so se razraščale v njej, dobivale novo podobo, drugačne razsežnosti, nove pomene...

Lističi vznemirjajo zmagovito vojsko

Spomin, ki kar ne pozna vrzeli. Zgoraj pod streho, bržkone je poleti tamkaj precej vroče in zatohlo. Milena drevi okoli štedilnika in se ubada s fižolovo »župo«, omamno diši, sopara miglja.

»Tistikrat me še niso sprejeli medse, bila sem premlada, vendar sem vedela, da hodi brat z drugimi fanti za hišo, v gozd, na travnik in da imajo tam nekatere politične ure. V skupini je bil tudi Matavškov Pepek, tisti, ki je organiziral štrajk v Jeklu, ruški železarni.

Ko je v dolini zamlelo, smo se umaknili v planino, h Kacjanovi družini: strah nas je bilo, da se bodo spodaj spopadli. Tam je bilo namreč precej bunkerjev starojugoslovanske vojske. Jožek je še naslednje jutro izginil: fantje so odšli v

bunkerje po vse, kar bi jim lahko koristilo, a kaj prida ni bilo.

Dne 27. maja so v Knifičevi hiši ustanovili prvi odbor OF na mariborskem območju, še prej kot v mestu samem. To je tudi pomenilo, da smemo v akcijo naposled tudi – mi. Velika stvar. Rekli so nam, da je potrebno pritegniti vse mlade, jih odtrgati nemškemu vplivu. Organizirali smo športna tekmovanja, plesni tečaj, čajanke. Junija 1941 me je Matavškov sprejel v Skoj. Na čajankah, športnem igrišču smo se dogovarjali o akcijah, ilegalnem delu, tiskanju propagandnih lističev... Vse skupaj je organizirala

večnost. Končno je prišel iz Maribora nekdo od gestapa. Bral jim je levite, govoril o komunistični nevarnosti, o banditski sodrgi, ne vedoč, da je med njimi tudi njihov Jožek. Izpustili so jih. Kdove zakaj. Morda za vabo, da bi jih opazovali? Milena tega še danes ne ve.

Decembra 1941 so razpustili četo. Fantje so se prek Knifičeve domačije vrnili v dolino. Takrat je prišel k njim španski borec Miha Pintar-Toledo, ki je znova osnoval Ruško četo.

In spet aretacije. 22. maj 1942. Zgodaj zjutraj je mati opazila žaromete: to so bili lahko v tistem času le – Nemci.

»Milena, beži,« je zbegano in prestrašeno vzkliknila mati, ko je stopila v njeno sobico. Dekle se je skri-la pod police, na katerih se je sušil fižol. Jožeka ni bilo več – 16. julija 1941 je odšel v gozd skupaj s Trpinom in Segulinom.

Nemci so odvlekli očeta in mater, teto Vero Frlogo, učiteljico, ki je pribežala iz Slovenskih goric. V Avstriji, kjer je bil na delu, so aretirali tudi njenega moža Franja in ga pripeljali v mariborske zapore. Ista usoda je zadela Mileninega bratranca in njegovo ma-

Jožek Knific-Iks

ter. Doma so ostali stric, gospodarjev brat, invalid, babica, ženica brez roke in Verin fantič.

Oktober 1942. Nemci so odpeljali še brezroko babico in nemočnega strica, fantiča pa prepustili same-mu sebi, a so ga sprejele dobre roke. Milena je po tistem strahotnem dnevu, jutru, ki mu ni hotelo biti konca, ostala še dva dni doma, v bunkerju. Zdaj je šlo za glavo: odločila se je, da pojde na domačijo Sernc-Marolt, v prezimovališče Ruške čete, kjer je ostala kakšnih štirinajst dni, morda tudi tri tedne, ne spomni se.

Fantje so imeli smuč. Odločili so se, da pojdejo v Šaleško dolino, dekle pa naj bi odšlo k sorodnikom v Zrkovce. Toda ko je prišla v Zrkovce po številnih zapletih, jo je že iskal gestapo.

Skrivaj je prestopila mejo pri Sevnici in odšla na ljubljansko območje, kjer so jo ljubeznivo sprejeli Steletovi. Po srečnem naključju je dobila stik s Trpinom, ki je medtem zapustil Pohorje in bil na Dolenjskem, v Drugi grupi odredov, in odšla na območje Grosupljega in Stične. Znova se je lotila ilegalnega dela. Do izdaje. Obkolitve domovanja, kjer je živela. Bilo je po oktobrski italijanski ofenzivi. In potem Rab, strahovita neurja, glad in groza.

»In vendarle, sreča v nesreči. Če bi me vrnili na Štajersko, Nemci ne bi poznali usmiljenja z menoj. Zagotovo bi me stalo – glavo,« govori.

Dom je ostal samotni. Mater so poslali v Ravensbrück, a je grozote preživela, prav tako hudo stara babica, ki so jo stiščali v taborišče Koburg. Knifica so aprila 1942 ustrelili v mariborskih zaporih. Tam je končal tudi bratranec. V Auschwitzu je umrla njegova mati, kjer se je končala tudi življenjska pot Mileninega strica, očetovega brata. Betežna babica je kljubovala strahotam in – preživela.

Tja do Ljutomera in naprej

Po odhodu Mihe Pintarja-Toleda v Šaleško dolino je postal komandir Ruške čete Jože Knific-Iks in se z njo vključil v novonastali Pohorski bataljon, kot komandir tretje čete. Padel je na isti dan kot njegov bataljon, vendar zunaj obroča.

Milena – partizanka

S Šarhovim Lojzkom in dvema fantoma s Poljskave, bili so menda v patrolji, se je vračal na Osankarico in padel v zasedo. Tako je četverica ostala v domači zemlji, druge so prepeljali v Glaz...

Zakaj bi človek zadrževal solze, ko spomin lomi hrbet in bolečina slepi oči in topo vrta po zatilju? Odloži očala, roke se za spoznanje tresejo, ko si briše oči z majhnim, res čisto majhnim robčkom. Maks obzirno izgine. Ne slišiva, ko zapre vrata, in tudi ne, ko znova vstopi, čez čas, ki ga je odmeril na moč natančno. Življenje, prežeto z obzirnostjo, že ve!

»Maja 1943 so z Raba spustili vse, ki niso imeli družine. Vrnila sem se na Dolenjsko, k mladinskim aktivistom. Odšla v skojevski tečaj, zaprosila, naj me pošljejo na Štajersko...« Drobi, vendar ne preska-

kuje. Natančna je in spomin ima dober.

Poslali so jo v kozjansko okrožje. Svobodno partizansko ozemlje. Kozje, Pilštanj, Planina pri Sevnici. Postala je članica okrožnega komiteja Skoja.

Pred začetkom nemške ofenzive leta 1944 je odrinila s tovariši v Zgornjo Savinjsko dolino. V skupini je bil tudi duhovnik Jože Lampret. Prišla je, da bi spet odšla. Tokrat v Ormož in nato v Ljutomer. Takrat so zaplapolale zastave in utihnile puške in vriski so parali – svobodno nebo.

Nekje je staknila kolo in se na moč naglo odpeljala domov. Med potjo je jokala, jokala... solza ni bilo mogoče ustaviti.

Spet odloži očala in Maks-Jernej-Šandor, vse v eni osebi, partizanska ime-nastarega političnega aktivista, predvojnega komuniste, organizatorja štrajkov, znova izgine. Kako dolgo se mora umakniti, pač ve.

»Doma so bili tujci. Nekje sem prespala, groza me je bilo, stiskalo me je, nekaj kot primež trdo se je ovijalo okoli vsega mojega bistva, potrtost se mi je zalazla vse do kosti.

Čez kakšen dan sem odšla v Maribor, kjer sem delala kot organizacijski sekretar SKOJ. Do volitev, ko sem bila izvoljena za predsednika KLO Ruše.

Delovna mesta. Odkrivanje kart na mizi. Dobrih, slabih, grenke izkušnje, veselje delati z ljudmi. Ko se je poročila, je šla z možem v Ljubljano. Leta 1951 sta

Milenko Strašek

Hitreje, više, dlje... toda...

(nadaljevanje s 1. strani)

Plan sanacije

To, kar se nam je zgodilo in kar doživljamo zdaj, so povzročila napačna ravnanja v dosedanjem načrtovanju.

Vemo, da imamo v deželi neprimerno razporejeno proizvodnjo. Bremeni nas, kot pravijo temu ekonomisti, vrsta nedonosnih proizvodnih programov. Politiki bi rekli: daleč od jasne usmeritve. Še kar dolg seznam tovrstnih – neljubih – besed lahko naštejemo: nesmotna ekstenzivnost (namesto zdrave intenzivnosti), zaostala in neposodobljena proizvodna tehnologija, pičli deleži znanja, nespametno »frčkanje« energije, stagnacija... in tako naprej.

Vse to je potrebno v naslednjih letih popravljati in popraviti, če nam je seveda do tega, da se prebijemo v boljše dni, k višji življenjski in družbeni ravni – ter se uveljavimo kot enakopraven subjekt v družbi narodov sveta.

Pot zagotovo ne bo lahka.

To, čemur pravimo prestrukturiranje, je težka in zamotana gmota nujnosti, ki se ji kajpak nočemo in ne smemo izogniti, zato pa si moramo naložiti veliko več delovnih obveznosti – na vseh različnih področjih: pri pridobivanju znanja, pri organizaciji dela, pri tehnološkem posodob-

ljanju, v boju za kakovost naših izdelkov, v prizadevanju za njihovo donosno uveljavitev v tujini, pri varčevanju z energijo, v skrbi za življenjsko okolje in vse v vsem: v spopadanju z brezbriznostjo in malomarnostjo, ki sta vse pogosto gospodarja našega ravnanja.

Ni pretirano, če zapišem: postati moramo tudi kot ljudje – posamezniki bistveno drugačni.

Samo to – in vse to – nam lahko omogoči, da bo postalo naše življenje sčasoma znova lažje, lepše, bolj spodbudno, bolj samoupravno in mi v njem nagrajeni po svojih posamičnih in kolektivnih dosežkih ter uspehih.

Marsikaj je v napoto

Gre, vsekakor, za izjemno pomembno obdobje – smo zapisali v ta ali ona stališča, s katerimi v teh dneh in tednih opredeljujemo svoj odnos do načrtov za bližnjo prihodnost.

»Toda ne zastavljajmo si prevelikih ciljev!« – je pridodano, saj bi le ti napotki in lepe številke kar tjavdan ne imeli nikakršne stvarne veljave, z izjemo dekorativne.

Dovolj jasno je torej izrečena misel, da naj bo načrt za prihodnost oprt na realna dejstva sedanjosti. Ta pa, kajpak, niso v spodbudo, prej v breme in v oviro.

Spričo gospodarskih neuspehov, upadle življenjske ravni in zmanjšane kupne moči, spričo neporavnanih dolgov, pa ob pičli akumulaciji in nezaustavljivi inflaciji ter vsem drugem, kar nas tare, pač ni mogoče govoriti o kdove kakšni motivaciji ljudi za delo in za odločilni spopad s stagnacijo.

Pa vendar!

To, da imamo v Sloveniji zaposlenih 42 odstotkov prebivalstva (četudi ne na primerni ravni uporabe znanja), da z nekaj manj kot 13-odstotnim deležem v celotnem številu vseh zaposlenih Jugoslovanih proizvedemo kar 18 odstotkov vsega, kar proizvede Jugoslavija, izvozimo pa na konvertibilno območje celo 26,1 odstotka (kljub tehnološki dotrajanosti naših proizvodnih sredstev) in imamo (vsem navkljub) pozitivno bilanco menjave s tujino, so realni obeti, ob katerih tudi načrti niso videti ne abstraktni ne iluzorni.

Svoje gospodarstvo s sredstvi, ki jih ustvarjamo, in z akumulacijo, ki nam ostane tudi potem, ko poravnamo obveznosti za splošne potrebe federacije, za manj razvite in do tujine (skoraj približno 12 odstot-

kov celotnega družbenega proizvoda v Sloveniji, tako da nam ga za svoje potrebe vendarle ostane 88 odstotkov), pač bomo zmogli prestrukturirati in posodobiti, najmočnejše naložbe (nekaj cest, nekaj elektrarn pa še kakšno centralno tehnično knjižnico ali muzej NOB ali akademijo znanosti) bomo vendarle spravili pod streho), pa tudi osebne dohodke bomo nemara postopoma spet zviševali in se tako otresli občutka nemoči in razjedenih vrednot, kar je posledica doslej neukročene inflacijske norosti.

Pomembno je – povedo trezna stališča, da se v ljudi znova naseli občutek, da ni vse odvisno od administrativnih načinov vodenja, temveč od njih samih.

Zatorej bodi leto 1986 prelomno in inflacija dejansko za eno tretjino nižja od letošnje.

Že ta korak bi (bo?) potegnil za seboj številne in velike korake, pa se bo morda v resnici s poživiljevo življenjsko voljo zganilo vse, kar se mora zganiti.

Bilo bi res odločno, ko bi se to po vseh teh mnogih, zapisanih in izgovorjenih besedah ne zgodilo!

Viktor Konjar

In memoriam

Petar Car – Zvrk

Prerano umrli predsednik predsedstva SR Hrvatske, narodni heroj, prvoborec Pero Car je bil doma iz Novakov pri Donji Stubici, rojen v revni kmečki družini v aprilu leta 1920. V domačem kraju zanj ni bilo življenjskih možnosti, zato je po končani osnovni šoli odšel v Zagreb in se izučil za elektrikarja. V delavnici, kjer se je učil svojega poklica in si v njej kasneje tudi služil kruh, je našel ugodna tla za svoje dejavno sodelovanje v delavskem sindikatu ter revolucionarnih akcijah delavske mladine.

Ko je ostal 1937. leta brez dela, se je odpravil v Novsko in se ukvarjal z ustanavljanjem skojevske organizacije. Postal je njen sekretar in si kmalu pridobil zaupanje za prevzem sekretarške odgovornosti tudi za krajevni komite KP v tem kraju.

Leta 1941 so ga ustaši zaradi izkazane aktivnosti dvakrat aretirali. Pri drugi aretaciji je v oktobru 1941 zbežal iz zapora na osvobojeno ozemlje

in se pridružil partizanskim borcev. Kot v času skojevskega in partijskega aktivizma se je izkazal tudi v boju z vrsto izjemno srčnih junaških akcij. V njegovi partizanski biografiji so zapisane funkcije: komisar čete, komisar bataljona, namestnik komisarja 12. slavonske brigade in na posled namestnik komisarja divizije.

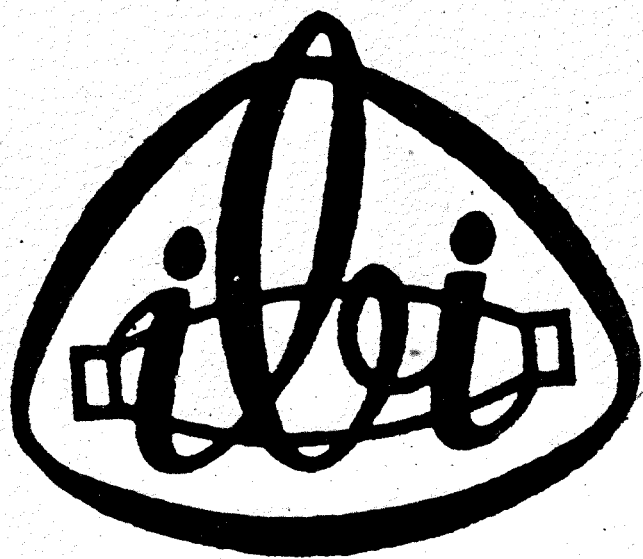
Izkazal se je v veliko bojih, še posebej na Begovači, v Španovici, v Kamenski, pa pri osvobajanju Prnjavorja in Banjaluke... in še in še.

Po osvoboditvi je aktivno deloval v organih ljudske oblasti in partije. Končal je višjo partijsko šolo in opravljal vrsto zelo odgovornih družbenih funkcij, ki jih je seveda nemogoče pa najbrž tudi odveč naštevati. Kajti vse, kar je delal in za kar se je bojeval – tudi v času neposredno pred smrtjo, kot predsednik hrvaškega predsedstva, je bilo namenjeno izbojevanju revolucije in njenih poglavitnih ciljev: socialistične skupnosti, v kateri bosta človek in njegovo delo dejanska gospodarja vseh življenjskih možnosti.

Bil je osebno skromen človek, a pri tem mož velikega formata.

Bil je eden tistih borcev, ki posebej prava izročila naše revolucije.

R. R.

tv-15 naš
TOVARIŠ

**INDUSTRIJA
BOMBAŽNIH
IZDELKOV KRANJ**

Specializirana delovna
organizacija za izdelavo
žakardskih tkanin za
ležišča in notranjo opremo
stanovanj.

uniles
sozd

novoles

**LESNI KOMBINAT n. sol. o. NOVO MESTO –
STRAŽA**

**TOZD
BLAGOVNI PROMET, BIP, n. sol. o.**

**CESTA KOMANDANTA STANETA 38
68000 NOVO MESTO**

TELEFON: (068) 25-081
TELEX: 35814 YU NOVKOM

Rentgenska slika slovenskega zamejstva

V obsežnem in nadrobno razčlenjenem Poročilu o položaju slovenske narodnostne skupnosti v zamejstvu, ki ga je pripravil slovenski izvršni svet, obravnavajo pa ga sestavi posameznih družbenopolitičnih organizacij, lahko beremo nekaj zanimivih in predvsem zgoščenih odstavkov o položaju Slovencev, živčih v Italiji, v Avstriji in na Madžarskem – pa smo se odločili, da to rentgensko sliko v odlomkih posredujemo tudi bralcem našega tednika. Tokrat objavljamo zapis o političnopravnem položaju slovenske narodnostne skupnosti v Italiji.

Slovenska narodnostna skupnost v Italiji živi bolj ali manj strnjeno v treh pokrajinah dežele Furlanije-Juljske krajine: Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini. Avtohtono slovensko prebivalstvo Beneške Slovenije je prišlo pod Italijo leta 1866, z rapalsko razdelitvijo (1920) pa so prišli pod Italijo tudi tržaški in goriški Slovenci ter Kanalska dolina. Kljub obljubam takratnih oblasti so v odnosih do slovenskega prebivalstva začele prevladovati nacionalistične tendence s hkratnim raznarodovalnim pritiskom. Stopnjevanje nasilje nacionalističnih in fašističnih krogov je v dveh desetletjih uničilo skoraj vse, kar so generacije Slovencev v Italiji ustvarile z veliko truda in odrekovanja: razvito šolstvo, gospodarske in kulturne ustanove, pisano besedo v materinem jeziku.

Z množičnim sodelovanjem v osvobodilnem boju najprej proti fašizmu in pozneje nacizmu se je slovensko prebivalstvo bojevalo tudi za svoje narodnostne pravice. Ob koncu vojne so se ta pričakovanja le delno izpolnila. Anglo-ameriška vojaška uprava je sicer obnovila slovensko osnovno in srednje šolsko

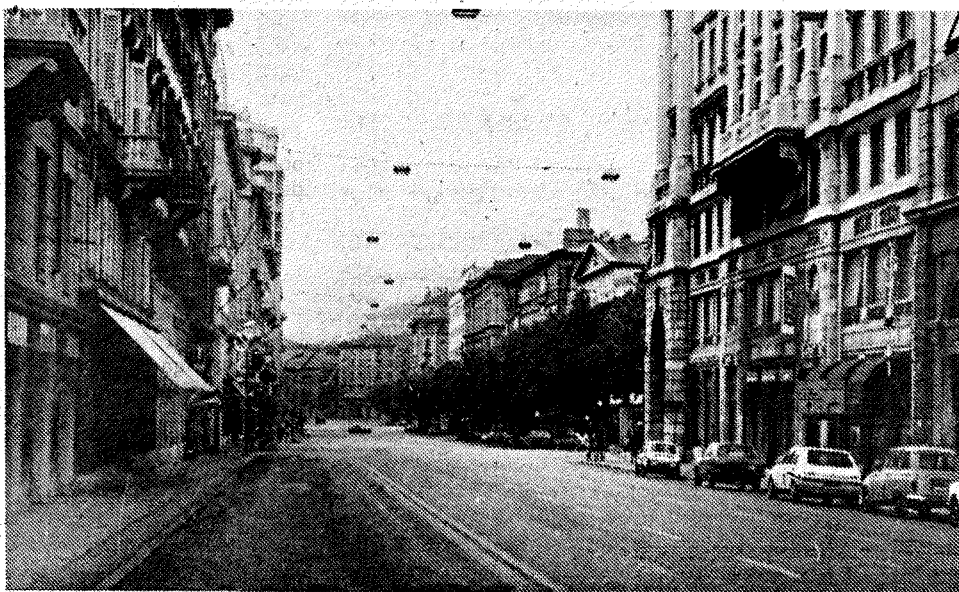
na Tržaškem in Goriškem (Beneška Slovenija je bila izključena), medtem ko je drugo ostalo v glavnem po starem.

Mejnik ne samo v meddržavnem, temveč tudi v narodnostnem pogledu pomeni »memorandum o soglasju« (podpisan 1. 1954), katerega integralni del Posebni statut zagotavlja narodnostne pravice slovenske manjšine na področju pod italijansko upravo. Posebni statut sicer ne predstavlja optimuma specifične narodnostne zaščite, vendar pa zagotavlja temelj dejanske narodnostne enakopravnosti avtohtone slovenske narodnostne skupnosti z večinskimi italijanskimi prebivalstvom, če bi bil v praksi v celoti uresničen. Londonski memorandum o soglasju je hkrati odprl široke možnosti za razvijanje ekonomskega, kulturnega in političnega sodelovanja med SFRJ in Italijo, ki je v interesu obeh držav. Kasneje so se pojasnile bistvene razlike v gledanju na nekatera glavna določila memorandumov, kar je med državama povzročalo občasne resne spore in motnje. Po dolgih pogajanjih sta se obe državi sporazumeli o spornih vpraša-

njih s sklenitvijo osimskih sporazumov 10. 11. 1975, s katerimi so urejena temeljna vprašanja odnosov med Jugoslavijo in republiko Italijo. Osimski sporazumi so zagotovili nespornost meje, predvideli različne oblike gospodarskega in drugega sodelovanja in opredelili pravice manjšine na ravni, ki ne sme biti nižja od prejšnjih sporazumov (memorandum o soglasju). Osimska pogodba

državnih odnosov postopno izboljševal. Vendar v praksi niso uresničena pomembna določila memorandumov o soglasju, obenem pa se tudi ni dosledno izvajal poseben statut, ki nadrobno in konkretno navaja pravice slovenske narodnostne skupnosti.

Tako ostajajo delno ali v celoti neuresničene tudi obveznosti, ki jih je prevzela Republika Italija s podpisom sporazumov v

Trst

poudarja, da sta obe strani dolžni izhajati iz načela spoštovanja pravic slovenske oziroma italijanske manjšine in da bosta v okviru svoje suverenosti s svojo zakonodajo urejali položaj narodnostnih manjšin.

Položaj slovenske narodnostne skupnosti v Italiji se je v zadnjih 20. letih skladno z razvojem med-

Osimu. Najpomembnejše med njimi so:

– enakopravna uporaba slovenščine v javni upravi in sodstvu;

– ustrezna zastopanost pripadnikov slovenske manjšine v službah javne uprave;

– krajevni napisi v slovenskem jeziku na narodnostno mešanem območju;

– vrnitvi doma pri sv. Ivanu v Trstu slovenski narodnostni skupnosti;

– večja upravna avtonomija šolstva;

– uradno priznanje kulturnih institucij slovenske narodnostne skupnosti in zagotovitev državne oziroma deželne finančne pomoči za njihovo delovanje.

Slovenska narodnostna skupnost se kljub neresenemu vprašanju njenega položaja in pravic postopoma uveljavlja kot samostojen subjekt v družbenem, političnem in gospodar-

stveni državi pa tudi s sodelovanjem matičnega naroda. Z vključevanjem v obmejno gospodarsko sodelovanje slovenska narodnostna skupnost prispeva k splošnemu gospodarskemu napredku Furlanije-Juljske krajine.

V delovanju Slovencev v Italiji sta pomembni Slovenska kulturno-gospodarska zveza (SKGZ) ter Svet slovenskih organizacij. Obe organizaciji ne nastopata kot stranki. Temeljna funkcija SKGZ je povezovanje in koordinacija narodnoobrambnih, kulturnih in gospodarskih aktivnosti slovenske narodnostne skupnosti v deželi Furlanije-Juljske krajine. Deluje v vseh treh pokrajinah avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine, je organizator, usmerjevalec in pobudnik skupnih naporov Slovencev v Italiji za njihov obstoj in razvoj. Nosilni steber zveze je sedaj poleg gospodarskih in kulturnih tudi športna organizacija. Svet slovenskih organizacij združuje in povezuje različne katoliško usmerjene komponente znotraj slovenske narodnostne skupnosti in deluje na območju Tržaške in Goriške pokrajine.

Del Slovencev v Italiji je politično organiziran v stranki Slovenska skupnost. Slovenci v Italiji se udeležujejo tudi v okviru obstoječih strank.

Slovenska narodnostna skupnost je tudi bila vselej dejavnik, ki se je v splošno korist prebivalstva ob meji prizadeval za širjenje in poglobljanje jugoslovansko-italijanskih odnosov in je pomembno prispeval k njihovem utrjevanju.

Zahteva po izvajanju osimskih sporazumov

Na Tržaškem je desetletnica od podpisa osimskih sporazumov zbudila pozornost skoraj vseh družbenopolitičnih sil in organizacij, ki so vsaka iz svojega zornega kota zavzele tudi nasprotujoča si stališča. Dokončna ureditev državnih meja med Italijo in Jugoslavijo je seveda zbudila najbolj zločeden odpor pri meščanskim Listi za Trst, ki je nastala med tržaškimi nacionalisti prav kot reakcija na osimske sporazume, in pri desničarski stranki MSI, ki je priredila izvalno zborovanje svojega zloglasnega kolovodje Almiranteja. Resnici na ljubo pa je krog prijateljev in zaveznikov veliko širši, čeprav si niso enotne ocene glede izvajanja sporazumov v teh desetih letih. Različne stranke in organizacije so preplavile mesto z lepaki, na programu so bile okrogle mize in razprave. V duhu pluralizma in širše politične dialektike se krešajo različna mnenja in stališča, v pričajanju, da je sedanja ureditev dokončna.

Posebno pozornost so tej okrogli obletnici seveda posvetili v slovenskih krogih. Slovenska skupnost je v zvezi z zahtevo, da se dosledno spoštuje-

jo sprejete obveznosti glede manjšine, priredila protestni shod v Osimu in zahtevala takojšnjo odobritev globalnega zaščitnega zakona.

Analizo je podal predsednik SKGZ Boris Race, ki je najprej ugotovil, kako predstavljajo dogovori temeljno izhodišče dokončnega začrtanja meja med državama, obenem pa so osnova za vsestranski razvoj obmejne prebivalstva. Vendar pa je slovenska narodnostna skupnost v Italiji dejansko ostala praznih rok, saj so obljube ostale le na papirju, saj glede temeljnih vprašanj. Postopek za uzakonitev globalne zaščite je kljub določenim premikom še na slepem tiru. Zadnje dni se sicer sušlja, da je vlada izdala svoj zakonski osnutek, ki bo temeljni dokument v parlamentarni razpravi. Zmerni, predvsem pa nacionalistični krogi skušajo v Trstu na elektriti ozračje in predpostavljajo, da morebitni zaščitni zakon ne sme v prvi vrsti »ogroziti« večinskega naroda. Torej naj se narodnostne pravice odmerjajo po potrebi večine, kar je seveda nesprejemljivo. Race nadalje poudarja, da so zahteve po preštevanju prava

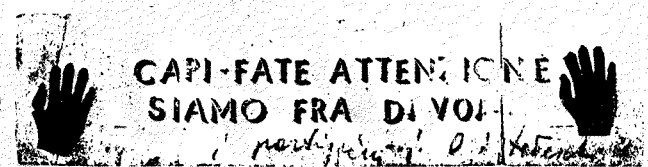
provokacija, nerealna pa je tudi teza, naj bi zaščitni zakon de facto le zbral in poenotil besedilo že obstoječih zakonov in norm, ki obravnavajo slovensko narodnostno skupnost. V prvi vrsti morajo biti enakopravno obravnavani Slovenci v Videmski pokrajini, katerim naj bodo priznane osnovne pravice do šolanja, uporabe jezika in gospodarske trdnosti, podobno kot na območju tržaške in goriške pokrajine.

Glede izvajanja osimskih sporazumov je veliko nezadovoljstvo tudi v zvezi z (ne)izvajanjem gospodarskih načrtov, kar je pravzaprav ob političnem preudiku onemogočila Lista za Trst, pa tudi stabilizacija zmanjšuje obsej obmejne izmenjave, s čimer se posredno šibi tudi položaj Slovencev v Italiji.

Na koncu bi opozorili še na eno vprašanje, o katerem se vse premalo govori, ki pa ni zaradi tega nič manj pomembno. Na Tržaškem je nekaj stotin zavarovancev oziroma upokojencev, ki so hudo diskriminirani, ker se jim ne priznava delovne dobe v bivši coni B STO v obdobju 16. 5. 1945–18. 11. 1956. Konvencija med Italijo in Jugoslavijo na

področju socialnega varstva in skrbstva iz leta 1957 namreč izrecno zahteva italijanske strani izključuje priznavanje te dobe sedanjim italijanskim državljanom: ta doba je torej »nevtralna« in se ne priznava v nobeni od dveh držav podpisnic. To vprašanje so okvirno rešili osimski sporazumi in že pred sedmimi leti je bil pripravljen osnutek administrativnega sporazuma, ki ga morata državi odobriti, preden začne veljati. Po srečanju julija letos v Rimu se bo mešana komisija sestala te dni v Beogradu in zamejski zavarovanci z nestrpnostjo pričakujejo, da se bo vendarle končala njihova trnova pot. V veliki večini so to zavedni Slovenci oziroma napredni Italijani, ki so po sodelovanju v NOB ostali še v JLA oziroma so dali svoj prispevek pri gradnji nove Jugoslavije in nekateri so bili kot vodilni kadri izrecno poslani iz Trsta na koprsko območje. Razumljiva je njihova zagnjenost, ko ugotavljajo, da njihova tedanja redna službena, namestitev sploh ni priznana, veliko pa jih je že pomrlo in ne bodo dočakali pravne ureditve tega perečega vprašanja.

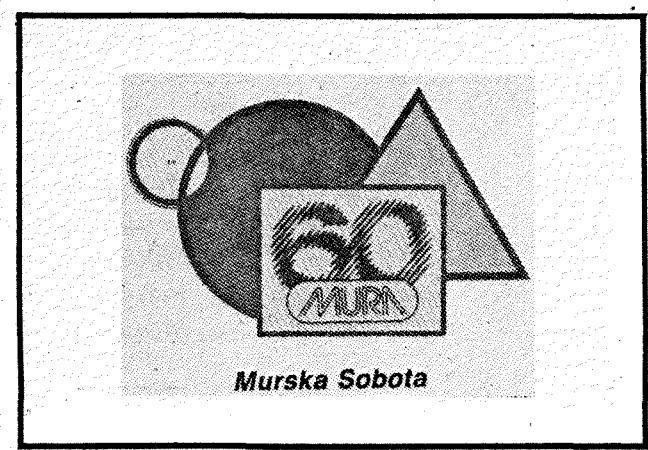
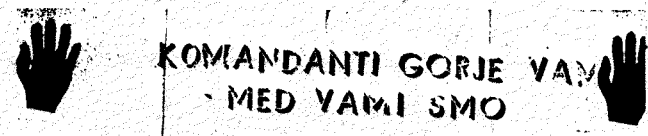
Črna roka tudi na Primorskem?

Danilo Šuligoj iz Bovca nam je poslal fotokopijo dveh letakov črne roke (v slovenščini in italijanščini), ki so mu jih dovolili narediti v zgodovinskem arhivu odpora pod pokroviteljstvom odpora ANPI za Videmsko pokrajino v Udinah.

In pravi: »V knjigi Po sledih črne roke izpod peresa Jožeta Vidica na strani 681 preberemo stavek: Na Primorskem ni bilo črne roke!

Kako bi razumeli, da so se našli letaki črne roke tudi v italijanščini? Po njih bi sklepali, da je črna roka segala s svojimi tipalkami tudi v zahodna Brda ali Furlanijo, kjer so se na mešanem območju bojevali proti skupnemu sovražniku slovenski in italijanski partizani?«

Prebeg dvojnega agenta?

Afera s pripadnikom sovjetske tajne službe Vitalijem Jurčenkom, ki je bil po trditvah predstavnikov ameriške administracije najvišji funkcionar neke vzhodnoevropske tajne službe, ki jim je padel v roke po drugi svetovni vojni, je brez dvoma še bolj ohladila ozračje med velikima silama v trenutku najbolj občutljivih priprav na ženevsko srečanje Reagana in Gorbačova. Med obiskom ameriškega državnega sekretarja Georgea Schultza v Moskvi sta Schultz in sovjetski voditelj Gorbačov menda izmenjala nekaj ostrih besed in obtožb. Polemiki se je pridružil tudi ameriški predsednik Reagan, in sicer z izjavo, da trije incidenti s sovjetskimi državljani, s katerimi so bili minule dni zaposlene ameriške oblasti, dokazujejo, da gre za premišljeno zaroto, katere namen je preprečiti uspeh ženevskega srečanja.

Vitalij Jurčenko vztrajno zatrjuje, da so ga avgusta letos med delovnim obiskom v Italiji ugrabili neznanci in da so ga nezvestnega prepeljali na ozemlje Združenih držav. Tam naj bi ga v po-

polni osamitvi drogirali in zasliševali agenti ameriške tajne službe CIA. Kot je dejal, zavestno ni izdal nobene skrivnosti, za to kar pa se je dogajalo z njim pod vplivom mamil in prisile, pa ne more biti odgovoren. Večkrat je menda zahteval srečanje s sovjetskimi predstavniki v ZDA, kar pa so mu »ugrabitelji« strogo odsvetovali.

Agenti CIA so mu menda često prikazovali njegove rokopise in ga prepričevali, da jih bodo v primeru pobega vrnili v Sovjetsko zvezo oziroma v roke KGB, kjer mu lahko pritiča samo zapor ali smrt. Menda so ga med drugim nekega dne odvedli do šefa CIA Williama Caseya, ki ga je povabil na skupno kosilo. Jurčenko zatrjuje, da so ga za srečanje s Caseyem pripravljali dobra dva dni, z narkotiki pa naj bi ga tako dobro prepirali, da se srečanja s šefom CIA spominja skrajno megleno in le posameznih prizorov. Menda naj bi se pogovarjala zlasti o splošnih političnih vprašanjih, tako imenovani visoki politiki in o bližnjem vrhunskem srečanju.

Postopke proti sebi je Jur-

čenko označil kot »terorizem pod nadzorstvom države«. Kar trikrat so mu menda vsiljevali podpis pogodbe, prek nje bi mu takoj nakazali milijon dolarjev, ki jih ne bi obdavčili, tako da bi do konca življenja prejemal na mesec dobrih 62 tisoč dolarjev. Poleg tega naj bi dobil tudi pohoštvo v vrednosti 48 tisoč dolarjev. Po njegovih besedah bi ta skupna vsota presegala pokojnino ameriškega predsednika, za protiuslugo pa bi moral samo prebivati na ozemlju ZDA. Jurčenkove izjave sta agenciji FBI in CIA označili kot neresnične in dodali, da je bilo Jurčenkovo sodelovanje z njima prostovoljno, njegov prebeg v ZDA pa prav tako. Temu v prid menda govori tudi njegova pisna izjava.

Nastop Vitalija Jurčenka v prostorih sovjetskega veleposlaništva v ZDA je še vedno zavil v meglo, saj je ostalo nepojasnjeno, kako se je znebil svojih spremljevalcev in se nenadoma pojavil pod sovjetsko zaščito. Ameriški visoki funkcionar Dave Duranberger je ob tem izjavil, da je vse, kar je Jurčenko

objavil, čista laž in da ZDA ne uporabljajo ugrabitev, drogiranja in mučenja. Seveda je vsebina protestne note, ki jo je SZ naslovila na ZDA, povsem drugačna. Moskva namreč protestira, češ da je bil njen državljan in uslužbenec ugrabljen in mučen, in da se po vsem tem želi vrniti v domovino.

Afera Jurčenko in številne druge, na primer Bitov, Medvedov in Sahanov, kljub obrobemu videzu samo večajo nezaupanje med Sovjetsko zvezo in Združenimi državami. Jurčenko bo, kot je dejal v najnovejši izjavi za tisk, nadrobno naznanil po vrnitvi v Moskvo. Za navadnega opazovalca vse te in podobne afere spominjajo bolj na kriminalne zgodbe kot pa na resne odnose med velesilama. Z diplomatskega zornega kota resda dajejo skrajno zapleteno podobo odnosov med Moskvo in Washingtonom, ki postaja še bolj motna ob dejstvu, da je do »ženevskega srečanja«, kjer naj bi voditelja Reagan in Gorbačov poskušala najti rešitev globalnega nezaupanja med državama, le še nekaj dni. Afer in aferice takšna prizadevanja odmikajo na stranski tir.

M. Lamprecht

Pomanjkljive ocene o položaju naše narodnostne skupnosti v Porabju

Zadnje razprave o položaju slovenske narodne skupnosti v zamejstvu na seji slovenske skupščine pa tudi ocena razmer zlasti med porabskimi Slovenci na Madžarskem niso zadovoljile zanimanja tistih, ki spremljamo to problematiko, še manj pa najbrž širše slovenske javnosti. Moti predvsem preveč poudarjena obzirnost, s katero se že desletja lotevamo manjšinskega vprašanja v Porabju. Kot bi se zaradi ljubege miru in dobrososedskih odnosov morali kar naprej umikati sleherni kritiki stanja, četudi je vse prej kot zadovoljivo za naše porabske rojake. Že to, da v Sloveniji tako rekoč večina ljudi, v primerjavi s stanjem naše manjšine v Avstriji in Italiji, ničesar ne ve, kaj se dogaja v Porabju, je zadosten razlog za resnejši pristop k temu vprašanju; saj nas navsezadnje obvezuje tudi republiška ustava!

Zdi se, da je za porabske Slovence »zadolžena« le prekmurska regija, ki vzdržuje še kolikor toliko redne stike s Porabjem? Za vse druge Slovence v matični domovini pa je ta del našega naroda večidel prava neznananka? Ocenjo, da se položaj porabskih Slovencev postopoma izboljšuje, poslušamo in beremo že natančno toliko let, kolikor smo postavili prve

normalne meddržavne stike. Rezultate teh izboljšav pa kljub temu še do danes ne vidimo, ali pa morda o njih nismo dovolj obveščeni?

Postavlja se tudi vprašanje, kako lahko skupščina SRS razpravlja o stanju v Porabju brez navzočnosti enega samega avtentičnega predstavnika naše manjšine? Tudi sicer nikoli nimamo možnosti slišati njihovega mnenja o življenjskih in narodnostnih potrebah (in željah). Tudi ne v komisiji za manjšinska vprašanja pri RK SZDL Slovenije ali kateremkoli drugem organu? Ničesar tudi ne vemo o rezultatih omenjenih izboljšav v napredujočem izobraževanju in kulturi. Nič nam ni znano o kakšnem slovenskem pisatelju, pesniku, slikarju ali drugem umetniku, predstavniku naše manjšine; nič o kakšni dramski skupini (nekaj malega le o folklorni skupini in pevskem zboru). Prav tako še ni bilo slišati o izhajanju glasila porabskih Slovencev? Kakšna je življenjska pot redkih slovenskih absolutov višjih šol, ki naj bi poučevali in skrbeli za materinščino? Če lahko pritrdimo oceni slovenske skupščine, da je položaj naše narodne skupnosti v Avstriji in Italiji nezadovoljiv, ne moremo nič spodbudnejšega reči tudi o stanju v Porabju!

JR

Proti dejavnosti desnice v Trstu

Tržaški prefekt in obenem vladni komisar De Felice je v prejšnjih dneh sprejel delegacijo tržaških demokratičnih in protifašističnih sil, ki so zahtevale sestanek v zvezi z vse bolj zaskrbljujočim obujanjem dejavnosti desničarskih sil, ki bo navidezni potuhi oblasti rovarijo in ribarijo v kalnem. V številni delegaciji so bili zastopani odporniška gibanja, delavski sindikati, demokratične stranke in združenja, SKGZ in župani slovenskih občin v tržaški pokrajini. Namen tega posega je bil opozoriti prefekta in prek njega osrednje oblastvene kroge, kaj se zadnje čase vse pogostejše dogaja na Tržaškem. Krajevne fašistične in nacionalistične desničarske sile skušajo s tendencioznimi pobudami razvrednotiti in izpodkopati temelje protifašizma ter nekako rehabilitirati fašistično obdobje. Delegacija je te svoje trditve podkrepila s spomenico in številnimi dokumenti, ki dokazujejo, kako desnica nostalgичno povečuje npr. nastanek salojske republike in neprikrito ogroža etnično sožitje in ravnovesje, predvsem pa mednarodne odnose ob jugoslovanski meji in torej razvijanje aktivnega sodelovanja vseh komponent ob odprti meji. Organizacija bivših bojevnikov (Federazione grigioverde), ki nima nič skupnega z resnično

demokracijskimi borčevskimi predstavništvi, si zadnje čase prizadeva, da bi jo upoštevali kot edino predstavnico bivših borcev. Njeno nazadnjaško usmerjenost jasno opredeljuje že podatek, da izhajajo njen predsednik in večina vodstva iz vrst desničarske stranke MSI. Netenje narodnostnega sovraštva in nestrpnosti ter nostalgичno obujanje preteklosti je potrebno že v kali odločno zatreti, zato so naslovili na predsednika tržaške pokrajine Marchia, ki predseduje odboru za obrambo vrednot odporništva in demokratičnih institucij, da skliče sejo tega organa, ki naj zavzame zelo jasno stališče do teh zaskrbljujočih pojavov. Marchio, ki, glej naključje, pripada nazadnjaško usmerjeni Listi za Trst, pa je doslej, kljub številnim pozivom in zahtevam, ignoriral to stanje. Ni se mu zdelo potrebno, da bi sklical sejo. To je le izraz težkega političnega in družbenega stanja na Tržaškem, kjer se vse preveč špekulira na račun pravic slovenske narodnostne skupnosti in desničarji ob desetletnici podpisa osimskih sporazumnov še vedno žolčno govorijo o izdaji in brez sramu izizivalno kažejo svoja protijugoslovanska čustva.

Boris Simoneta

Kurirska zveza med Stockholmom in Berlinom

V času, ko se je bilo potrebno bojevati proti zločinskemu nacifasizmu, je delovalo v Evropi tudi precej prostovoljnih aktivistov, trdno odločenih, da bodo dali svoj delež v boju proti temu mednarodnemu zlu. Eden takšnih je tudi Šved Arvid Lundgren, pripadnik socialnodemokratske stranke in prostovoljec v akcijah proti nacizmu. Tako je pripovedoval:

»Vse se je začelo leta 1937., nato pa se je nadaljevalo skoraj brez prekinitve. Za teden dni sem kot turist potoval v Berlin, da bi se nekoliko izpopolnil v nemščini.

Kot levo usmerjeni socialni demokrat si je že od mladih dni želel, da bi mogel prebirati klasike marksizma v nemščini. »V ta namen sem se začel z nekaterimi prijatelji učiti nemščine. V tridesetih letih smo imeli številne stike in pogovore z nemškimi protifašisti, ki so pred nacisti pobegnili na Švedsko. Pomagali smo jim, kjerkoli smo mogli.«

Tedaj je Arvid Lundgren dobil v roke knjigo Barikade v predmestju Wedding avtorja Klausa Neukrantza. Knjiga opisuje krvave majske dni leta 1929. v Berlinu. »Knjiga je naredila name zelo močan vtis. Med svojim obiskom v Berlinu sem hotel vsekakor videti tudi to znamenito mestno četrt, še posebno pa ulico Kjösliner, o kateri je Neukrantz zapisal: »Tukaj je utripalo srce rdeče četrti Wedding«.

Kaj je iskal to ulico, se je zapletel v pogovor z nekim berlinskim delavcem. Izkazalo se je, da je bil ta delavec tudi udeleženec majskih spopadov v Weddingu leta 1929. Lundgren je bil nemiren, ker ga je ta neznanec povabil, naj pride tisti večer v gostilno na trgu Nettelbeck, da bi se srečal in

pogovoril še z drugimi tovariši. Kljub temu se je povabilu odzval. Stiki potem niso bili več prekinjeni. Z Georgom Leichtmannom, tako se je tisti delavec pisal, si je Lundgren stalno dopisoval.

Leta 1943. je prišel Arvid Lundgren znova v Berlin, vendar ne več kot turist, temveč kot voznik tovornjaka. Iz časopisov je zvedel, da švedsko veleposlaništvo v Berlinu zida na svojem območju protiletalsko zaklonišče, zato potrebuje švedske delavce in šoferje. »Priglasil sem se kot voznik tovornjaka in marca 1943. obenem z 31 drugimi delavci prispel v že z bombami zaznamovano glavno mesto ob reki Spree«, je pripovedoval. »Na vsak način sem hotel znova postaviti stike s svojimi nemškimi tovariši v Weddingu.«

Že prve proste ure v Berlinu je izrabil za to, da se je odpeljal h Georgu Leichtmannu. »Prav tedaj se je pripeljal s kolesom, ko sem prišel do njegovega stanovanja na Schulstrasse 51. Po krajšem »ogledovanju« sva se pristrčno pozdravila. Leichtmann me je povezal v protifašistično skupino s precej dolgim, sestavljenim imenom: Saefkow-Jacob-Bästlein.

Lundgren se je pogovarjal s Francem Jacobom, ki je bil zelo zavzet za sodelovanje z zarotniško skupino, pravtako pa tudi za sodelovanje z nemškimi aktivisti, ki so živeli na Švedskem. Lundgren mu je ponudil pomoč. »Od tedaj sem izrabljaj svoja potovanja v Stockholm in tudi prilžnost, ki jo je pomenila diplomatska pošta, da sem skupini posredoval informacije. V Stockholm sem se srečal s Karlom Mewisom, predstavnikom KP Nemčije na Švedskem. Dal mi je gradivo za Jacoba.«

Ob neki priložnosti je moral Lundgren skriti ilegalcem kopirni aparat, ker je tajna policija gestapa začela preiskovati stanovanja, stanovanje švedskega šoferja pa je veljalo za sorazmerno varno. »Bil sem si na jasnem, da se igram s smrtjo«, je pripovedoval Arvid Lundgren, »vendar sem bil trdno odločen, da bom po svojih močeh prispeval k boju proti fašizmu! Obenem s svojimi nemškimi tovariši sem dobro vedel: »Ne gre za to, ali si komunist, socialni demokrat ali strankarsko nepovezan. Pomembno je, da narediš nekaj proti fašizmu in za konec vojne! Danes je položaj podoben, ko se nasprotniki jedrskega oboroževanja poskušajo združiti in nastopati skupaj proti skupni nevarnosti.«

Ko je bil bunker v veleposlaništvu sezidan, dela so trajala tri mesece, je Lundgren ostal v Berlinu kot šofer pri veleposlaništvu in nadaljeval delo z nemško skupino. Na nekem sestanku ob jezeru Samith je spoznal nemško protifašistko Greto Drögemüller. V dramatičnih okoliščinah ji je uspelo zbežati, potem ko je gestapo julija 1944. odkril skupino Saefkow-Bästlein.

Arvid Lundgren je moral spomladi 1944. ostate v Stockholm. Njegov naslednik na delovnem mestu šoferja Arne Karlsson, mlad socialni demokrat, je še vzdrževal zvezo z Greto Drögemüller in ji pomagal v tistih hudih časih. Dostavljal je denar in živilske nakaznice za ilegalno skupino, posredoval pa je tudi pošto med Lundgrenom in Drögemüllerjevo. »Njena pisma sem leta 1980. na srečanju s preživeli člani naše skupine v Berlinu izročil Inštitutu za marksizem-leninizem«.

Takole se zdaj 70-letni Arne spominja

konca vojne: »Osmi maj 1945 sem doživel v Karlskroni. Zunaj je bilo zelo živahno, jaz pa sem ostal zaprt v sobi. Razumljivo je, da sem bil vesel, ker je bilo konec vojne, vendar sem ves čas mislil na svoje nemške tovariše v Berlinu. Nacisti so jih umorili: Franza Jacoba, Georga Leichtmanna, delavca, ki mi je leta 1937 na Kösliner Strasse pokazal, kje so se bojevali, ter številne druge, ki so žrtvovali življenja za drugačno Nemčijo.«

fl.

Obvestili

Koordinacijski odbor združenj borcev in vojaških invalidov NOV mesta Nova Gorica prireja ob dnevu republike 4. tradicionalno srečanje borcev in vojaških invalidov mesta Nova Gorica v počastitev svojih članov jubilarov (60, 70, 80 let in vseh starejših) dan republike in 40-letnice svobode.

Srečanje bo v četrtek, 21. novembra 1985, ob 17. uri v Osnovni šoli 9. korpusa NOVJ v Novi Gorici.

Združje borcev NOV krajevne skupnosti Ledine bo ob tej priložnosti razvilo svoj prapor. Vabimo te, da se udeležiš slovesnosti in povabiš svoje domače.

Koordinacijski odbor združenj borcev in VI NOV mesta Nova Gorica

★

Ob 29. novembru, dnevu republike, bodo v Kumrovcu potekale prireditve v okviru manifestacije Titova mesta Titovemu rojstnemu kraju, in sicer Titovo Velenje poklanja prireditve Kumrovcu.

V petek, 22. novembra, bo Rudarska godba izvajala ob 16. uri promenade koncert pred rojstno hišo tovariša Tita.

Ob 17. uri bodo slovesno odprli razstavo Titovo Velenje med NOB in Likovni umetniki Titovega Velenja Kumrovcu.

V soboto, 23. novembra, se bo ob 10. uri predstavila DO Gorenje v mali dvorani doma borcev NOB in mladine Jugoslavije. Nato se bodo čez dan zvrstile še druge prireditve.

Naš poudarek

Volitve pred nami

V celi vrsti borčevskih organizacij na terenu je že stekla akcija, ki naj bi prispevala k volitvam pred durmi. Od zveznih borčevskih forumov prek republiških in občinskih do krajevnih organizacij je že redna tema na dnevnih redih pretehtana kandidacijska politika. Kajti, ugotavljajo borci na terenu, pridobiti je potrebno sveže delovne ljudi, lojalne, aktivne, voljne, da tudi v ne preveč ugodnih časih peljejo ta naš samoupravni socialistični voz naprej. In če lahko borci prispevajo k takšni usmeritvi tudi sami, potem menijo, da lahko to storijo predvsem na en način: tako, da izbirajo za kandidate na liste svojih delegatov le tiste ljudi, ki so pripravljeni delati. Samo to je merilo in tudi zagotovilo, da bo delegatsko delo uspešno, saj se je v preteklosti

že zdavnaj izkazalo, da je le malo koristi, če so nekatere funkcije postale predvsem »paradne« in okrasne, ne pa operativno aktivne in tako koristne za skupno stvar.

Na številnih borčevskih sejah te dni ugotavljajo, da se bo le malo spremenilo in da si preveč obojamo od volitev v letu 1986, če bomo spet privolili v sistem, ko na vodstvenih in vodilnih mestih le krožijo eni in isti ljudje. Merilo, poudarjajo borci, mora biti le dosedanja uspešnost pri delu in dobra volja, prežeta s pozitivnim gledanjem v prihodnost, saj defetistični pogledi in lakoničnost res ne morejo v ničemer pripomoči k temu, da se bo naša družba izvela iz sedanjih težav.

B. Ž. J.

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Portorož – Pohod po »solni poti«

Na pobudo in ob spremljavi borcev se je ob piranskem občinskem prazniku tamkajšnja mladina podala na pohod po poteh, po katerih so med zadnjo vojno nosili aktivisti in domačini sol za partizane.

Sol, ki so jo pokradli sovražniki iz sečoveljskih solin, je potovala po dolgi poti po dolini Dragonje, po Šavrinskih gričih čez Mala vrata pri Slavniku, čez Brkine in skozi snežniške gozdove do Notranjske, potem pa naprej v Belo krajino ter v partizanske brigade in bolnišnice.

Mladincem in desetini vojakov so se pridružili še borci, ki so prišli s Pivke. Pripovedovali so mladim, kaj vse so doživljali na tej poti v času narodnoosvobodilnega boja, kaj vse so morali storiti, da so ukanili sovražnika in da so po težavnih, skoraj nepreloženih poteh za hrbtnom sovražnikovih postojank pomikali majhne vozove s soljo.

Triinpetdeset letošnjih udeležencev pohoda je bilo ob koncu poti enotnega mnenja, da je potrebno to akcijo spreminiti v tradicionalno. Tokrat so prehodili skupaj le 17 kilometrov – do konca prve etape, kjer so se nekoč menjavale vprege pri Jemčevem mlinu. Pri tej hiši, katere mlinarja so kasneje Nemci odpeljali v Dachau, odkoder se ni več vrnil, so skrivali sol, če ni bilo takoj prevozne zveze za nadaljevanje poti.

Mladi so slišali tudi o oktobrskih dneh leta 1943, ko so se Nemci zgrnili nad Istro in pobijali nedolžno ljudstvo. Že na majhnem področju šavrinskega gričevja so pobili 117 mož in fantov ter razgnali vse, ki so se hoteli upirati nacifizmu.

Milan Cirk

Maribor – Po spominskih poteh

Tudi letos so pri krajevnem odboru ZB v krajevni skupnosti Jožice Flander organizirali, tokrat je bilo zadnjo septembrsko soboto, izlet v znane patizanske kraje. Obiskali so Kozjansko z Obsoteljem, in na ta način dodali še en kamenček k štiridesetletnici osvoboditve in spominu na tovariša Tita.

V lepem sončnem dnevu in po prijaznem pozdravu predsednika KO ZB je borec 13. brigade Slavko Ferlič pripovedoval izletnikom o partizanskih doživetjih v tistih krajih.

Izletniki so si v Stupici ogledali spomenik Matiji Gubcu in puntarski muzej, v Kumrovcu po vsa obeležja in objekte, ki spominjajo na tovariša Tita, in nato z izjemnim zanimanjem prisluhnili o Titu in srečanjih z njim, v hiši njegove sestrice Ane Kostanjšek.

V bližnjem Kozjem so izletniki položili k spomeniku padlim borec 13. brigade in domačinom venec, potem pa odhiteli domov. Ker je bilo že pozno, se žal niso mogli ogledati še pri borcih pobratene KS v Podčetrtku, vendar so se vrnili v Maribor zares zadovoljni. Hkrati so ugotavljali, da je takšnih lepih skupnih izletov vse manj in da se število udeležencev redči zaradi bolezni in smrti v borčevskih vrstah.

Ivo Šiftar

Slovenj Gradec – Osrednja pozornost gospodarstvu in volitvam

Borci občine Slovenj Gradec že dalj časa posvečajo osrednjo pozornost gospodarstvu v svojih okoljih. To so ugotovili na nedavni seji predsedstva občinskega odbora ZB NOV.

Slovenjgraško gospodarstvo je v skupnem seštevku dokaj dobro. Borci so se s to ugotovitvijo sicer strinjali, pa so se o vzrokih za pričakovano manjše upadanje gospodarstva rasti. Tako so se ustavili ob ugotovitvi, da se v posameznih podjetjih ali pa organizacijah kopicijo zaloge in da je gibanje proizvodnje v manjšem zaostajanju.

Niso obšli tistih gospodarskih organizacij, ki poslujejo z izgubami, zlasti zato, ker imajo prav tu ponekod višje osebne dohodke kot tam, kjer so rentabilni!

Ugotovili so, da v občini povečujejo izvoz, zlasti na konvertibilno področje. Na drugi strani pa opažajo upadanje v kmetijstvu in tako so pridelali za 4 odstotke manj mleka in za 8 odstotkov manj mesa.

Razpravljali so še o pripravi volitve v delegatske skupščine, o kongresih ZKS ZKJ, ZB NOV Jugoslavije in o predvideni volilni konferenci ZB NOV Slovenije. Ob tem so opozorili, da naj se po aktivnosti borci še bolj kot doslej vključujejo v krajevnih skupnostih in svoje sklepe ter stališča prenesejo v svoja krajevna združenja. Borci naj temu posvetijo še posebno pozornost, da bodo v pripravi na volitve evidentirani in izvoljeni na odgovorna mesta dobri in delovni ljudje.

D. M.

Strunjan – Pozorni PTT delavci do kurirjev in vezistov

Poštni delavci, ki nadaljujejo tradicije partizanskih kurirjev in vezistov, jih zelo skrbno negujejo. Že leta 1967 je prejel domicilni odbor kurirjev in vezistov v poštnih domovih oddiha v Strunjanu, na Pohorju in v Červarju po trinajst brezplačnih letovalnih mest v pred – in posezonskem času.

Tako kurirji in vezisti prihajajo že vrsto let v te domove in so nadvse zadovoljni. Letos, ko so bili v zadnji izmeni v strunjanskem domu PTT, so bili med gosti kar v večini. Bili so zadovoljni prav z vsem: z lepim vremenom, hrano, postrežbo. Plaža, ki so jo uredili lani, je nadvse prijetna, (zanjo so skupaj prispevali sredstva: počitniški dom borcev in vojaških invalidov Svoboda – Krka, Ljubljanska banka in že omenjene PTT organizacije Slovenije).

Tudi s tem zapisom so se želeli partizanski kurirji in vezisti zahvaliti za vso pozornost in prijateljstvo, ki jim jo izkazujejo novi nadaljevalci njihovih izročil.

Branko Blenkuš

Takole so se postavili pred fotografa udeleženci zadnje izmene letovanja v domu PTT delavcev v Strunjanu. Z njimi so se za spomin fotografirali tudi delavci tega doma.

Kamno pri Kobaridu – Aktivna organizacija ZB

Krajevna borčevska organizacija v Kamnem pri Kobaridu, kamor sodi tudi vas Selce, je letos delovala nadvse aktivno. Najotipljivejši dokaz za to so bila zbrana sredstva za spomenik padlim v NOB, ki so ga postavili sredi Kamnega na lepem prostoru pred tamkajšnjo šolo.

Na vlti bronasti plošči so zapisana imena 25 padlih s Selc in Kamnega.

Omenjeni dve vasi sta tudi po zaslugi prvoborca iz tistih krajev Franca Šavlija-Medveda že ob koncu 1941. leta in v začetku 1942. leta dobili prve organizirane aktiviste OF. Ustanovitev odbora OF je v februarju dvainštiridesetega vodil Franc šturn. Na jesen istega leta je s svojim delovanjem v teh krajih okrepil gibanje Ferdo Kravanja-Skalar in vse je vodilo v ustanavljanje še drugih ljudskih organizacij (mladinske in ženske) v letu 1943. Delo za partizanske enote se je razmahnilo zlasti, ko so le te taborile okrog Krna. Takrat so tudi odšli prvi borci iz teh krajev v partizane. Šestdeset borcev in bork je aktivno delovalo v enotah NOV in POS, del pa jih je bil med prekomorci.

Obe vasi sta bili partizanski in posebna zasluga za to gre ženskam teh krajev, dekletom, mladini.

Ko so ob postavitvi spominskega obeležja v Kamnem počastili spomin na padle, niso pozabili na 20 deportiranih v različna nemška taborišča.

Ob novem obeležju so se znašli skoraj vsi krajani obeh vasi in tudi tisti, ki živijo zdaj raztepeni po različnih krajih Slovenije.

Ob odkritju spominskega obeležja je bila pripravljena proslava s kulturnim programom, v katerem je zlasti navdušil kobariški oktet. K slovesnosti dogodka pa so dodali svoje z navzočnostjo tudi predstavniki vseh družbenopolitičnih organizacij.

Franjo Bavec-Branko

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Podnart – Pravo partizansko srečanje

Srečali so se partizani v Podnartu. Bilo je devetega novembra, še eno srečanje v vrsti že tradicionalnih vsakoletnih podnartskih partizanskih srečanj.

Poleg srečanja so pred dnevom mrtvih kot vsako leto počastili spomin na padle iz tistih krajev, za začetek prihodnjega meseca pa načrtujejo svojo volilno programsko konferenco, pri čemer so že pripravili predlog kandidatne liste za nov upravni in nadzorni odbor.

Imeli pa so še druge naloge, ki so jih opravili že na oktobrskem sestanku. Tako so med drugim predlagali za Prešernovo nagrado v prihodnjem letu Ivana Jana-Srečka za njegovo dopolnjeno povest Mrtvi ne lažejo ter druge njegove prispevke za jeseniški in kranjski zbornik in knjige, kakršne so Dražgoška bitka, Okrogelska jama, Udin boršt in Junaki v obroču.

Ciril Rozman

Postojna – O srečanju »sardincev«

Italijanske fašistične oblasti so med drugo svetovno vojno konfinirale na Sardiniji v »posebnih kazenskih enotah« številne primorske Slovence in istrske Hrvate. V teh in podobnih enotah je bilo nad 15.000 naših ljudi. Po padcu fašizma in kapitulaciji Italije so vsi ti naši sonarodnjaki zahtevali, naj jim tamkajšnje zavezniške oblasti omogočijo odhod v vrste NOVJ. Badolijevske sile pa so jim to onemogočile. Po kapitulaciji Italije je iz Sardinije uspelo pobegniti le majhnemu številu ljudi in se priključiti prekomorskim brigadam in drugim prekomorskim enotam NOVJ. Iz naših ljudi so zavezniki formirali slovenske čete, ki so si izbojevale tudi slovenske in hrvaške oficirje, našo zastavo s petokrako zvezdo. Kot take so bile vključene v zavezniško vojsko, 7. ameriško armado; sodelovali so v operacijah na Korziki in v južni Franciji. Veliko jih je umrlo in padlo. Pozno jeseni so jih končno pustili domov. Dvaindvajsetega decembra 1945, kmalu po vrnitvi v domovino, so se zbrali v Postojni in v spomin na te dogodke stoji spomenik na Titovem trgu. Postojnska občina pa je skupnosti nekdanjih političnih pregnancev na Sardiniji dala domicil.

V počastitev 40. obletnice osvoboditve in vrnitve v domovino je bilo 20. oktobra v dvorani jamske restavracije srečanje, ki se ga je udeležilo okrog 800 sardincev in njihovih svojcev.

Po pozdravnem govoru, ki sta ju imela predsednik domicilne občine Postojne Viljem Garnuš in predsednik skupnosti političnih pregnancev na Sardiniji Alojz Stegu. V svojem slavnostnem govoru, pa je član sveta federacije in odbora ZB NOV Julij Beltram orisal velik prispevek v NOB in pri povojni graditvi, ki so ga prispevali prav Sardinci. Udeleženci nedeljskega srečanja so prejeli spominske listine in medalje. Odbor skupnosti nekdanjih političnih pregnancev na Sardiniji pa je prejel plaketo občine Postojna.

Ob tem priložnosti je bila v prostorih jamske restavracije odprta tudi bogata slikovna razstava Po poteh sardincev. Material za to razstavo je zbral in uredil Karel Klun, polkovnik JLA v pokoju.

Štefan Bratina

Koroška – Borci družbenopolitični delavci

Na medobčinskem odboru ZB NOV za Koroško regijo, ki je samoupravni in koordinacijski organ med občinskimi odbori ZB NOV Radelj ob Dravi, Dravogradu, Slovenj Gradcu in Raven na Koroškem, so govorili o vlogi ZB. Njeni člani naj tam, kjer delajo in živijo, dajejo predloge ali pa svetujejo kot družbenopolitični delavci ter naj pri tem vztrajajo, da bi bila sprejeta samoupravna stališča tudi uresničena.

Postavili so zahtevo, da se partizanska generacija ne more umakniti ali pa se izmikati našim sedanjim gospodarskim in drugim razmeram. Namesto tega naj borci posegajo na aktiven način na vsa področja. Zaradi tega naj bodo borci kot delegati od krajevnih skupnosti do zveze ne le povsod navzoči, temveč tudi kot soustvarjalci naše politike in razvojnih usmeritev.

Govorili so tudi o evidentiranju možnih kandidatov za vodilne dolžnosti v ZB NOV in drugih vodilnih telesih v tej organizaciji. Tako so izbrali s potrebno obrazložitvijo za posamezne funkcije tovariše iz občinskih odborov ZB NOV Slovenj Gradec, Ravne na Koroškem, Dravograd in Radelje ob Dravi.

Pri informaciji in stališčih statutarne komisije za nekatere spremembe statuta ZB NOV Slovenije so predlagali, naj bi mandatne dobe uredili drugače. Upoštevali naj bi, ko gre za ljudi, ki so že priletni ali pa še bolehnji, naj bi določena dela v ZB opravljali tisti, ki so za taka opravila še sposobni, ne pa da jim to preprečuje trajajoča mandatna doba. Razen tega v tej organizaciji ne bi smeli prav z mandatno dobo omejevati tistih, ki delajo prizadevno in so še naprej pripravljeni. In naj bi bila dana tudi občinskim odborom ZB NOV možnost do tretje mandatne dobe. Vse to bo potrebno urediti s staturnimi sklepi skladno s spremembami statuta ZB NOV Slovenije.

Potrebno pozornost so posvetili varnostnopolitični oceni za Koroško regijo, ki so jo dopolnili in poslali pokrajinskemu komiteju za SLO in DS za Koroško. Govorec o znanem Partizanskem domu na Kopah so opozorili, da njegovo prodajo sploh ne privolijo. Z njim poslej upravlja trgovaška organizacija Merx iz Celja in podjetje Lesna iz Slovenj Gradca. Borci so ju zadolžili, naj jim čimprej posredujejo podatke o materialnem in finančnem poslovanju doma. Ker so dom zgradili s sredstvi občinskih odborov ZB NOV Ravne na Koroškem, Radelje ob Dravi in Slovenj Gradca, bodo na dom vzdali spominsko ploščo s temi naslovi in kdaj je bil zgrajen.

Drago Miklavc

Medicina v izjemnih razmerah

Nesreče odpirajo vrsto medicinskih in psiholoških problemov

V zadnjih dvajsetih letih je bilo pri nas in v svetu 45 večjih nesreč. Slovenija sodi med tiste ogrožene dežele, ki jo lahko doletijo raznovrstne naravne katastrofe, v prvi vrsti pa potres, poplave, veliki požari, suša, letalske, železniške in avtobusne nesreče. Vse to pa ne štejemo več med faktorje, ki jih ni mogoče nadzorovati, saj doma in širom po svetu organizirajo pripravljenost na tovrstne nesreče.

Prav te katastrofe so bile tema nedavne okrogle mize v Slovenj Gradcu, kjer so se zbrali zdravstveni delavci iz domovine in tujine, ki so se namenoma oddaljili od epidemij, jedrskih katastrof in podobno, saj je bila okrogla miza »Medicina v izrednih razmerah« omejena le na nekaj ur.

Že v uvodu je akademik profesor dr. Janez Milčinski dejal, da z »medicino v izrednih razmerah« razumemo situacijo, ko se zdravnik skupaj s svojimi pomočniki najde pred nujnimi nalagami, ki so nesorazmerne z njegovo zmogljivostjo, znanjem in opremo, skratka v okoliščinah, ki so bistveno različne od običajnega dela zdravnika.

»Njena teoretska podlaga temelji na bogatih izkušnjah iz partizanskega vojskovanja, iz velikih in majhnih katastrof pri nas in v svetu. Vsaka teh nalog je drugačna od prejšnjih, pri večini pa lahko najdemo skupne poteze: skoraj vse odpirajo poleg medicinskih problemov tudi psihološke,« je v uvodu še dodal akad. prof. dr. Janez Milčinski.

Pri katerikoli elementarni nesreči se vselej pojavlja tudi potreba po improvizaciji. Slednja v tistem trenutku pripomore poleg drugih kot sredstvo za reševanje medicinskih vprašanj na preživelih ali pri umrlih žrtvah.

Veliko področij obvlada le malo strokovnjakov. To so redka, posebna in ozka področja. Zato bi bilo nujno povezati te strokovnjake tako, da bi v primeru nesreče, čeprav prek meja, priskočili na pomoč. Tukaj se že začne mednarodno sodelovanje zdravnikov, ki so pripravljeni posvetiti se nalogam medicine v izjemnih razmerah. Pri nas se brez dvoma lahko pohvalimo s tovrstnim strokovnjakom, akad. prof. dr. Janezom Milčinskim, ki je priskočil na pomoč ob različnih (predvsem letalskih) nesrečah zunaj državnih meja. Za okroglo mizo v Slovenj Gradcu pa je sedela še ena strokovnjakinja, ki bi jo skorajda ne smeli prezreti ob tem naštevaju, prof. dr. Olga Jelačić, upokojena redna profesorica sodne medicine na univerzi v Splitu.

Veliko pozornosti ranjenim, bolj malo mrtvim

V izobraževanju na različnih stopnjah šolanja je še vedno veliko ur pa tudi praktičnega pouka namenjenih preživelemu poškodovancu. Le mimogrede pri tem omenimo mrtve. Slednje vedno obravnavamo s predpostavko, da se kdo izmed nas nikoli ne bo srečal z njimi.

Lepo ilustracijo za takšno stanje je povedal Janez Milčinski, ko je dejal, da so

na vaji, kjer so preverjali pripravljenost in usposobljenost zdravstvenih delavcev in aktivistov, določili število ranjenih in število mrtvih. Ob koncu vaje se je izkazalo, da so za vse ranjene v vaji dobro poskrbeli, na mrtve pa so povsem pozabili.

Za dejanja, ki jih zahteva skrb za umrle in za njihov krog svojcev, so kadrovske možnosti zelo majhne, predvsem tedaj, ko ta dela zahtevajo specialistično znanje in opremo.

Takšno vrzel bi lahko izpopolnili, če bi se v delo vključili splošni zdravniki iz zdravstvenega doma. Potrebne bi bile le skromne priprave in strokovna navodila, da bi lahko opravili nujna prva dejanja v postopku s trupli in tako specializiranim skupinam olajšali delo. K temu bi lahko priključili še nekatere aktiviste Rdečega križa.

Tako bi bila vrata pieteti bolj odprta

Podobno je premišljala tudi prof. dr. Olga Jelačić, ki je razložila enega od modelov za identifikacijo mrtvih. Pravzaprav je pred-

lahko najdemo katere od možnih razpoznavnih znakov (ulkusi, žolčni kamni...).

Pri vpisovanju trupel v shemo je predvsem pri-

Našo pripravljenost na nesreče preverjamo na vajah, ki so tudi neizčrpen vir izkušenj, toda šele prava nesreča bo pokazala naše resnično znanje. (Foto: B. K.)

prometnih nesrečah potrebno paziti, kje so bila najdena trupla v vozilu in zunaj vozila. Nujno je potrebno v teh primerih jemati tudi vzorce krvi, s katerimi se ugotavlja morebitna vinjenost.

Znano je, da se pri elementarnih nesrečah po-

Slišali smo lahko, da so problemi osebja v izjemnih primerih razdeljeni med laike, zdravnike in sestre. Šolanje laikov za pomoč pri dajanju prve pomoči se zdi vsem zelo pomembno. Tudi pristojne zdravstvene ustanove bi morale biti pripravljene, bolnišnice pa naj imajo načrt za primer katastrofe, kjer je predvideno, kaj je dolžnost zdravnikov in sester.

Seveda bi morali za takšna stanja imeti tudi zadostno tehnično opremo, zago-

tovljeno število rešilnih voz, dovolj uskladiščenih zdravil in obvezilnega materiala in sanitetno zbirno postajo. Vse to torej sodi v preventivno pripravljenost za dobro delovanje medicine v izjemnih razmerah. Zato najbrž ne bo odveč, če še enkrat opozorimo, da so šolanje, nenapovedane vaje, ustanavljanje triažnih postaj, urejanje skladišč zdravil ter nadzor obstoječih sredstev komuniciranja nujno potrebni ukrepi

Moramo pa seveda povedati, da je bila tudi Jugoslavija deležna znatne mednarodne pomoči zlasti ob katastrofalnih potresih v Skopju in Črni gori, ko je pomoč v obliki zbranih oblek – drugih pripomočkov poslalo okrog petdeset držav.

za morebitno dobro in tekoče delovanje ob elementarni nesreči.

Nenadomestljiva je pomoč aktivistov RK

Na preventivo je opozoril tudi dr. Simo Opačić, načelnik sanitetne službe Ljubljanskega armadnega območja.

Poudaril je, da si je že vnaprej potrebno postaviti vprašanja, ki analizirajo katastrofo. Zdravstvena problematika je po njegovem mnenju odvisna od vrste in obsega katastrofe, urbanizacije in gostote naseljenosti ter od časa, ko se zgodi nesreča. Iz vsega tega izhaja nadaljnje delo, ki se usmeri na identifikacijo mrtvih in dajanje prve pomoči preživelemu ponesrečencu.

Najbolj množična in nenadomestljiva oblika reševanja in prve pomoči prebivalstvu je samopomoč in vzajemna pomoč občanov tam, kjer so v trenutku, ko se je zgodila nesreča, pa naj si bo to na poti, na delovnem mestu ali doma.

»Zato je osnovna naloga Rdečega križa, da usposobi čim več ljudi, da obvladajo vsaj štiri ukrepe za rešitev življenja, to je dajanje osnovne prve medicinske pomoči,« je iz referata Ivice Žnidaršič, predsednice skupščine Rdečega križa Slovenije prebrala Mara Rupena.

Za dobro pripravljenost pa pri Rdečem križu ne smejo zanemariti niti ene njihovih aktivnosti. Še naprej morajo zatorej delati na področjih prve medicinske pomoči, domače nege bolnika in poškodovanca, krvodajalstvu, zagotavljanju osnovne splošne in osebne higiene, sodelovanju pri nastavitvi in preskrbi prebivalstva ter na področju sodelovanja pri organiziranju življenja v začasnih bivališčih prizadetih ljudi zaradi nesreče, zbiranju dodatne denarne in materialne pomoči za pomoč prizadetim in za odpravljanje posledic, razvijanju mednarodne pomoči ter poizvedovanju o žrtvah naravnih in drugih nesreč.

Pripravljamo se na nesreče

V naši ožji in širši domovini se na morebitne nesreče pripravljamo. Ob vajah ali predavanjih se pokaže, kje so pore v organizaciji ali tehnični preskrbi. Nanje vedno znova opozorimo, šele prava nesreča pa bo zares in dejansko prikazala, ali so bile te luknje tudi dobro in vestno zapolnjene. Upajmo, da so, kajti vedeti moramo, da bo sicer na trhli niti, na robu življenja in smrti viselo tudi življenje slehernega od nas.

Majda Hostnik

Ob trideseti obletnici občinske Gasilske zveze Ljubljana Šiška

Z dogovarjanjem do dobre opremljenosti

Gasilska zveza občine Ljubljana Šiška slavi te dni trideseto obletnico ustanovitve in uspešnega delovanja. Gasilska društva v tej občini so dosegla pomembne uspehe na področju požarne varnosti.

Sedanji predsednik Gasilske zveze v občini Ljubljana Šiška Alojz Kogovšek pravi, da so imeli v minulih letih največ težav z zbiranjem denarja. Del sredstev za svojo dejavnost so dobili iz občinskega proračuna in iz sklada mestne gasilske zveze. »Leto 1976 pa je bilo prelomno, saj je bila ustanovljena samoupravna interesna skupnost za varstvo pred požari. Ta nam zdaj zagotavlja konstantnejši dotok denarja, to pa omogoča boljše načrtovanje. Z razumevanjem in dogovarjanjem so gasilska društva zdaj dobro opremljena in usposobljena za intervencije,« je povedal Alojz Kogovšek.

Alojz Kogovšek

Zadnja leta je pri nas vse več požarov. Kakšno je stanje v vaši občini?

»Na našem območju ni bilo veliko požarov. Za vse pa lahko rečem, da so bili posledica nediscipline, neodgovornosti, malomarnosti in

premajne protipožarne ozaveščenosti. Prepričan sem, da bomo morali na tem področju še marsikaj storiti, predvsem pa še več na področju preventive.«

Kako pridobivate nove člane za društva?

»Na tem področju so precejšnje težave, ki jih rešujemo na različne načine. Za nove člane, ki se želijo vključiti v naše vrste, so na voljo gasilski domovi in starejši gasilci, ki jih usposablajo za posredovanje v požarih in drugih nesrečah.«

Katero pa je najbolj delovno gasilsko društvo pri vas?

»To je brez dvoma Gasilsko društvo Šinkov Turn, ki je dvakrat sodelovalo na zveznem tekmovanju, lani pa so sodelovale tudi članice. Ob tem naj še povem, da je v naši zvezi 24 prostovoljnih in 12 industrijskih gasilskih društev.«

Jože Čurin

Okroglo mizo Medicina v izrednih razmerah so organizirali v Slovenj Gradcu v sklopu prireditev ob počastitvi 40-letnice organizacije Združenih narodov. Naj naštejemo vse referente, ki so se udeležili okrogle mize: **dr. Jože Arzenšek**, spec. akad. stopnje, pomočnik predsednika republiškega komiteja za zdravstveno in socialno varstvo pri izvršnem svetu skupščine SR Slovenije; **prof. dr. Olga Jelačić**, redna profesorica sodne medicine na univerzi v Splitu v pokoju; **doc. dr. Slobodan Lang**, specialist za socialno medicino; Škola narodnog zdravlja Andrija Štampar Zagreb; **dr. Hermann Leitner**, predsednik zdravniške zbornice za Koroško; **polkovnik dr. Simo Opačić**, načelnik sanitetne službe Ljubljanskega armadnega območja ter **Mara Rupena** s predstavitvijo referata **Ivice Žnidaršič**, predsednice skupščine Rdečega križa Slovenije.

stavila model, ki so ga uveljavili na Hrvaškem.

Po tem modelu sta potrebni dve specializirani ekipi, in sicer kriminalistična (sestavljajo jo kriminalisti, ki fotografirajo in jemljejo prstne odtise, ter pomočniki pri fizičnem in administrativnem delu) ter medicinska ekipa.

Njuna prva naloga je, da naredijo shemo terena. Nato oštevilčijo trupla, pri čemer morajo ekipe vpisovati tudi svojo šifro, da ni ponavljanja, če je na terenu več podobnih ekip.

Ko so vsa trupla oštevilčena in vpisana v shemo, jih v plastičnih vrečah prenesejo na drug kraj, torej tja, kjer so možnosti, da se začne pregled. Vsaka identifikacija naj bi se končala z obdukcijo, saj pri njej

skušajo na različne načine okoristiti nekateri zlikovci. Lahko kdo izrabita takšno nesrečo za prikrito medsebojno obračunavanje. Zato je pri identifikaciji potrebno pazljivo pregledati tudi vse rane in udarce, če le-ti morda niso storjeni s silo.

Zelo pomembna je prva pomoč

Edini tujec, ki je sodeloval pri omenjeni okrogli mizi, je bil dr. Hermann Leitner, predsednik zdravniške zbornice za Koroško. V svojem referatu je omenil misel profesorja Lanza iz Švice, ki pravi, da zdravniki precenjujejo medicinsko-tehnične probleme in podcenjujejo organizacijske momente.

Iz novinarske beležnice z naslovom Puljska srečanja

Kot bi bil v tovarniški dvorani, šivalnici, čebeljem panju, se spominjam zgodnjejesenskih puljskih dni, Zlatih sten, žena iz Ravensbrücka in Auschwitza, opojnega vonja borovja, nebodigatreba meduz in še česa. Le spomin in nič več? Pač, spoznanja, vedenje o

človekovi volji do preživetja, skromnosti, ki se rojeva iz odpovedi... šaljivosti, ki se je razbohotila kot sredozemsko grmičevje po pečevju in ki je pomagala – preživeti. Dragocena sporočila.

»Vedno sem storila kaj narobe«

Milica Figelj

Za težko, nič kaj udobno mizo, sem se zagledal v ostro izrezan obraz, v temne, na moč prijazne oči. Milica Figelj, rojena Velikonja, nasmejana Primorka.

Brenčijo spomini. Podlost se vrača. Vdanost domačiji. Nikomur odkrita pota so spet napolnjena s koraki.

»Za partizane sem začela delati v februarju 1943,« bega s pogledom med mizami. Kje ste, ženske, govirijo oči, ko spregovori prvi stavek.

»Do kapitulacije Italije smo zbirali vse mogoče za vojsko. Pri nas je bil zbirni center za novince, taborišče za stare partizane. Kuhali smo zanje. Ko se je Italija zrušila, sem bila v odboru, katerega naloga je bila razoroževati Italijane, zbirati orožje in vse, kar smo potrebovali. Pozneje sem bila na goriški fronti. Umaknili smo se do Trnovskega gozda, Otlice, Kozjih sten, kjer se je iz Goriške brigade ustanovila Gradnikova brigada. Prišla

sem v njen drugi bataljon. Junija 1944. leta sem zbolela. Rekli so, naj grem v bolnišnico Franjo, a sem odklonila. Kakšen mesec dni sem se zdravila doma, potem pa sem odšla na okrajni komite SKOJ za mesto Gorica. Bili smo na Ajševici in pozneje v Vrtojbi. Nemci so me ujeli na bloku med Šempetrom in Vrtojbo, skupaj s pošto, orkožnicami, kar sem pač imela...«

Zapor, mesec dni. Enajstega januarja so Milico, mlado skojevko, odpeljali v Ravensbrück. Vseskozi je bila v »straflagerju«. Karkoli je naredila živahno dekle, ni bilo prav: dva dni zunaj, dva dni v »strafu«.

Ej, Ravensbrück, »kraj nesrečnega imena«. Pesnikovega verza so se kajkrat spomnile. Navsezadnje, le kaj bi človek še povedal novega o tem kraju zla in razčlovečenja?

Bila je hudo bolna, ko so jih osvobodili. S švedskim Rdečim križem je

prišla v Ljubljano, bil je to edini mednarodni transport, ki je pripeljal bolne v Jugoslavijo.

»Šli smo prek stare jugoslovansko-italijanske meje pri Planini. Morala sem se skriti, saj bi me naši lahko poslali v Ljubljano. Prišla sem do Postojne in potem do Ajševice, tam pa sta že bili cuni A in B. Spet sem se morala umakniti, tokrat Angležem, saj bi me ti poslali v Gorico kot italijansko državljanko.«

Dne 12. avgusta so se Miličini koraki naposled umirili.

»Tako utrudljivo je bilo pešati po Brionih, ljudje so bolni, leta jih teže, kako, da niso tega domestli? Tako pa smo z žalostjo – pa tudi z zavistjo – gledale vagončke, v katerih so se prevažali nemški, italijanski, kdo ve kateri turisti še...«

Življenje je pač sestavljeno iz čudne tvarine, ki ljudi potiska v nepredvidljivo, včasih pa, zares, manjka poslušaja, a kaj, ko drvimo drug mimo drugega.

Taboriščna številka 81991

Vida Zgubin

Še vedno vroče puljsko sonce. Oprezujem spod sence med bori.

Za sosednjo mizo sedi Vida Zgubin, s tovarišicami jo nerazdružljivo veže klepet. Številka 81991. Dediščina Auschwitza, ki je ni mogoče zbrisati. Tetoviranje je moč odstraniti le s plastično operacijo. Vendar – zakaj? Nikomur ni zaradi tega nerodno. A so ljudje, ki bi se morali zaradi tega sramovati. Nekateri se tudi ne sramujejo. Ljudje, ki jim je bilo ubijanje nedolžnih, sežiganje prezrtih in odpisanih, razčlovečenih in zasramovanih opravilo, kot je pranje umazanega perila in sekanje drv.

Pregovorim jo, da sname obveze z nikoli zacepljenih ran. Lepše zveni tako izrečena misel. Skušaj prikriti grdobi.

Z OF je sodelovala vsa Krpanova družina iz oko-

lice Nove Gorice. Od 1942. leta naprej. Med prvimi iz njene širše družine je odšel med upornike bratranec Alfred Rusjan. Njegovo družino so internirali, najprej na Kostanjevico, pozneje v Frasce. Krpanovi so morali poskrbeti za domačijo pa tudi za sina, ki je bil pri partizanih, pa tudi za fant, saj je bila v Krpanovi domačiji karavla T-12, kraška karavla, ki je imela javko prav pod Renčami, kjer je takrat stanovala tudi Vida.

»Prihajala sem na karavlo, dajali so mi vse mogoče, tudi berivo. Vse to smo dekleta raznašala okoli, širila našo stvar. Berivo smo nosile celo v staro Gorico, ga raznašale po kinodvoranah, povsod tam, kjer so bili vojaki, ki smo jim hoteli odpreti oči, zaupati resnico, jih odvrti od nesmiselnega ubijanja.«

VLASTA BELTRAM

KOMANDA MESTA KOPER

V noči z 19. na 20. marec 1944 je potovala skupina sedmih partizanov čez Slavniki proti Trstu. Očaral jih je ogled s Slavnika na takrat bolj slabo osvetljena obalna mesta. Franc Planinc-Frenk je zapisal: »... ne morem popisati noči, kako je bila krasna. V daljavi luč – morskimi svetilniki, na desno Trst. Nenadoma zatuli sirene – alarm. Od daleč slišiš brnenje avionov, nenadoma bobnenje!...«

Nenadoma so vse luči ugasnile. Bila je vojna, ki ni dovoljevala uživanja v lepotah. Nenehno je opozarjala na kruto stvarnost.

Ta skupina partizanov je bila jedro novotformirane komande mesta Koper, ki je z Dolenjske, kjer je bila ustanovljena, prihajala v Slovensko Istro. Sestavljali so jo: Franc Planinc-Frenk, komandant, Hugo Medvedšek, politični komisar, Janko Černigoj, komandir zaščitne čete, Ludvik Mežnar, politični delegat zaščitne čete, in borci Leopold Kogoj, Jože Kovač in Franc Žonta.

Komanda mesta Koper je bila zaledna vojaška oblast – njena naloga je bila utrditi vojaško oblast na svojem območju, ne pa spopadati se s sovražnikom. Pokrivala je takratno okrožje Slovenske Istre, ki je segala od Trsta po obali do Dragonje, po Dragonji do Hrvojev, nato južno od Abitantom do Rakitovca in od tod po železniški progi do Kozine in Trsta.

V Slovenski Istri je bilo takrat narodnoosvobodilno gibanje zelo razvito. Začetki segajo že v leto 1941, ko je oktobra prišel v Istro in Trst kot organizator Oskar Kovačič, nekoliko kasneje pa se mu je pridružil še brat Leon. V povezavi z domačimi protifašisti sta v kratkem času svojega delovanja opravila veliko dela. Največji uspeh je bila ustanovitev prvega odbora OF v Slovenski Istri, ki se je formiral 1. decembra 1941 na Plavjah, v hiši krojača Jamška. Zaradi aretacije bratov Kovačič konec leta 1941 in v začetku leta 1942 je razvoj narodnoosvobodilnega gibanja za nekaj časa zastal, do prihoda novih organizatorjev v

Trst spomladi 1942 Darka Marušiča-Blaža in Albina Čotarja-Jaduka.

Do kapitulacije Italije pa se je gibanje najbolj razmahnilo spomladi 1943, ko je kot organizator deloval v Slovenski Istri Vidko Hlaj. Takrat je Slovenska Istra dobila svoj okrožni vodstveni organ (okrožni komite KPS), ki je imel ustanovno sejo v Bertoših pri Rižani 11. aprila 1943; delovati je začela Južnoprimorska tehnika, ki se je kasneje preimenovala v Naš dom in je bila v tistem času edina tehnika na južnem Primorskem; po vaseh so se začeli ustanavljati odbori OF in množične organizacije.

Prve partizanske enote

Kapitulacija Italije je kot po vsej Primorski tudi v Slovenski Istri sprožila splošno ljudsko vstajo. Slovenska Istra je dobila svoje prve partizanske enote, povsod so bili ustanovljeni odbori OF, ki so prevzeli oblast, razorožene so bile karabinjerske postaje, osvobodjeni so bili zaporniki iz koprskih zaporov, imenovani so bili odposlanci na Kočevski zbor. Polet vstaje je za nekaj časa zaustavila nemška požigalna ofenziva 2. oktobra 1943: sovražnik je razbil novo nastale partizanske enote, s požigi vasi, pobijanjem civilnega prebivalstva in ropanjem pa je demoraliziral prebivalstvo. Vendar je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja še isti mesec začelo z obnavljanjem organizacij na terenu in ustanavljanjem novih partizanskih enot.

V Slovenski Istri ni bilo možnosti za zadrževanje večjih partizanskih enot. Gričevnat svet, preprežen s komunikacijami, je dajal sovražniku, ki je imel svoje postojanke v vseh večjih vaseh, jasen pregled nad gibanjem partizanov in aktivistov. Takole se spominja npr. prihoda v Slovensko Istro komandant 1. bataljona Istrskega odreda Leopold Krebelj: »Dobro se spominjam, kako smo z vrha Lačne z zanimanjem opazovali istrsko gričevje tja do Kopra, Trsta, morja. Istra se nam je zdela majhna, posebno so nas vznemirjali morje, goličave in vsemogočni Trst. Molč je bil značilna reakcija naših tovarišev, ta pa je, za vedno ži-

vahne tovariše, pomenil, da so zaskrbljeni...« Vodja Mornariške skupine (ki je oktobra 1944 prišla v Istro) Franc Dermota pa je takrat takole zapisal: »...Teren je za partizanstvo povsod tukaj precej slab, skoraj sama goljaza, nekaj polj sem pa tja, malo grmovja in kak gozdiček!...«

Tako so v Slovenski Istri delovale le manjše partizanske enote: VOS, VDV, italijanske sabotažne skupine GAP, bataljon pa je bila največja enota, ki pa je prihajala le občasno in se ob večjem sovražnikovem pritisku znova umaknila. Do konca februarja 1944 je tu deloval 3. bataljon Istrskega odreda, v začetnih mesecih 1. 1944 pa je z območja Slavnika pošiljal v Istro udarne skupine 2. bataljona Istrskega odreda, ki so novačile vse do Trsta in izvajale vojaške akcije.

Komanda mesta Koper se je najprej utaborila v Gabrovici. Ta vasica je bila že med obema vojnima središče protifašističnega gibanja, med NOB pa je bila prava partizanska prestolnica vse do njenega požiga. V njej je bila okrožna kurirska postaja, mnogi bunkerji za aktiviste in material, etapna kuhinja, dve tehniki, sedež VOS, komande mesta Koper, zbirališče novincev za odhod v partizane, prek Gabrovice je bil organiziran »kanal« za prehajanje zapornikov in internirancev iz Italije v Slovenijo. Ljudje so soglasno podpirali narodnoosvobodilno gibanje: »... Vas je popolnoma naša ... teren je popolnoma pokvarjen, toda kontroliran od sovražnika ... ljudje ti gredo v vsakem oziru na roko. Toda predno dobiš zaupanje v ljudeh, traja precej časa. So zelo nezaupljivi in nedostopni do vsakega tujca. Ko te pa spoznajo, bi najraje videli, da si vedno pri njih...«

Zapisal Franc Planinc-Frenk 7. aprila 1944. Tako je bilo vse do 28. maja 1944, ko je sovražnik navsezgodaj obkolil vas, jo celo požgal, kruto pobil in zažgal 8 vaščanov, same starčke in 5-letno deklico Nerino, 19 vaščanov pa je odpeljal v zapore, od koder se marsikdo ni več vrnil.

Komanda mesta Koper se je kmalu preselila v Osp, od tod pod Mačkovlje ter v gozd pod Prebenegom, kjer se je zadrževala do srede junija 1944. Ljudstvo teh krajev jo je toplo sprejelo: »Teren je odličan... vabila za prirejanja sestankov kar dežujejo, sam ne veš, kam bi šel... ljudje so odlični...« je bila Frenkova oznaka.

Borci so ponoči delali na terenu, podnevi pa spali in delali v bunkerju: »Naše delo je osredotočeno na noč. Ponoči so vse ceste naše, voziš se s kolesom, motorjem ali celo avtomobilom, podnevi pa spiš v bunkerju pod zemljo. Čez dan se sploh ne smeš prikazati v vasi. Vaščani prinašajo podnevi hrano v bunker, z mrakom pa pridejo na dan, kakor krt izpod zemlje. Do desetih ... spiš, potem pa v pisarno: pisalni stroj na kolena, akti okrog razmetani. V mraku se preselim v vas, pošljem kurirje na teren do jutra...« (Franc Planinc-Frenk)

Komanda mesta Koper je imela v svoji sestavi tiste službe, da je lahko izvajala naloge, za katere je bila zadolžena: mobilizirati nove borce za NOV, zbirati hrano, obleko, orožje, sanitetni in drug material za partizansko vojsko, zbirati podatke o sovražniku, skrbeti za propagandno dejavnost in kurirsko službo.

Mobilizacija

Najpomembnejša naloga je bila mobilizacija, ki jo je komanda mesta izvajala ves čas do osvoboditve, seveda z različno intenziteto, odvisna je bilo tudi od okupatorjevega pritiska. Bili pa so trije glavni sunki: 1. april–maj 1944, ko se je novačilo v vaseh okrog Trsta vse do njegovega predmestja. Obenem je od srede maja 1944 v notranjosti Istre mobilizirala še skupina 15 borcev pod vodstvom Valerija Jakomina-Jelena, ki jo je poslala komanda istrskega vojnega področja kot pomoč pri tej pomembni nalogi. 2. julij–avgust 1944 v notranjosti Istre; tretjič tik pred osvoboditvijo v celotni Slovenski Istri. Po nekaterih cenah je odšlo iz Slovenske Istre v partizane smo v letu 1944 okrog 3000 novincev.

Slovenska Istra je bila pomembna za področje 7. korpusa, pod katerega je vojaško spadala, predvsem kot vir za okrepitev partizanskih enot, saj so bila druga območja takrat v glavnem že izčrpana. Zato je štab 7. korpusa stalno spremljal potek mobilizacije in dajal potrebno pomoč.

Mobilizacija je potekala v tesnem sodelovanju s terenskimi odbori OF, ki so pripravljali sezname obveznikov, jim dostavljali pozivnice ali pa jih ustno obveščali o odhodu v partizane.

(se bo nadaljevalo)

Zbirala je skupaj z drugimi hrano, karkoli pač, in to nosila na karavlo. Tudi ciklostilni papir. Takrat, ko je bila tam tiskarna, so vse to seveda še kako potrebovali.

Dne 20. maja 1944 so bili izdani. Vsa vas. Presenetili so vaško stražo in tako so se Nemci nenadoma pojavili med hišami: čez Vipavo so se prepeljali z gumijastimi čolni, prišli za hrbet vasi in zajeli vse stražarje. Premlatili so vso Krpanovo družino, bunker pa, kjer je bila tiskarna, zažgali. Zdaj je tam plošča, navrže Vida.

V hiši je zgorela tudi Angela, ki je vse skupaj vodila. Odpeljali so jih v goriške zapore, še prej pa so obesili partizana, italijanskega garibaldinca. Na komandi SS so jim skušali razvezati jezike, se je pošalila. Osem dni je bila zaprta v temnici, na Via Bagni, ne da bi le za trohico izdala. Prestavili so jo v zapor.

V Auschwitzu je preklinjala krvoloke vse do 28. oktobra 1944. Naposled so vsa zdrava dekleta – in tudi njo – odpeljali v ravenbrücksko podružnico. Vida je skoraj do konca vojne delala v Winowu, ko so jo prestavili v Ravensbrück.

»27. aprila 1945, na obletnico ustanovitve OF, smo dekleta nekako izbrskale rdeče blago in si naredile ovratne rutice trikotne oblike. Nemci niso ničesar zaslutili, saj niso mogli vedeti, kaj

nam pomeni 27. april. Tudi zapele smo – to smo delale vselej, kadar je le bilo mogoče.

Zgnali so nas skupaj in na vrat na nos gonili proti ameriškim položajem. Ob prvi priložnosti smo pobegnile. Stotim nesrečam naproti. Na vsakem koraku je prežala smrt. Podnevi streljanje, ponoči svetlo kot dan, reflektorji so tipali vsepovsod, bombe so treskale, sodni dan se je spustil nad nas. Na neki njivi smo si skopale rov, se zarile vanj in se pokrile z zelenjem. Naslednji dan, zunaj je bilo nenavadno tiho, smo odšle v bližnjo vasio. Spodaj so se vile bele zastave, je skoraj z otroško srečo pripovedovala Vida.

Prikorakali so ruski vojaki. »Djevuške« sem, »djevuške« tja, govorite, kaj ste doživele, so rinili vanje nasmejani vojaki. Pogledajte »djevuške«, tam so skladišča, vzemite si, kar vam srce poželi.

»In res, bilo je vsega: moke, hrane vseh vrst, me pa smo, zanemarjene in sestradsane iskale le – milo. Umiti se, o bog, samo umiti, izmiti vso to grdobjo s sestradsanih teles. Iskale smo sveče. Razsvetljave ni bilo, vse je bilo stolčeno zaradi bombardiranja. Naselile smo se v prazni hiši. Po štirinajstih dneh so Rusi začeli delati red. Zbrali so nas in odpeljali v Neubrandenburg, kjer so postavili transport za Jugoslavijo.«

Marsikaj je bilo potrebno še prestat. Njihova domovina je bila razdejana. Cona A in cona B.

»Ko sem se vrnila domov, so po vsej Primorski hrumele manifestacije za priključitev Trsta, Gorice, Primorja, Istre k Jugoslaviji, matični domovini. Znova smo doživljali izigravanja, zasmehovanja, omalovaževanja, prezir, zapostavljanja pa tudi vse vrste, tudi grobe, zastrahovanja... vse dokler nismo bili dokončno priključeni domovini.«

In tako tisti dan, ko sva pobrkajala po preteklosti, preprosto ni našla besed, da bi mi povedala, kaj

»Tepli so me kot bika«

Slavka Kurent

Za sabo je imela natančno sto triinosemdeset mesecev. Dekletce živih, iskrivih oči, ki bi raje gledale v jasno nebo, si pomakala nožice v potok, brzela za ptički, počenjala karkoli... Da bi se na

vrat na nos spustila v skrivnostno globel.

Nič od tega ni storila: odšla je k »našim« 29. julija 1942. leta. Najprej so jo dali v šolsko taborišče, dekletce, ki ni moglo strpeti na mestu. Kri ni vohala. Potem se je znašla v

Zapadnodolenjskem odred.

»Kako naj povem, kaj mi pomeni tole srečanje taboriščnic iz Ravensbrücka in Auschwitza?«

Sploh ni treba ničesar dodati, ne izbirati besed, Slavka. Takšnih besed ni, utesnjene bi bile v stavkih, nad puljskimi hišami, nad pečevjem Zlatih sten.

»Malo pred novim letom 1943. leta sta prišla v odred Nedeljko in Pero Popivoda. Glejte fantje, je na široko dejal Pero, vi imate toliko deklet, mi pa ne bolničark. Prijavili sva se z Albinco Maljevo. Bili sva najmlajši. Popivodi to ni ušlo.«

In tako sem, meseci so že od tega, ko sva klepetala na puljskih Zlatih stenah, izvedel, da sta dekleti vztrajali in da je naposled Popivoda popustil. Težko je ukrotiti prekipajočo mladost. Vendar, dekleti, je še dejal Popivoda, če bo pretežko, se bosta morali vrniti. Nista se vrnili, Binca je bila ranjena, odpeljali so jo v Bari. Ranjena je bila tudi Slavka: zajeli so jo Nemci.

»Kaj vem, kje je to bilo, onstran Cerknškega jezera, menda se reče Leskova dolina,« je narahlo s pestjo trkaje po mizi klicala dogodke v spomin.

Zaprli so jo v Trstu. Ker pa je bila doma iz takratne Ljubljanske pokrajine, so jo odpeljali v Ljubljano in jo predali domobrancem, kjer je bilo že več kot polovica

njenih soborcev, ki so se predali.

»Naredili so pravega hudiča, šele sedaj sem jih dobila, da se mi je kar svetilo pred očmi. Nemci so bili pravi angelčki proti tem surovinam. Tepli so me kot bika.«

Fantje pri sosednji mizi so prisluhnili, Slavki pa, kot da je nerodno, stišala je glas.

»Naj slišijo,« sem narvrgel.

V marcu 1943 se je soldateska odločila, da jo spravijo v Begunje. To je pomenilo – smrt.

»Tik pred odhodom so se višji nemški in domobranci oficirji še prerekali, kaj storiti z menoj – ali taborišče ali Begunje? Domobranci so zahtevali – Begunje. Slišala sem, da je neki nemški oficir dejal: Ne, otrok je še. Obveljala je njihova.«

Odšla je na pot, s kate-re se mnogi niso vrnili. Najprej v Ravensbrück. Nato v njegovo podružnico Bart. Tamkaj so delali letala. Ostrigli so jo na balin – iz Ljubljane je prišla z oznako »grosse bandit«. Kazenska kolona. Najtežja dela. Dekle je trpelo kot Kristus na križu. Do odrešujočega konca.

Iskale so se, tele bertčanke, le trideset jih je še ostalo, po puljskih Zlatih stenah. Slavka se je nenehno ozirala. So se našle? Ne vem. Vem pa, da sem jo vse tiste dneve srečeval nasmevano. So dnevi, ko človek odrine skrbi za zapeček.

Milenko Strašek

Nemški žandar do 1944. leta, danes prvoborec

Čateške Toplice...

Zgodilo se je po dokaj izdatni večerji. Revmatizem in ishi-as si je združila tudi skupina borcev NOV. Tudi prvoborci so bili v skupini. Tovarišu Kramarju je čas zdravljenja potekel. Tik pred odhodom je bilo skromno slavlje. Moški, vsi čez šestdeset let, posedajo okrog dolge mize, na njej je bilo nekaj steklenic belega in rdečega vina. Tovariš Lepčnik, borec pred 9. 9. 1943, nekakšen jezični dohtar, je stoji pozdravil navzoče. Pove, da so se zbrali zato, ker prvoborec, tovariš Kramar, dokaj čil in zdrav obhaja sedemdesetletnico, jutri pa odhaja domov. Ob zdravici je dobil Kramar skromno darilo.

Vsi so nazdravili, izpraznili kozarce. Tovariš Gozdovnik, ki je včeraj prišel na zdravljenje, se kozarca ni dotaknil. Planil je kvišku, iz njega je bruhnilo.

Tovariši, Kramar je bil vse do 44. nemški žandar!

Vsi so onemeli, Gozdovnik je jadrno odšel v svojo sobo, legel in spomin izpred 30 let je bil čist ko kristal:

Na jesen petinšestdesetega leta. V pisarni ZB NOV je bilo nadvse živahno: tovariš Kramar, takrat štiridesetletnik, je podpisoval zadnjo izjavo, ki mu bo prinesla status prvoborca. Kdo mu je pričal? Morala sta biti prvoborca, morala sta vedeti, da Kramarjeva pripoved ni bila resnična, in s tem tudi dokumenti ne. Zdaj pa se je tovariš Kramar otresel skrbi: odložil je pravkar namočeni peresnik in položil desnico na uradnika, ki je še enkrat prelistaval dokumente, če le ni kje kakšna pomota.

»Kajne, zdaj sva končala?«

Uradnik, upokojeni prvoborec je rahlo dvignil glavo, še enkrat premeril novopečenega prvoborca in glasno pribil.

»Končala!«

Tovariš Kramar je že dvignil klobuk, ko je uradnik odvrnil pisarniški stol, vzel podpisane dokumente in dejal:

»Trenutek, samo predsednik se dá svoj blagoslov.«

»Saj je že stokrat pregledal!« je Kramar ugovarjal, vrgel klobuk na klin in sedel na pripravljeni stol. Uradnik, upokojeni prvoborec pa je pomahal z dokumenti in se ironično nasmehnil: »Tovariš Kramar, previdnost je mati modrosti!« in je šel.

Ni se še vrnil, ko je vstopil tovariš Gozdovnik. Komaj pa je zagledal tovariša Kramarja, je stopil korak nazaj, pobilnil z drobnimi očmi, kakor da se boji njih prevare, potem pa glasno dejal.

»Seveda ni. Dolgo te nisem videl. Kaj pa ti tukaj v naši pisarni? Leta kupuješ?«

Kramar je bil kot na trnju. Da bi ga zlodej, tega Gozdovnika, ki se ga je bal toliko let, zdaj pa ga je prineslo, kakor strela z jasnega je padel pred odločitvijo, ki bi njemu, Kramarju, prinesla status prvoborca. Pa se je premagal, morda pa naključje le ne bo pregrešno, tvegati je potrebno, saj je tveganje edina pot k uspehu. Široko se je nasmehnil, planil na noge, stisnil Gozdovnikovo desnico, ga hotel še bratsko objeti, pa je vstopil uradnik, z dokumenti v rokah.

»Tovariš Kramar, vse v najlepšem redu. Postali ste prvoborec in temu primerno bo tudi pokojnina. Na svidenje!«

Tovariš Kramar je za hip pobledele, pograbil klobuk, se tiho zahvalil in se zgubil med vrati pisarne. Uradnik pa je sedel na stol, vzel veliko rdečo mapo, vanjo zložil podpisane dokumente in na platnice zapisal z velikimi črkami – REŠENO! Nato je rahlo dvignil glavo in še kar ljubeznivo vprašal.

»Pa vi, tovariš Gozdovnik, ste si uredili? Če se ne motim, iščete priče, ki bi potrdile vaše sodelovanje že na začetku dvainštiridesetega leta... Ste uspešni?«

Tovariš Gozdovnik, osemindesetletnik, pravi uradnik v tovarni in v kraju družbenopolitični delavec, je pobledele. Končasta brada je rahlo drhtela in preteklo je skoraj polnih pet minut, ko je izdaval

skozi stisnjene zobe.

»Tovariš Kramar je najzanesljivejša priča!«

Ker je priimek Kramar še posebej poudaril, je uradnik postal pozoren in vprašal: »O čem pa bi lahko pričal?«

»Zdaj je Gozdovnik vrgel karto. Glasno je povedal: »Kako me je 42. aretir!«

Molk.

Uradnik se je zleknil nad mizo in rahlo odmaknil rdečo mapo z modrim napisom. Čez čas pa je vprašal.

»Se morda niste zmotili? Trinajst let je dolga doba, naši spomini bledijo in ljudje smo si sila podobni... Tovariš Kramar ima priznано od enainštiridesetega...«

Gozdovnik je planil na noge.

»Sramota! Jaz pa, ki me je ta vaš Kramar že na začetku dvainštiridesetega aretir! kot nemški žandar in večni strah našega kraja, ne morem dokazati sodelovanja. Zakaj? Ker so moje prave priče obležale v gozdovih, bile pobite v Starem piskru? O, še so živi ljudje, ki poznajo moje delo pred vojno, med vojno pa vse do aprila 1941...«

Besed ni do kraja izgovoril, preveč so mu v jezi plale izmučene prsi, preveč so mu šklepetali zobje; potem pa je le prišel k sebi, stisnil je pest in z njo udaril po mizi.

»Tovariš Kramar je bil vse do druge polovice štirinštiridesetega nemški žandar! Ko smo leta šestinštiridesetega stavkali, je bil stavkovca! Konec štirinštiridesetega je šel v partizane, in ne prostovoljno, na silo! In zdaj, po toliko letih, je postal prvoborec. Po trinajstih letih. Mogoče pa le drži pregovor, da je 13 nesrečna številka. Ali je tudi v naših vrstah možno podkupovanje? Na desetine res vdanih hribovskih kmečkih ljudi, ki ne iščejo priznanja, sodelovali pa so od vsega začetka, pa smo enostavno pozabili. Mogoče ni daleč čas, saj kar po vrsti postajajo socialni problem, da bodo s prstom kazali na nas, češ da smo njihovi sovražniki, in ne tovariši. V veliko prime-

rih smo poteptali naše obljube, ki smo jih tako samozvestno izrekli, in to v najtežjih časih krvavega boja. Sramota! In če bi živel še sto let, bo spomin na aretacijo, ki jo je tako vestno izvršil tovariš Kramar, ostal svetel in čist, kakor je svetlo in čisto tam zunaj. Kar pa se mojega sodelovanja tiče, bom pripeljal dvajset priči, in ne le dve.«

Ves je drhtel tovariš Gozdovnik, ni ni ni mogel dojeti, da je res tako. Kje se potika ta Kramar, ta lažni prvoborec? Mogoče pa je res prijahal ob svobodi iz hoste kot partizanski oficir. Na svetu je vse mogoče. Vešč je bil ravnanja z orožjem, v sukanju jezika, saj je imel za seboj malo manj kot veliko maturo klasične gimnazije v Celju.

Uradnik je takoj obvestil tovariša predsednika, le-ta je pregledal podpisane dokumente v rdeči mapi, prečrtal modri napis in se Gozdovniku opravičil.

»Mi, v pisarni nismo krivi, krive so priče. Pristojna komisija bo zadevo Kramar ponovno obravnavala. Kar pa se vašega primera tiče, je stvar urejena. Dobili smo izjave naravnost iz Ljubljane. Imate potrjeno priznanje od enainštiridesetega...«

Iz zdaj po toliko letih spet srečanje s Kramarjem. Hrupno obhajajo sedemdesetletnico lažnega prvoborca. Kako, le kako je vse to dokazal? In vendar sta po toliko letih zgolj naključno v sporu. Oba prvoborca. Prvi lažen, drugi resničen.

Se dobro, da jo je tovariš Kramar že v ranem jutru popihal, sicer bi se znalo končati s fizičnim obračunom. Tokrat bi zagotovo zmagal Gozdovnik, saj je pri dobrih osemindesetih še prava korenina, Kramar pa pri sedemdesetih trhla razvalina. Mogoče pa ga le razjeda črv krivde! Res je: čas celi rane. Resnica pa je tudi, da spomini pri fizičnem in umsko zdravem človeku ne usahnejo kot presihajoči studenec.

Drago Kumer

Partizanski znaki in medalje / 113

Gregorčičeva brigada

Osnutek za medaljo borcev 17. SNOB Simona Gregorčiča je oblikoval Silvo Miligoj iz vasi Smast pri Kobaridu, skupno 1000 medalj je izdelala delavnica Jureta Peršiča v Ljubljani. Vse so oštevilčene. Prve so bile podeljene leta 1984 v Kopru, Novi Gorici, Ljubljani in Idriji, skupno 426 medalj. Do medalje so upravičeni vsi pripadniki brigade. Za borce in borko so na medalji upodobljeni obrisi Krna.

Gregorčičeva brigada je bila prvič ustanovljena aprila 1943 iz enot Južno-primorskega odreda in je imela od 350 do 400 borcev. Po hudih bojih na Kolovratu in Matajurju se je prebila v zahodno Benečijo. Junija se je iz Benečije vrnila, 22. junija 1943 je njen prvi bataljon uničil tovornjak škvačistov v Razorah pri Mrzli Rupi, del borcev je odšel v Gradnikovo brigado, iz drugega dela je bil formiran Primorski odred. Ob kapitulaciji Italije je bila Gregorčičeva brigada ponovno formirana na Vipavskem, 28. septembra 1943 pa na tolimsko-kobariškem Soški brigada. Ob ustanovitvi je imela v štirih bataljonih 1100 borcev, 3. novembra je bila preimenovana v 17.

brigado, decembra 1943 je dobila ime po pesniku Simonu Gregorčiču. Do konca leta 1943 se je bojevala v Beneški Sloveniji, Brdih in Soški dolini, februarja 1944 je sodelovala v pohodu 30. divizije

v Beneško Slovenijo, potem ostala do konca vojne pretežno na Primorskem. Avgusta 1944 se je spet prebijala proti Beneški Sloveniji in imela na Krnu v bojih z Nemci hude žrtve. Svojo bojno pot je sklenila v Goriških Brdih. V brigadi so bili večinom Vipavci in Kraševci.

Janez J. Švajncar

Slovenski knjižni sejem – praznični dnevni naše knjige

Sedmič gre rado, ali pa ne....

Dvaintrideset slovenskih založniških hiš je v Cankarjevem domu v okviru sedmega knjižnega sejma razstavilo 2144 knjig – tako nekako povedo zbirni podatki ob veliki razstavi, ki razgrinja slovenske knjižne novosti zadnjih dveh let in pridodaja zadovoljnemu smehljaju, s kakršnim si ogledujemo vse to bogastvo, še podatek o skupni nakladi teh novih knjig, ki jih je kar štirinajst milijonov izvodov.

Lepo je slišati in obenem videti, ni kaj!

Prijazna in prijetna je v tej zvezi tudi vnaša vseh »subjektov« knjižne produkcije, ki so se potrudili in nanizali v sejemске dni celo vrsto zares prazničnih promocij novih, razveseljivih knjižnih del. Človek kar ne ve, česa bi bil bolj vesel: Atlasa Slovenije, Ljubljane na starih

razglednicah, mladinsko pesniške Rože čudotvorne – teh že izdanih, in onih drugih, šele nepovedanih književnih dógodkov... A kaj, ko si moramo takoj nato, ko žarometi teh predstavitev ugasnejo, pometi oči in se zazreti v ozadje tega založniškega dogajanja. Tam zadaj namreč ni bleščave – je kvečjemu kruto realna mehanika števil, ki ne delujejo prav nič spodbudno. Stroški nastajanja in porajanja knjig so namreč nesorazmerno visoki, previsoki za našo usihajočo življenjsko raven. Že tako nas je malo, ki nas druženje s knjigami (na Slovenskem) sploh zanima, a zdaj, v teh neljubih časih in ob teh padajočih krivuljah naših možnosti, se kupovanje knjig nasploh zmanjšuje: v primerjavi z iztekem prejšnjega desetletja

je kar za eno tretjino manjše.

Založnikom (ter pisateljem, prevajalcem in drugim ustvarjalcem knjige) je zato veliko težje. Precej bolj temeljito morajo premisliti, kaj bodo izdali in česa ne. Izdajo seveda precej manj, kot so, a tvegajo veliko več. Vsak od njih se rešuje, kot se ve in zna.

No, na stoterih sejah so seveda bili plat zvona in dosegli, da je bilo marsikaj lepše napisano o knjigi in v njen prid. (Tudi te lepe spise bi bilo kdaj vredno razstaviti!) Toda vse te besede – pa ne edine, kajpak! – ostajajo na papirju. Založbe si pomagajo, ah, da, »pomagajo« tako, da najemajo bančne kredite, s katerimi skušajo premagati čas od izida knjige do izteka njene prodaje. Žal so ti krediti obremenjeni z

visokimi, kar 70-odstotnimi obrestmi. In te obresti se pač pripišejo ceni knjige, ki je tudi zavoljo tega predraga.

Več kot očitno je, da teh bremen založniška dejavnost na Slovenskem v naslednjem letu ne bo več zmogla. In kaj bo? No, tega ta hip – v soju prižganih sejemskih žarometov – nihče ne ve.

Vemo le, povzemajoč lepe, a obenem trde, s kritično tožbo prežete Setinčeve besede ob odpiranju slovenskega sejma, da slovenska družbena skupnost v vsej svoji knjižni produkciji, ki je za vse nas temeljnega pomena, namenja manj denarja kot za pokrivanje izgube v tej ali oni nekoliko večji zgubarski tovarni.

Pa si zastavimo vprašanja: Kdaj bomo (kdo, kje, kako) te odnose spremenili, da nam tožb in samoobtožb v tej zvezi ne bo več potrebno ponavljati? Kdo ve!?

Viktor Konjar

Tone Ferenc:

Ljudska oblast na Slovenskem

Knjiga, ki jo imam pred sabo, nosi sicer gornji naslov, vendar piše Ferenc v njej samo o ljudski oblasti na Slovenskem do drugega zasedanja AVNOJ konec leta 1943. Ta del obsežne monografije ima podnaslov Narod si bo pisal sodbo sam.

Tri pomembne stvari je imel avtor pri pisanju te knjige pred sabo: Zbor slovenskih odposlancev v Kočevju po kapitulaciji Italije, rojstvo in utrjevanje ljudske oblasti v mno-

gih krajih po Slovenskem v tisti pomembni jeseni po kočevskem zboru, potem pa še zasedanje AVNOJ konec novembra 1943. Ta knjiga je samo ena od 250 bibliografskih enot dr. Toneta Ferenc, znanstvenega svetnika na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja in rednega profesorja za najnovejšo zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Ferenc velja danes za najboljšega poznavalca naše najnovejša zgodovine in za publicista, ki

zna tako pisati zgodovino, da je vsak njegov opis poljudno dosegljiv vsakemu bralcu.

Ferenc je imel pri pisanju te knjige že nekaj manj obsežnih in temeljitih del v naši ljudski obrambi (na primer Snuderla in Mikuža), predvsem pa se je naslanjal na bogato arhivsko in drugo gradivo, domače in tuje.

Najprej se v naši knjigi srečamo z razpadom utrjenega vojaštva in z zagriženim bojem nekaterih belih in plavih

postojank proti partizanom na Dolenjskem in Notranjskem, pa z mogočno in vsesplošno ljudsko vstajo na Primorskem neposredno po italijanski kapitulaciji. Takrat, v brezvladju, so imeli partizani v rokah najobsežnejše dotedanje osvobodeno ozemlje, na katerem so – že po izkušnjah iz prejšnjih let na manjših ozemljih – organizirali močno oblast, iz nje pa je izšel kočevski zbor odposlancev iz vse Slovenije. Ta je prinesel daljnosežne sklepe o novi, povojni ureditvi Slovenije in Jugoslavije. OF je takrat zrasla v najmočnejše slovensko protitiransko gibanje sploh. Ferenc končuje poglavje o vlogi slovenske voj-

ske v tistih prelomnih mesecih, o kočevskem zboru in vsem zgoraj naštetem z besedami: »Zbor odposlancev slovenskega naroda, ki je položil temelje slovenski državnosti, se je soglasno in z velikim navdušenjem izrekel za novo, demokratično, na narodni enakopravnosti zgrajeno Jugoslavijo.«

Ko se je zbor razšel, je bilo potrebno vse v Kočevju izrečeno potrditi na bojiščih in na terenu. Ferenc piše o tem vestransko razvejanem delu v poglavju Delo upravne komisije za osvobodeno slovensko ozemlje. Dotika se različnih komisij in odsekov, od komisije za uvajanje splošne uprave prek odseka za finance, odseka za industrijo, odseka za gospodarstvo in prehrano, odseka za ljudsko vzgojo do odseka za narodno zdravstvo. Partizani so se čutili tako močne, da so ustanavljali celo gimnazije (da o drugih šolah ne govorimo), gledališča, radijsko postajo in za celo »industrijo« obrtnih delavnic za potrebe vojakov in civilistov. Bili so čudovit kvas, ki je prekrasil vso Slovenijo do Štajerske in Koroške, kjer so se takrat počutili Nemci še najbolj varno. Bili so že država v malem, ki je imela ne le vojsko, ampak skoraj ves državni aparat za katere je bilo v partizanih kar dovolj strokovnjakov. Nemci in domobranci so jim sicer ponekod za omejen čas pretrgali mreže, do Bele Krajine, zibelke partizanske države, pa le niso mogli priti.

Kdor hoče v strnjeni obliki več zvedeti o dogajanju na Primorskem od Trsta do Brd in Benečije po italijanski okupaciji, bo to našel v Ferencovi sintezi z naslovom Delo narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo. Tam je

bilo partizansko gibanje množično, kot so Slovenci tam najbolj množično trpeli 25 let pod fašisti. Tudi na Primorskem so bili okupatorjevi kvilingi, vendar je bilo tam najmanj belogardistov. Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo je imel svojo zakonodajo, med prvimi osebnostmi iz primorske vstaje in po njej pa se omenjajo imena kot Bevk, Vilfan, Bebler itd. Partizansko gibanje pa je bilo monolitno, da je bila nemška vojska v dobru številu akcij obsojena na neuspeh.

Priključitev Slovenskega primorja in Istre k Jugoslaviji je potrdilo tudi drugo zasedanje AVNOJ, ki je bilo vrh vsega dotedanjega osvobodilnega boja Jugoslovancov. Slab mesec po tem zasedanju, dne 26. decembra 1943, je Boris Kidrič v pismu CK KPS pokrajinskemu komiteju KPS za Primorsko naročil, naj takoj popularizirajo vse sklepe AVNOJ, posebej tistega o priključitvi Primorske k Jugoslaviji. V arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja se je Kidričevo pismo ohranilo. In Ferenc citira iz njega: »Zlasti naglašajte na Primorskem tudi dejstvo, da je drugo zasedanje AVNOJ potrdilo sklep vrhovnega plenuma OF o priključitvi slovenske Primorske svobodni Sloveniji in svobodni Jugoslaviji. Naglasite, da so se s tem aktom drugega zasedanja AVNOJ obvezali vsi narodi Jugoslavije in da se je obvezala Jugoslavija kot državna celota – zastopati elementarne nacionalne zahteve slovenskega in hrvaškega naroda. V tem smislu pokažite primorskim ljudskim množicam veličansko razliko med staro in novo Jugoslavijo.«

Tako se je tudi zgodilo.

Lojze Krakar

Književniki, udeleženci NOB

Rado Bordon

Ob 70-letnici rojstva

Na koledarju obletnic partizanskih književnikov je 16. novembra letos na vrsti tudi 70-letnica književnika, urednika, lektorja in prevajalca, po stroki doktorja prava Rada Bordona. Rodil se je v Trstu, v narodno zavedni družini, ki izhaja iz Kopra. Potem ko je njegov oče javno zažgal fašistično zastavo, je vsa družina zbežala v Jugoslavijo, njena prva postaja je bila begunsko taborišče v Strpišču pri Ptuj. Po preselitvi v Ljubljano je družina prebivala skoraj dvajset let v baraki nad mestno klavnico. Osnovno šolo je obiskoval v Ptuj in Ljubljani, gimnazijo in pravno fakulteto v Ljubljani. Že kot dijak se je družil z napredno mladino, bil je član Preporoda. V višjih razredih gimnazije je ustanovil in vodil literarni krožek in sodeloval z založbo Nova knjiga, ki je izdajala marksistično literaturo. Kot študent univerze ga je bolj mikala politika kot študij, zato pred vojno ni diplomiral. Sodeloval je v protifašističnem gibanju študentov in delavske mladine, bil je predsednik Kluba primorskih akademikov, delal je tudi v skrivni organizaciji TIGR in skupaj z drugimi tigrovci opravljal protifašistične in sabotažne akcije. Več let je sodeloval pri organizaciji mladinskih narodnoobrambnih taborov na Kočevskem, Štajerskem in v Prekmurju. Zaradi svojega revolucionarnega in ilegalnega delovanja je bil pogosto zaprt v Ljubljani, v beo-

grajski Glavnjači, na otoku Ciganliji in v Sremski Mitrovici. Poleti 1940 je bil med ustanovitelji Društva prijateljev Sovjetske zveze, bil je povezovalni člen med napredno mladino Primorske in Istre s Komunistično partijo Slovenije, usmerjevalec spontanih demonstracij proti pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu in soorganizator demonstracij proti kulturbundovcem v Ljubljani. Ob napadu nemške vojske na Jugoslavijo je odšel med prostovoljce, ob razpadu jugoslovanske vojske pa se je takoj spočetka povezal z Osvobodilno fronto. Maja 1941 so ga Italijani aretirali in odvedli v internacijo, okusil je nešteto ječ: Trst, Rim, Pescara, Florenca, Ventotene, Renicci, Gaetta, Neapelj...

Po kapitulaciji Italije je z bratom Dušanom osnoval in organiziral 24. garibaldinsko brigado Pio Borri, ki je delovala na območju Toskane in Umbrije, in bil član njenega štaba. Potem ko je njegov brat Dušan, politični komisar brigade, padel v boju, se je Rado odločil, da se prebije čez nemško-angloameriško fronto in pride do predstavništva narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije v osvobojenem Rimu. Tako je Rado Bordon leta 1944 postal borec NOV Jugoslavije. Nekaj časa je bil v partizanskem taborišču Gravini pri Bariju, nato pa je pomagal organizirati prekomorsko brigado Ivana Turšiča-Iztoka, bil član njenega štaba in

vodja agitpropovskega oddelka. V njeni sestavi se je bojeval po Dalmaciji, na Velebitu in Gospiču ter z brigado prispel prek Like v Belo krajino. Tu je postal pomočnik načelnika agitpropovskega oddelka Sedmega korpusa. V noči na 9. maj je po ukazu političnega komisarja Janeza Vipotnika s skupino soborcev prodril v Ljubljano do radijske postaje ter jutraj 9. maja spregovoril v eter zgodovinske besede: Govori radio Osvobodilna fronta Ljubljana. Ljubljana je osvobodjena!

V letih po osvoboditvi je opravil tečaj za partizanske častnike, prejel član kapetana JLA in vrsto odlikovanj. Po ukazu Borisa Kidriča je bil maja 1945 razrešen vojaške službe in postavljen za prvega urednika kulturne rubrike Ljudske pravice. Pri tem časniku je bil pozneje tudi urednik zunanjepolitične rubrike, nekaj časa je bil novinar in urednik pri različnih slovenskih založbah. Spomladi 1955. je ustanovil Avtorsko agencijo Slovenije in bil njen prvi direktor. Vmes je bil nekaj let simultani uradni prevajalec slo-

venske vlade za tuje jezike. Diplomiral je iz ruskega jezika in književnosti, predaval rusko pravo in politično ekonomsko terminologijo na pravni fakulteti v Ljubljani. Leta 1966 je doktoriral na pravni fakulteti z disertacijo Pravna zaščita narodnih manjšin v Italiji.

Skupaj z Albertom Kljunom in Jožetom Šmitom, s soborecema iz prekomorske brigade, je leta 1969 izdal biografsko knjigo Pota prekomorske brigade Ivana Turšiča-Iztoka, v kateri je opisal bojno pot brigade od njene oblikovanja v Splitu do razpusta. Rado Bordon je član Osrednjega odbora prekomorčev – borcev NOVJ, že več let delegat v komisiji za mednarodne stike in za mejstvo pri predsedstvu republiškega odbora Zveze združenje borcev NOV Slovenije, predsednik nadzornega odbora Društva za mednarodno pravo za SR Slovenijo in zunanji sodelavec Študijskega centra za družbeno problematiko pri SAZU.

Jubilant ima vrsto sposobnosti ni zaprt v slonokoščeni stolpu umetnosti, posveča se najrazličnejšim področjem, vendar so najvidnejši njegovi uspehi v poeziji in prevajalstvu.

Že kot dijak se je uveljavil s svojimi pesmimi: prvo je objavil leta 1930 z značilnim naslovom, ki razodeva revolucionarno naravo: Na boj! Kot študent je objavil pesmi, članke, književne preglede in prevode iz ruščine v predvojni časnikih in revijah: Mladini, Slovenskem svetu, Slovenski mladini in ponedeljskem Jutru. Po vojni je sodeloval s pesmimi, članki, književnimi, filmskimi in likovnimi ocenami ter polemikami v Slovenskem poročevalcu, Filmu, Razgle-

Osvobodjena vas

Čez noč zaplapolale so zastave z ožganih streh in nepoznane roke nasule so na pot nam rož v pozdrave.

Ko prvi borci smo skoz slavoloke stopili v vas, je gruča vzvalovila, v zrak matere so dvigale otroke, dekleta z rožmarinom nas krasila, frčale z glav so titovke in šlemi, pri oknu se je starka v dlan solzila.

Potem povelje: »Četa v zbor! Pojdimo! Saj vojna ni končana. Pohitimo!«

Ljudje obstali so brez diha, nemi. Namah so popustili nam objemi. In že bila očetnja vas je mimo.

dih, Ljubljanskem dnevniku, Naši ženi, Tedenski tribuni, Borih, Slovenskem Jadrani in Mladini. Rado Bordon je tudi lektor. To znanje mu pomaga pri njegovih vzornih prevodih iz angleščine, francoščine in italijanščine. Doslej je slovenskim bralcem predstavil v lepem jeziku že nekaj temeljnih del Steinbecka, Shawa, Chevaliera, Gideja, Remarquja, Puškina, Doninjaja... Kot pravnik je objavil več razprav s področja jugoslovanskega, mednarodnega in avtorskega prava. Že več let je sodni izvedenec za avtorsko pravo pri temeljnem sodišču v Ljubljani.

Slovenska beroča javnost ga pozna v prvi vrsti kot pesnika, ki je izdal tri pesniške zbirke: VEČNE ZANKE (1955), NESPODOBNE BASNI (1966) in SIPINE (1985 – ob avtorjevi 70-letnici). Medtem ko so se pesniški kolegi navduševali nad njegovimi verzmi iz prvih dveh zbirk (Bor, Klopčič, Gradnik), pa je tedanja kritika bila slepa in gluha zanje. Manj trdna pesniška narava bi lahko klonila pod nerazumevanjem literarnih razsod-

nikov, na videz se je sicer Bordon umaknil iz literarne arene, v resnici pa se je pripravljaj na veliki spopad s kritiko in izbojeval svoj boj z njo z izjemno uspešno tretjo pesniško zbirko »Sipinami. Treba je brezpogojno pritrditi mnenju prof. Zdravca, ki je zapisal, da se na črti od Ketteja, in Gradnika prek Kosovela in Voduška klasični sonet v slovenski poeziji sprošča. Prav Rado Bordon pa je naredil največ drznih notranjih predstavitev te romantične oblike in v tem je tudi izviren, domiseln in raznolik.

Tej laskavi oceni Bordona sonetista lahko brez pridržkov pridružimo tudi oceno Bordona basnopolisca v verzih. Prav gotovo je v slovenski sodobni poeziji kot basnopolisec edinstven in nepovnljiv! Lirik in satirik si v njem družno in uspešno podajata roke!

Borci želimo garibaldincu in prekomorcu Radu Bordonu, odličnemu basnopolisecu in sonetistu ter mojstrskemu prevajalcu iz svetovne literature ob njegovem jubileju še mnogo navdihov in novih književnih del!

Dušan Mevlja

Ob dvodnevni mednarodni pisateljsko-novinarski okrogli mizi v Slovenj Gradcu

Vsi smo za mir – kaj storiti?

Prvi sneg je pobelil hribovje proti Trojanam in tudi gozdovi na levi in desni od ceste, ki pelje v Slovenj Gradec, so bili že mehko belo obloženi. Nekakšen poseben mir pade na pokrajino s prvim snegom in naša, na letne čase naravnana prabit, se zavije v prijazno otožnost zimske idile.

Toda to je le prva jutranja slika na poti v delovni dan. Z vseh vetrov smo se namreč tisto jutro zbrali v kulturnem domu v Slovenj Gradcu, da bi dva dni spremljali pisateljsko-novinarsko okroglo mizo, ki je potekala pod naslovom Pero za mir, pod pokroviteljstvom Unesca, agencije Združenih narodov za znanost, kulturo in prosveto.

Da bomo kar najhitreje končali s potrebnimi formalnostmi, povejmo, kdo vse je sodeloval. Uvodoma je zbrane pozdravil Eiji Hattori, uradni predstavnik Unesca iz Pariza, nato je s svojo res najkrajšo navzočnostjo (imel je čas odmerjen na minute) in pozdravnim nagovorom prispeval svoj delež sekretar mednarodne pisateljske organizacije Pen, pisatelj Alex Blokh, potem pa so se zvrstili Dobrica Ćosić, Tone Svetina, dr. Vekoslav Grmič, Miloš Mikeln, Janko Messner, dr. Jože Pirjevec, Genadij Smirnov, John Engels, Noel Farveliere, Peter Paul Wipplinger, Nada Kraigherjeva, Nadja Kislibarova, Luciano Morandini, Damian Obika, Gary Gumpert, Andrej Kokot, Pero Ivačić, Mojca Drčar-Murko. Vse je neutrudno organiziral, povezoval in vodil Bogdan Pogačnik, ob prav tako neutrudni pomoči že tradicionalno zagnanih Slovenjgraččanov.

Pero za mir

Kaj lahko pisana beseda pisateljev in novinarjev stori za mir na našem planetu? Kaj lahko storijo s svojo umetniško besedo pisatelji in kaj novinarji, da bi zganili ozaveščenost množic, da bi segli v zavest vsakega posameznika? Lahko sploh kaj storijo, spričo velikanskih, v vseh razsežnostih neizmerljivi prepredenosti vojne nevarnosti? Lahko storijo vsaj nekaj! To je bila skupna in z upanjem prežeta misel. Vendar lahko to naredijo le z edini orožjem, ki ga znajo in morejo uporabljati – s pisano besedo. Pisati moramo, tudi kričati, če je treba, so dejali, le ne molčati. Kajti molk je, kot je rekla Nada Kraigherjeva, pristanek na uničenje.

»Vreme, oblaki, sneg, skoraj vse je bilo proti nam, pa smo se vendarle zbrali,« je parafraziral vrsto težav generalni sekretar mednarodnega pisateljskega združenja Pen Alex Blokh, ki je izrazil zahvalo slovenski sekciji Pen in se s toplimi besedami spomnil Mire Miheličeve, pisateljice, ki je s svojo dejavnostjo v mednarodnem pisateljskem združenju ponesla širše v svet spoznavanje jugoslovanske in slovenske besedne umetnosti ter prispevala k uresničevanju osnovne ideje o srečevanju pisateljev, njihovi izmenjavi misli in idej. To je brez dvoma pot k tistemu, kar je sama poimenovala (v naslovu ene svojih dram) – v svetu brez sovraštva.

Svet brez sovraštva

Besedovali so vsi navzoči na slovenjgraški okrogli mizi, in večina med njimi, ki je iz svojih najiskrenejših ustvarjalnih globin iskala pravo besedo in pot za mir s pisano besedo, je izrazila prepričanje, da tudi takšna srečanja dodajajo kapljico k toku vseh svetovnih prizadevanj za mir. Tone Svetina je bil med redkimi navzočimi, ki je menil, da je upanja prav malo, in da si je obetal od takšnega novinarsko-pisateljskega srečanja kaj več. K sreči so drugi gledali na takšno srečanja dodajajo kapljico k toku vseh svetovnih prizadevanj za mir. Tone Svetina je bil med redkimi navzočimi, ki je menil, da je upanja prav malo, in da si je obetal od takšnega novinarsko-pisateljskega srečanja kaj več. K sreči so drugi gledali na takšno srečanja dodajajo kapljico k toku vseh svetovnih prizadevanj za mir. Tone Svetina je bil med redkimi navzočimi, ki je menil, da je upanja prav malo, in da si je obetal od takšnega novinarsko-pisateljskega srečanja kaj več. K sreči so drugi gledali na takšno srečanja dodajajo kapljico k toku vseh svetovnih prizadevanj za mir.

Zase imam odgovor: človek se je zavajal. Človek ve malo o sebi; človek ni pripravljen, da bi se videl v vsej resničnosti, in se nikoli ne bo mogel vsega spoznati.

»Kako torej verjeti, da tak človek ne bo, v določenih okoliščinah, za različne cilje, iz egoizma, strahu, iz sovraštva in obupa, iz nagona smrti ali čiste neracionalnosti uporabil atomskega orožja in v nekaj minutah razdril vsaj polovico našega planeta?« Tako se je vpraševal Ćosić in z njim tudi drugi za okroglo mizo. Pisatelju znamenitih romanov Daleč je sonce in Čas smrti se zdijo obzorja temna, pri čemer pa vendar noče priznavati dokončnega poraza pred človeško norostjo, kajti zoper njo se bojuje s svojo kreativnostjo in z vso svojo umetniško močjo, ki se noče udingjati, kot je dejal, ne državi ne ideologiji ne bogu, ampak mora ostajati zvesta le sebi, saj bo samo takšna, gola, njemu lastna lahko služila resnici in tudi stvari za mir.

Slišali smo nadvse resnične misli o naravi človeka. Tako je dr. Vekoslav Grmič opozoril na vprašanje vzgoje za nasilje oziroma o tem, kako naj bi uskladjili človekovo svobodo s podobo novega človeka, ki naj sprejema sebe in druge ne le toliko, kolikor kdo ustreza nekemu modelu ali idealu, temveč z iskrenim vrednotenjem vsega, kar ga določuje.

»Jecjava je naša beseda,« je rekel Ćosić.

Molk bo kmalu naša beseda na Koroškem,« je pristavil Janko Messner, ki je govoril predvsem o Nikaragvi, deželi, ki mu je sinonim boja za svobodo in hkrati za zatiranje te svobodne volje ljudstva.

»Kaj pa vendar lahko storimo?« se je vpraševal avstrijski pesnik Peter Pavel Wipplinger iz Avstrije in si odgovarjal:

»Še nikoli, kot mislim in trdim, ni bilo na svetu toliko govora o miru, toda še nikoli ni bil svetovni mir tako zelo in v takšnem obsegu v nevarnosti kot sedaj. Obe velsili te zemlje s svojima vojaškima marionetnima sistemoma, z NATO-m in Varšavskim paktom, in vse druge sile in mogočnejši tega sveta kar naprej poudarjajo potrebo po miru in po prizadevanjih za mir, skoraj vsak dan zagotavljajo svojo željo po miru v blagor človeštva, da bi ga lahko rešili pred iztrebljanjem in propadom. Kar naprej so neke konference, ki so gotovo zelo potrebne,

in vendarle se vsi skupaj hkrati igrajo neko blazno, noro igro, ki je zgrajena na grožnji in zastraševanju in ki izhaja iz čisto absurde premise, ki vsa iz tega izhajajoča razmišljanja in dejanja vodi na področje popolnoma absurde norosti, ker premisa, da v neki jedrski in atomski svetovni vojni – da, kmalu bomo morali reči: vojni univerzuma – lahko sploh kdo še kaj dobi, enostavno ne drži več; kajti v tem primeru je rezultat lahko samo tak: uničenje našega planeta in vsega življenja in vseh življenj-

skih možnosti za vse večne čase. In ravno premišljanje, da bi se tu dalo sploh kaj uravnnavati in omejiti in računalsko manipulirati, je popolnoma noro mnenje, ki vsebuje ravno to veliko nevarnost, ki vse nas ogroža, ker služi hkrati kot opravičevalni argument za globalno norost oboroževanja, toda evolucija in destrukcija razvijata svojo zakonitost v tolikšni meri in sta otegnjeni samovolji in razpoložljivosti človeka...»

Potrebujemo nov čas razsvetljenosti

»Kaj lahko ukrene pero proti tankom in topovom, proti bombnikom in raketam z atomskimi razstrelilnimi glavami (Sprengkopf), proti nevtronski bombi in laskerskemu žarku? Kakšen bi utegnil biti rezultat konfrontacije duhovnega in moralnega potenciala z vojaškim, rezultat konfrontacije pamei z nespametjo, z norostjo slepega fanatičnega prepričanja? Kaj torej lahko stori-

mo in dosežemo z našim pisanjem mi in na kakšen način?

Izhajajoč iz prepričanja, da zastraševanje, pretnja, nasilje, s katerim grozijo ali ga uporabljajo, izsiljevanje, ponižanje, agresija in z vsem tem povezana laž, hinavščina in propaganda nikoli ne morejo rešiti problemov in odstraniti konfliktov, da torej vse to niso mirovna sredstva, temveč vedno povzročajo samo nove konflikte ali pa v najboljšem primeru konfliktna področja prestavijo in jih podtaknejo drugim, izhajajoč iz tega torej, da so nespamet in nasilje, sila in akumulacije sile v rokah nekaj malo nosilcev odločitev vedno vodili do nasilnih razpravljanj – do vojne med posameznimi narodi ali državami, toda tudi do svetovnih vojn, kar lahko pri sedanjem stanju oborožitve pomeni vojno, ki bo uničila ves svet; izhajajoč torej iz tega našega prepričanja, smo poklicani, da predložimo in predočimo načelni protiosnutek v premislek in v ravnanje, da ga širimo in mu pomagamo do prodora na najširši osnovi. Vsi mi moramo

no, odločno, javno in z vsemi silami kot to, kar je: kot hinavsko laž, kot frazersko, uničujočo propagando, kot poskus, nekaj, kar se tiče vseh in kar prizadene vse, položiti v roke nekaj malega mogočnejšev in nekaj malega nosilcev odločitev, zasidrati v sistemih, ki sploh niso več dostopni temeljno demokratičnemu procesu odločanja ali tudi samo vplivanja ali pa so mu celo odtegnjeni, kot prizadevanje, da vsem nam odtegnejo odgovornost, da nas postavijo pod skrbstvo, nas oplašijo in utišajo, da bi resignirali in se umaknili tem destruktivnim silam in tako prepustili svojo usodo toku sveta. Toda to se ne sme zgoditi! Vsi mi moramo nekaj storiti: Moramo se upreti! ...»

Tako Wiplinger. Pisatelj iz Italije Morandini pa je dodal: »Poezija ima v neki družbi poleg polemično-estetskih sporočil tudi funkcijo pričevanja, vlogo ogledala, v katerem odsevajo mučne bolečine vsakega zgodovinskega obdobja ...»

Komuniciranje za mir

O tem, kaj lahko stori sedma sila in kako lahko ona zastavi svoje pero za mir, so govorili naši znani novinarji in publicisti; o tem je z očmi afriške izkušnje spregovoril nigerijski novinar Damian Obika; o komunikacijah, neodvisnih od velikih informacijskih sistemov (bojujočih

gram boja za novo mednarodno ureditev na področju informacij in komunikacij.

Cilj nove komunikacijske ureditve naj bi bilo preseganje zaostalosti in odvisnosti na področju komunikacij, ustvarjanje možnosti, da vzpostavijo vsaj nepisane norme profesionalne etike, so nekateri takoj prilepili etiketo tlačitelj svobode informacij in privržencem državnega nadzora nad tiskom in drugimi oblikami obveščanja ...»

Boj za uresničenje nove ureditve so neuvrščeni prenesli v Združene narode in še posebej v Unesco.

V Unescu se je že na 16. generalni konferenci leta 1970 pojavila zahteva, da se preuči vloga množičnih občil in zagotovi preprečevanje njihove zlorabe za širjenje vojnega hujskaštva, rasizma in sovraštva med narodi. Na naslednji konferenci leta 1972 pa so že sprožili predlog deklaracije o vlogi množičnih medijev v boju za mir in mednarodno sporazumevanje ter v preprečevanju vojnega hujskaštva in širjenja sovraštva med narodi.

Pero Ivačić, dolgoletni direktor jugoslovanske novinarske agencije Tanjug in hkrati eden od pobudnikov za nastanek informacijskega poola neuvrščenih, je nadaljeval Osolnikove misli in dejal, da se nove vizije in akcije na mednarodnem informacijskem področju (pa tudi znotraj naše države) le počasi prebujajo. Pri tem bo predvsem medsebojno boljše poznavanje prispevalo k miru in miroljubnemu sožitju, pri čemer je izredno pomembno novinarsko delo, saj novice najhitreje obkrožijo svet, zato je še tem bolj pomembno, da so ne le hitre, ampak natančne – resnične torej.

Jez, ki so ga v obveščanju nenehno postavljali veliki, je bil dejanski vzrok za ustanavljanje združenja novinarskih agencij neuvrščenih držav (kar se je zgodilo 1974. leta), ki se še vedno bojujejo za dobro in hitro obveščanje, zoper neznanje, zaostalost in vrsto drugih pomanjkljivosti, ki pestijo na tem področju neuvrščene. Te njegove misli je podprl novinar iz Nigerije, ki je v svojem kratkem premišljanju povedal nekaj o pomanjkanju šolanih kadrov v njegovi domovini in o tehnični zaostalosti komunikacijskih poti, ki jih uporabljajo ...

»Toliko je dobrih misli in toliko zavrtih poti do resnice, do svobode vseh vrst in – do miru!« so ugotavljali v Slovenj Gradcu. Nam pa je dalo misliti predvsem vprašanje mladine iz občinstva, ki je vprašala po dvodnevem poslušanju pisateljev in novinarjev – kaj lahko ona stori? Kako naj se obnaša, kaj naj dela, da bo tudi sama prispevala k miru?

To se je zdelo nazadnje ključno vprašanje vseh navzočih. Kajti da je mogoče in nujno zastaviti pisateljska in novinarska peresa za mir, je bilo temeljno skupno sporočilo, kako pa pritegniti v boj vse ljudi, množice, to so hoteli vedeti slovenjgraški srednješolci in na to ni bilo lahko odgovoriti. Pa vendar – spet z besedami Bogdana Pogačnika in Nade Kraigherjeve – z vsem, kar je v človeku dobrega, le ne z molkom in indiferentnostjo.

Bojana Žokalj-Jesih

Narava živi... pa tudi umira — odvisno je od človeka

Kako premišlja zdravnik o onesnaževanju okolja Ne le okolje — tudi zdravje!

Dr. Davorin Čadež dela že vrsto let v Zavodu SRS za varstvo pri delu, v tamkajšnjem centru za medicino dela. Narava njegovega dela je takšna, da se vsak dan srečuje z vprašanji človeka v onesnaženem okolju ali pa vsaj v okolju, ki potrebuje nenehno bedenje nad zdravstvenimi in delovnimi razmerami. Ni naključje, da imajo na Zavodu za varstvo pri delu poseben oddelek za ekologijo in da večina strokovnjakov s tega zavoda redno spremlja vse, kar se pri nas (deloma pa tudi v tujini) dogaja na tem področju.

Dr. Čadež, ekologija vas spremlja pri zdravniškem delu iz dneva v dan. Na kakšen način premišljate o teh problemih?

Seveda, na to gledam s stališča varstva pri delu, s predpostavko, da je ob neugodnih ekoloških razmerah motena varnost delavcev pri delu. Razmerja med zrakom, vodo in zemljo so nasproti vsem drugim stvarim (z vsemi posegi tretje »industrijske revolucije« vred) tako načeta in spremenjena, da že alarmantno ogrožajo obstoj življenja — rastlinstva, živalstva in človeka, celo mikroorganizmov. Izhajam iz dejstva, da imamo v Sloveniji tako onesnažen bivanjski prostor (in tako poslabšane možnosti za še zdravo življenje in delo), da bi bila, takšna kot je, onesnaženost pričakovana (kakor izhaja iz literature) na 20 milijonov prebivalcev! Nikar se ne slepimo, da gre za »popularno temo«. Križa je in bo posledica ne nadzorovanega in nesistematskega ter ne dovolj proučenega uvajanja tehnologij. Zlasti pa smo uvažali kemijske tehnologije, ki zahtevajo velikanska zaščitna vlaganja. Vsega tega spremljajočega pa nismo gradili, in tako je tu današnji velik razkorak.

Tako imamo danes v vseh naših porečjih industrije, ki onesnažujejo: v Soški dolini imamo Anhovo; ob Savi se začne onesnaževanje že pri njenem izviru ter sega prek Kranja, Ljubljane in Trbovelj s termoelektrarno vse do Krškega z jedrsko centralo. Tako je tudi z Dravo, tako

je v Mežiški dolini, takšna je industrija v Mariboru... Pa tudi mimo Šaleške doline ne moremo... Sicer pa je vse to že več ali manj znano. Največkrat se ti podatki povezujejo z ugotovitvami o onesnaženosti okolja, analogno pa veljajo tudi za vpliv na zdravje ljudi.

Imamo študije, ki so raziskale vpliv na zdravje ljudi — na primer v Trbovljah, v Titovem Velenju, v Mariboru... Statistično je tudi že ugotovljeno, da v določenih zimskih obdobjih (ko je emisija SO₂ v zraku najmočnejša) narašča število obolenj na dihalih, zlasti na sluznicah dihal — predvsem v bolj ogroženih okoljih. Takšne ugotovitve so izražali tudi pediatri na svojem nedavnem simpoziju, ko so obravnavali zdravstveno stanje slovenskih otrok. Veljajo tudi za starejše ljudi. Nimamo pa preverjenih podatkov o aktivnih zavarovancih.

V začetku ekoloških prizadevanj je bilo precej opozoril glede SO₂, potem pa, ko so znanstveniki in naravovarstveniki začeli opozarjati še na vrsto drugih stvari, je ta problem kar nekam zbledel. Kot da se nam je zazdel, kar nekam domače vsakdanji... Kaj je resnica?

Naj začnem z odgovorom na drugem koncu. Ko je leta 1974 tedanji generalni sekretar Združenih narodov na stockholmski konferenci opozoril na novo krizo, ki ogroža človeštvo — na probleme ekologije, so začeli v svetu, v meddisciplinskih skupinah pospešeno preučevati

učinke onesnaževanja. V Sloveniji je pri Raziskovalni skupnosti Slovenije stekel projekt o varstvu okolja, ki ga sestavlja šest podprojektov (o tleh, o vodi, o zraku, o človeku v urbanem okolju...). Menim, da je pomanjkljivost projekta v tem, ker vanj ni vključen tudi podprojekt o zdravstvenih dognanjih s tega področja, kar zadeva zdravju preteče nevarnosti. Vse doslej opravljene raziskave so bile namreč na tem področju medicine predvsem plod individualnega entuziazma, ki so ga zdravstveni delavci izražali poleg svojega osnovnega »službenega« dela.

Neka švedska raziskava trdi, da SO₂, ki se skupaj z vodo spremeni v kislino, kancerogeno deluje na človeški organizem. Temu pripisujejo tudi porast rakastih obolenj na pljučih. Takšne raziskave in trditve bi nas morale zanimati.

Vi imate neposredno opraviti z delavci v različnih delovnih procesih. Ali opravljate tudi raziskave?

Kadar govorimo o vprašanjih, povezanih s človekovim zdravjem, običajno povežemo vse skupaj predvsem z onesnaženim zrakom. Premalo pa se sprašujemo, kakšni so, na primer, vplivi stalne izpostavljenosti (četudi najmanjšim) koncentracijam težkih kovin in drugih človeku nevarnih snovi. Se pravi, kakšne so posledice pri koncentracijah, ki jih vsak dan »použijemo« in so pod kritično mejo. Nadvse dobrodošla bi bila študija, ki bi zajela izrazito onesnažene predele Slovenije.

Nimamo rezultatov o tem, kako deluje kopičenje različnih onesnaževalcev na človeški organizem. Še tega ne vemo natančno, koliko vseh teh snovi prodre do naših zalag talne vode. In vprašanj, na kate-

ra ne vemo odgovorov, je še cela vrsta. Onesnaženi zrak, denimo, deluje tudi na zemljo in na življenje nadvse pomembnih mikroorganizmov v njej. Vse to moramo zvedeti, da bomo lahko sestavili uporabni vrstni red urgentnosti reševanja teh vprašanj (in da ne bomo prepočasni, nekorektni ali površni do

vprašanj, kot so prišla na dan v primeru Krupe in Anhovega).

Naj spet porabim primer iz literature: pri azbestnih raziskavah so ugotovili, da se drobni iverni delci azbesta nabirajo v pljučih, ker so ravno toliko večji od pljučnih celic, da jih te ne morejo »obdelati«. Posebno je to nevarno za kadilce, saj se na te delce azbesta v pljučih nabirajo kancerogeni snovi, ki tako kadilce izpostavljajo še večji nevarnosti. Zato so v nekaterih zahodnih industrijah, kjer proizvajajo azbest, prenehali sprejemati na delo kadilce...

In kaj bi, po vašem mnenju, lahko pri nas v Sloveniji na tem področju uredili boljše?

Kakor veste, imamo pri nas eno samo mobilno ekološko enoto pri Inštitutu Jožefa Stefana v Ljubljani. In še ta je na delu le

ob akutnih primerih. Nujno bi pa bilo, da bi imeli tudi takšno enoto, ki bi poleg drugega opravljala raziskovalno delo na področju človekovega zdravja v zvezi z okoljem. Na te stvari pač gledam kot zdravnik preventivec.

Še veliko je očem bolj skritih nevarnosti za zdravje, kot tiste, ki jih prepoznavamo vsak dan. Kaj pa fenoli, organska topila, cianidi, pesticidi in še vse drugo v naših vodah!? Na devetem republiškem posvetovanju inženirjev in tehnikov, ki je bilo nedavno od tega na Bledu pod pokroviteljstvom komiteja za varstvo okolja, so dali svoje prispevke tu-

oziroma spustili v reke — med prebivalstvo. Dejstvo je, da je govoriti o teh stvarih pri nas pogosto bogoskrunsko, kajti vse to pomeni nove dodatne stroške. Še vedno je res, da med tehničnim kadrom (na primer med kemiki) obstaja nekakšno splošno prepričanje, da industrija nič kaj nevarno ne onesnažuje okolja.

Ste v svoji zdravniški praksi srečevali veliko ljudi, ki so imeli zdravstvene težave zaradi onesnaženega okolja?

Seveda. Vrsto let sem delal v tovarni dušika v Rušah in sem se s temi problemi srečeval vsak dan. Moram priznati, da so danes, ko slišim, kaj vse so storili za bolj zdravo okolje, že mnogo korakov od tistih prvih let.

(Ob spominu na svoje delo v ruški tovarni pa nam je dr. Čadež povedal še eno znamenitost: bel dim, ki se v tonah vali iz tovarniškega dimnika in je v bistvu apnenec... pravi, da za okolje ni škodljiv... so Nemci med vojno nekako »ujeli« in ga spravljali, da ni šel v zrak. Po vojni pa... kdove, zakaj smo to lepo nemško navado opustili?)

Povejte na koncu, kaj vas kot zdravnika in občana ob varstvu okolja najbolj skrbi?

Najbolj? Vsekakor malomaren odnos, ki ga kaže mo do narave, do vsega, kar nas obdaja. Kajti tega, da je postala narava onesnažena, smo krivi ljudje. Ta odnos se nam potem vrača in ga bomo drago plačali s celo vrsto obolenj in epidemij, z nezdravo prehrano, ki jo bodo uživali znanjci... Od prednikov smo dobili razmeroma čisto naravo, toda kakšno bomo zapustili mi svojim zanamcem? Ni vse v atomski nevarnosti, ta ni edino, kar nam grozi. Pomislite, cela morja na svetu so že odmrta, tudi naše Sredozemlje je močno načeto, pa Jadran...

Kljub vsemu pa verjamem v odmevnost in uspešnost Waldheimovega poziva, ki vendarle učinkuje tudi v mednarodnem dogovarjanju. To namreč niso vprašanja, ki bi veljala zgolj za eno državo ali pokrajino, zgolj za to ali ono mesto... Danes ne more nihče uiti neodgovornosti za izboljševanje razmer na tem področju.

Pogovarjala se je: Bojana Žokalj-Jesih

ACK

Delovna organizacija
INDUSTRIJA — VELETRGOVINA

ADRIACOMMERCE

Export-Import, n. sol. o.
66000 Koper, JLA 8
Jugoslavija

Telefon: n. c. 22-481, 22-171, 24-151

ACK

Nekaj misli o obeležjih

Nekoliko pozno se oglašam, ker je od 26. 9. 85 – dneva vezistev preteklo že precej časa. Moje opombe so načelne, zaradi tega so še vedno pomembne. Bil sem na proslavi v Ljubljani in pri odkritju spominskih obeležij na hišah, od koder se je pred 44 leti oglašal oddajnik OF, znan kot Kričac. Dva dni pozneje, to je 28. 9. 85, pa sem bil navzoč pri odkritju obeležja v Črmošnjicah v spomin na partizanske delavnice, ki so bile raztresene tam okrog. Nisem proti postavljanju obeležij. Prav nasprotno, mislim, da bi jih morali postaviti že zdavnaj.

Pri obeležjih na poslopih, kjer se je oglašal Kričac, je bilo izpuščeno poslopje, ki je v strogem središču Ljubljane na sedanji Cankarjevi ulici. To poslopje je bilo menda last trgovca Rojine. Oddajali pa nismo samo iz strogega središča Ljubljane, temveč samo nekaj metrov stran od studia italijanske radiofonske družbe EIAR. Priznati je treba, da je to bilo drzno dejanje. Takrat je bil napovedovalec Kričaca tovariš Osredkar. Oddajali smo iz stanovanja, menda v prvem nadstropju, kjer je trgovec stanoval. Sprejeli sta naju njegova žena in hčerka. Tistega srečanja se spominjam še posebej zaradi tega, ker sta vso pozornost posvetili Milanu. Mene sta skoraj da prezrli, kot da bi bil njegov postrešček. Morda je starost vplivala na njuno obnašanje. Bil sem skoraj deset let starejši od Milana.

Na tem najbolj prometnem kraju bi morali na obeležju še posebej poudariti zgoraj omenjene okoliščine. To bi morali storiti čimprej!

Pa še nekaj o obeležjih v dolini Črmošnjice. Lahko bi jo imenovali dolina partizanske tehnike. Tu je bila skoraj v vsaki hiši kakšna delavnica ali pa nekaj, kar je bilo povezano s partizanskimi delavnicami. Najlepše obeležje in obenem najbolj koristno je novo zgrajena cesta – Partizanska magistrala. Morda bo ta cesta poživila vasi v tej dolini.

Menda sta v tej dolini dve obeležji. Eno sem videl v Starih žagah, ki je pravi filigran. Črke na njem že odpadajo. Zdelo pa se mi je, da je na njem morda kdo že preizkušal svojo »moč«.

Tudi obeležje, ki smo ga odkrili v Črmošnjicah, je izdelano skrbno in z okusom umetnika. Vendar je prostostoječa marmorna plošča sorazmerno tanka. Redki bodo tisti, ki se bodo peljali tu mimo in bodo opazili to obeležje. Še manj bp tistih, ki bodo sploh prebrali, kaj piše na njej. Še poročevalcu TV-15 se ni zdelo potrebno posnetiplošče s prednje strani. Bralci lista, ki se odkritja niso udeležili, bi lahko prebrali sporočilo na plošči.

Obe obeležji v dolini Črmošnjic sta skriti in preveč nežni za to malo obljudeno pokrajino. Lahko bi bili skromni, vendar bolj močne izvedbe. V začetku julija 1942. sem hodil kot partizan prav skozi Črmošnjice na Novi breg. Naletel sem na veliko kamnito gmoto, ne vem več kakšne oblike. Na njej je bilo napisano, da so jo postavili v spomin na 400 (?) –letnico prihoda prvih Kočevarjev v te kraje. Takšen spomenik je težko poškodovati. Razen, če se nekdo organizirano spravi nanj. In še viden je bolj. Danes je pač potrebno računati ne samo na pobalinstvo, temveč tudi na terorizem. (Muljava!). Nekateri države ga ne samo podpirajo, temveč tudi gojijo.

Napisal sem svoje mnenje. Nekateri se bodo čutili prizadete, saj so v organizacijo vložili mnogo truda in dela. Kar je bilo storjeno, se ne da več spremeniti. Za v prihodnje pa je potrebno premisliti o tem, kar sem povedal.

DRAGO HARTNER-HARRY

Neutemeljen strah

Članek Milenka Straška Dan, ki je vznemiril močne in nepremagljive, objavljen v TV-15 Naš tovariš z dne 17. oktobra 1985 je omenil moje namišljeno omalovaževanje učinka diverzije, ki sta jo opravila prvoborca Karlo Maslo in Ervin Dolgan na železniški progi pri Kilovčah 28. 10. 1941. leta. Vsekakor pa gre za nesporazum in neupravičeno bojazen o kakršnorkoli zmanjševanju vojnih zaslug teh ali drugih borcev.

Vsebinsi pripovedovanja K. Masla ni kaj dodati, saj je enako izpovedal tudi na snemanju pričevanja 17. decembra 1982. na Ostrožnem brdu članom komisije za zgodovino pisje Od-bora aktivistov OF za južnoprimorsko okrožje, ko je govoril o pripravi in poteku omenjenih akcije. Med drugim je jasno povedal, da takrat nista mogla videti, kdo je v vlaku, niti nista mogla razločiti v temi, sicer ob prebli-skovanju zaslepljujočih električnih isker, ker sta se morala kar najhitreje umakniti s prizo-rišča.

Pri večletnem zbiranju zgodovinskega gra-diva za Monografijo NOB za območje južno-primorskega okrožja smo naleteli na več na-sprotnih gledanj prikazovanja nekaterih do-godkov. Med temi je tudi fizični obseg posledic omenjene akcije pri Kilovčah. Eni trdijo, da v omenjenem vlaku ni bilo nemških letal-cev in še manj, da je bilo toliko mrtvih in ranjenih. Torej nasprotno od objave v Sloven-skem poročevalcu II-24 z dne 8. 11. 1941. o 70 mrtvih in 200 ranjenih.

O takratnem ogromnem propagandnem uspehu te diverzantske akcije smo si vsi edi-ni, pa čeprav je lahko slonela na malo pretira-nem sporočilu. O tem je tudi že veliko napisa-nega in izrečeno zaslužno priznanje, ter ne more biti razhajanj.

Narodnoosvobodilni boj pa ni zanemarjal konkretnih fizičnih učinkov uničevanja in onesposabljanja sovražne žive vojaške sile in stvari, ki so jih služile v vojne namenē. Na-sprotno težišče v tem boju je bilo ravno na vojaškem področju delovanja.

Zato naj kritiki ne zamerijo naši usmeritvi nadaljnjih raziskovanj tudi na nasprotujoče si trditve udeležencev NOB o posameznih do-godkih, ne glede na kraj in čas odvijanja na območju južne Primorske. Tako je tudi med drugim glede raziskave o stvarnih učinkih di-verzije pri Kilovčah. Pri tem si prizadevamo delegati do čimveč izvirnih arhivskih, okupa-torskih dokumentov, ki bi lahko podkrepili takšno ali drugačno razlago nekega dogodka v zvezi z okupatorji, poleg pričevanj oči-videcev.

Takšna argumentacija pa je še posebno po-membna pri opisovanju dogodkov na Primor-skem, kjer je naše obnašanje še pod dodat-nim drobnogledom ostankov fašizma in re-vanšizma ter drugih sovražnih krogov zuna-njega sveta.

Ker gre za tako pomemben dogodek iz NOB, je vsekakor primeren napor, da se poiš-če možne ustrezne dokumente, ki naj bi ned-voumno odgovorili na celoten obseg izvedene diverzije in ovrgli neupravičene trditve. Dose-danje ugotovitve niti najmanj ne kažejo na objavljeni obseg omenjene akcije. Pričevanja Jožeta Barbiša (v maju 1974. leta) navaja, da je bil ob času diverzije, kmalu po 19. uri, ta-krat kot delovodja progovnih delavcev v 300 metrov oddaljeni čuvajnici. Kmalu nato ga je poklical vojak in ga odvedel na prizorišče ne-sreče. Videl je iztirjeno lokomotivo in nobe-nih nabitih ali prevrnjenih vagonov. Ni bilo govora o mrtvih ali ranjenih. Namen diver-zantov, da bi se vlak zrušil v prepad in bil uničen, ni bil dosežen. Iztirjeno lokomotivo so že drugo jutro dvignili in odpeljali. Med-tem je nova vlakovna kompozicija, pripeljana iz Matulj, odpeljala potnike proti Reki ob pre-stopanju na kraju akcije. Promet je bil nor-maliziran čez poldrugi dan.

Jožeta Barbiša so kmalu odpeljali v zapor Coroneo v Trst, kamor so privedli skupno 36 ljudi iz neposredne okolice samega dogodka. V dveh mesecih pa so bili skoraj vsi izpuščeni zaradi pomanjkanja dokazov.

Gradivo okupatorskih organov bremeni aretirane samo za diverzijo, ne pa za morebit-ne človeške žrtve – mrtve ali ranjene potnike in osebje vlaka.

Kolikor je do sedaj znano, so Nemci v ti-stem času imeli organiziran oddih letalcev »Luftwaffe« na Slovenskem oziroma v Istri samo v Selnici ob Dravi pod strogim varova-nim režimom. Za takratno letovanje številnih nemških letalcev v Opatiji ni podatkov.

Odhod tako velikega števila nemških letal-cev na oddih v oddaljeno Opatijo se ne sklada s takratno vojno situacijo, ko je Hitler stop-njeval tudi letalske napade na sovjetske sile in rabil slehernega letalca na vzhodni fronti. Tako slabo vojno zavarovanje železniške pro-ge, po kateri naj bi bil izveden tak transport, kjer je bila skoraj nemoteno izvedena diverzi-ja, pa ni bila značilna za nemško vojsko, ne glede na to, da bi jo morali izvesti Italijani. Poročanje o vračanju z oddiha v Opatiji pa se tudi ne sklada s smerjo vožnje vlaka, ki je vozil proti Reki.

Komu je napoti takšna usmeritev raziskav? Borci NOV in aktivisti, ki so že doslej pošte-no, realno in čimbolj objektivno opisovali do-godke, ne morejo biti prikrajšani, temveč so lahko samo nova potrditev njihovih prizade-vanj v NOB. Če pa pri dosedanjih opisovanjih nastale kakšne napake, je vsekakor čas in dolžnost, da to popravimo. V časovni odmak-njenosti štirih desetletij in več lahko na do-godke gledamo veliko bolj trezno in jih tudi bolj logično in objektivno urejujemo.

VIDKO HLAJ

Naše žrtve niso bile zaman

Zaman smo čakali, da se bo kdo oglasil z nekaj vrsticami v zahvalo za priznanje borcem NOB, ogled tovarne Mehanotehnika Izola, ko-silo, spominsko darilo in za tople besede, ki nam jih je v daljšem nagovoru izrekel glavni direktor Marjan Starc – besede, izrečene z glo-bokim občutkom v zahvalo za svobodo in bolj-šo prihodnost naših najmlajših.

Ta mladi rod nam je že dokazal enakovred-nost v boju za dosego delavčevih pravic – po-šteno samoupravlja. Neradi se spominjamo na-gajanj, ki smo jih borci NOB doživljali v Meha-notehniki v letih gospodarskega buma. Za no-voletne čestitke 1968 smo prejeli brezpogojni odpust... češ podjetje je pred bankrotom, to-varna bo postala montažni oddelek nekega tu-jega podjetja. Takrat smo se borci uprli in re-kli: »Ne!«

Že leta prej smo opažali izigravanje samou-pravnih organov ljudi, katerih geslo je bilo: »Denar je sveta vladar«. Nam, ki na to nismo prisegli, so grozili z lakoto. Naši otroci so res razumeli in nadaljevali našo pot. Lepšega dari-la za jubilejni dan si borci nismo mogli niti misliti: ogled bogate, moderne, napredne to-varne, njeni izjemni dosežki – in to v letih sve-tovne krize.

Hvala mlademu, poštenemu kolektivu Meha-notehnike z glavnim direktorjem na čelu! Zdaj čutimo, da naše žrtve niso bile zaman.

LOJZKA RUPNIK v imenu borcev upokojencev Mehanotehnike Izola

16

ljubljska banka

Zahtevek za prenos

najkrajša pot do obresti

Obračun obresti od deviznih hranilnih vlog za leto 1985

Kot smo vas že obvestili, spoštovani varčevalci, je bil v letu 1984 spremenjen način obračuna in pripisa obresti od deviznih hranilnih vlog. Bistvo sprememb izhaja iz odloka zveznega izvršnega sveta (Ur. l. SFRJ št. 16/84, 34/84, 68/84, 12/85), po katerem se obresti od sredstev na deviznih računih in deviznih hranilnih knjižicah jugoslovanskih državljanov, ki ne živijo in ne delajo v tujini, izplačujejo v dinarjih.

Kako bodo obresti obračunane?

Obresti bodo obračunane po obrestnih merah za devizne hranilne vloge:

7,5% za vpogledne devizne hranilne vloge

9% za vloge, vezane nad 1 leto

11% za vloge, vezane nad 2 leti

12,5% za vloge, vezane nad 3 leta.

Obresti, izračunane po teh obrestnih merah, vam bodo za vsako vrsto deviz posebej preračunali v dinarje po srednjem tečaju, ki bo za posamezno valuto veljal na dan obračuna, to je 31. decembra, 1985.

Zahtevek za prenos obresti od deviznih vlog najkrajša in najenostavnejša pot do obresti

Dinarske obresti od vaših deviznih prihrankov bo banka vodila kot vpogledno vlogo vse do dne, ko bo prejela vaš nalog za izplačilo ali prenos obresti na dinarski račun. Predpisani postopek je zapleten, zato je dvig obresti takoj v januarju, žal, povezan z neizogibnimi vrstami in čakanjem pred bančnimi okenci.

Vse v zvezi z izplačilom obresti je možno urediti mnogo enostavneje, brez nepotrebnih skrbi in že danes.

In kaj je treba storiti? Čim prej, najkasneje pa do 24. decembra tega leta, predložite enoti banke, ki vodi vašo devizno vlogo, ZAHTEVEK ZA PRENOS OBRESTI po deviznih vlogah, obračunanih v dinarjih – obrazec DRO-11. V obrazcu, ki ga dobite v vseh enotah Ljubljanske banke, navedite številko tekočega računa ali dinarske hranilne knjižice, kamor želite prejeti obresti; z 31. decembrom 1985 bodo obresti že prenešene na zeleni račun.

To pa še ni vse. Zahtevek za prenos obresti za leto 1985 bo veljal tudi za avtomatski prenos obresti v naslednjih letih. Znesek obračunanih obresti se že od 1. januarja dalje obrestuje po veljavni obrestni meri, kar je posebej pomembno za varčevalce, ki želijo obresti prenesti na hranilno vlogo, vezano nad 1 ali nad 2 leti.

Če boste zahtevali prenos obresti na tekoči račun, vpis obresti v banki sploh ni potreben. Z obrestmi boste lahko razpolagali že 1. januarja, banka pa vas bo o novem stanju obvestila s prvim rednim obvestilom.

Varčevalcem, ki so zahtevek za prenos obresti predložili banki že lani, bomo obresti za leto 1985 prenesli avtomatično na zeleni račun. Le v primeru, da je medtem prišlo do spremembe, kot je npr. ukinitve dinarskega računa ali ustanovitve nove devizne hranilne knjižice ali deviznega računa, je treba banki predložiti nov zahtevek.

Tudi v primeru, da v Ljubljanski banki nimate ne tekočega računa niti dinarske hranilne knjižice, ne bo težav. V enoti naše banke, ki vam je najbolj pri roki, lahko odprete dinarsko hranilno vlogo in številko te vloge vnesete v zahtevek.

Zagotovite si boljši pregled nad privarčevanimi sredstvi!

Zakaj ne bi, hkrati s prenosom obresti, uredili tudi problema odvečnih deviznih vlog. Marsikateri varčevalec ima namreč več deviznih hranilnih vlog, na njih pa zanemarljivo majhne zneske. Če ste imetnik večih deviznih računov ali deviznih hranilnih knjižic, lahko sredstva prenesete na eno ali dve devizni vlogi, s katerima redno poslužete, in si tako zagotovite boljši pregled nad privarčevanimi sredstvi. Da bi se izognili možnim pomotam, je najbolje, da prinesete v banko tudi vse knjižice oziroma številke deviznih računov (na izpisku, kartončku ali drugače zapisano), ki bi jih želeli zapreti.

S tem obvestilom smo vam želeli predstaviti najkrajšo in najenostavnejšo pot do obresti.

Ljubljanska banka

Nekateri varčevalci iz tega ali onega razloga ne bodo mogli osebno priti v banko. Vsem tem je namenjen zahtevek, ki ga objavljamo hkrati z obvestilom in ga lahko izpolnjenega pošljete po pošti. Prosimo vas, da ste pri izpolnjevanju zahtevka pozorni, ker zaradi računalniške obdelave zahtevkov z napakami banka ne bo mogla upoštevati.

Zahtevek za prenos obresti po deviznih hranilnih vlogah, obračunanih v dinarjih

(ime in priimek imetnika deviznega računa ali devizne hranilne knjižice)

naslov imetnika devizne vloge:

prosim, da obresti, obračunane po računu (številka deviznega računa)

prinesete na dinarski račun št. (številka hranilne knjižice ali tekočega računa)

v banki (naziv banke in enote banke)

na ime (ime imetnika hranilne knjižice ali tekočega računa)

Zahtevek velja vse dotlej, dokler nam pisno ne sporočite spremembe.

Kraj in datum

Podpis imetnika deviznega računa ali devizne hranilne knjižice oziroma pooblaščen osebe

Zahtevek pošljite enoti banke, kjer imate svoj devizni račun ali devizno hranilno knjižico.

Človeka vredno – sreča, svoboda

Dopisnikom ni dolgčas. Večkrat gremo med ljudi in jih kaj vprašujemo. Nekega dne smo srečali Roziko Kovač, ki je nesla mačkam njihovo kosilo. Takoj smo jo obkrožili in naša mentorica jo je prosila, naj povem, kako je dočakala svobodo. Zavela je:

»Sedela sem na vodnjaku in šivala možu gumb na srajco. Mož je že prišel iz bunkerja TV-33 in je imel strojnico. Sosed je pogledal v Kožuhnico, če ni kje kak četnik. Ti so prve dni svobode še hodili okoli. Pritekel je nazaj in kričal: Že gredo! Mi nismo poslušali, kdo gre. Pograbila sem otroka, nahrbtnik, mož stroj-

co, vsi drugi pa z nami in v beg. Težko sem tekla, a strah me je gnal. Prišli smo v graben. Z nami so tekli še drugi ljudje. Po strmi stezi smo splezali v hrib. Tudi Sodin je tekel z nami. Oddahnili smo si malo. Nato je prišel sosed in nam naznanil, da so vojaki naši in govorijo hrvatsko. Tedaj smo se smejali od veselja.»

Ko je Rozika to pripovedovala, se je zelo smejala. Mislim pa, da ji takrat ni bilo do smeha. Zelela nam je srečo, svobodo in nič drugega. To je vse, kar ima človek lepega od življenja.

MARJETKA KONEC, 4. r
OŠ Stranice

Odkritje doprsnega kipa Zore Rupene-Katje

Sedemindvajsetega septembra se je delegacija pionirjev naše šole udeležila odkritja doprsnega kipa partizanki Katji Rupeni. Slovesnost je bila v osnovni šoli Franc Megla v Tomažu pri Ormožu, kjer je 27. februarja 1945. leta padla mlada Zora. MARINA ŠKEDELJ foto krožek OŠ Katja Rupena Novo mesto

Sedemnajstega septembra smo pionirji praznovali naš pionirski praznik. Za člane našega krožka je bil to še poseben praznik, saj smo se udeležili odkritja doprsnega kipa Zore Rupene-Katje. Pionirski odred v šoli Tomaž nosi njeno ime in 27. februarja letos, ob 40. obletnici Katjine smrti, so se dogovorili, da bodo na dan pionirjev v njihovi šoli odkrili njen doprsni kip. Pri krožku smo se že februarja pogovarjali o njenem delu med NOB in smo bili ponosni, da je Katja delovala tudi na Štajerskem. Pionirji šole Tomaž so pripravili zelo lepo proslavo, ki je bila v celoti namenjena Katji. O njej so zapeli tudi pesmico, ki nam bo vsem ostala še dolgo v spominu. Po proslavi smo odšli v avlo šole, kjer je bilo odkritje doprsnega kipa. Kipar Batič je zelo lepo izdelal kip. Na slavnosti smo videli tudi Katjino sestro Maro Rupeno, ki je prav tako bila med vojno borka, in še veliko drugih Katjinih sodelavcev in prijateljev.

Katja, Mara in vsi borci, še enkrat hvala vam, da ste nam izbojevali svobodo! Obljubljamo, da jo bomo varovali in negovali revolucionarno izročila!

Pionirji krožka za ohranjanje in negovanje tradicij NOB na šoli Ormož – Hardek

Črne pike v našem kraju

V Sloveniji nas vedno bolj ogrožata onesnažen zrak in onesnaženo okolje. V večjih mestih veliko tovarnih izpušča pline, med katerimi je nekaj zelo strupenih. Tudi reke so vedno bolj onesnažene zaradi strupenih odpadkov iz tovarov. Pred nedavnim sem slišala na televiziji, da so nekje blizu Idrije zakopani jedrski odpadki, ki še vedno sevajo.

V našem kraju, v Ajdovščini, okolje in zrak nista ravno ogrožena, saj imamo le eno takšno tovarno, ki onesnažuje; to je Lipa. Pri čiščenju zraka še največ pripomore burja, ki je značilna za to pokrajino. Toda onesnaževalci okolja niso samo tovarne, temveč tudi mi ljudje. V Ajdovščini je še najbolj onesnažen breg potoka Lokavščica in seveda tudi potok. Vrstijo se kar kupi odpadkov: papirja, pločevine, razrezanega železa in najlona. Vse to odlagajo brezvestni ljudje. Namesto

smetišča bi bili lahko tam urejeni vrtovi za meščane, ki nimajo koščka svoje zemlje.

Tudi po mestu tu in tam ležijo odpadki. K sreči imamo smetarje, da počistijo pločnike. Čeprav mislimo, da je njihovo delo manj vredno, veliko pripomorejo k čistoči mesta. Da ne govorimo o reki Hubej, ki je v spodnjem toku zelo onesnažena. Vedno, ko gledam na televiziji reklamo Fructal v sodelovanju z naravo, pomislim na mrtve ribe v Hublju in reki Vipavi. Tega so v največji meri krive odplake iz Fructala. Že nekaj časa sicer deluje čistilna naprava, ki pa ne zmore očistiti vseh odplak.

Vsi radi vidimo, da je naše okolje vedno čisto, zato bi bilo prav, da bi tudi mi bolj skrbeli zanj in s tem tudi za naše zdravje.

KATJA SEVER, 6. e
OŠ Borisa Kidriča, Ajdovščina

Biti mlad, imeti kup težav

Biti mlad pomeni biti razigran, vesel, sproščen. Biti mlad je lepo. Mnogokrat slišim starejše, ki pravijo: Ja, ko bi bil še enkrat mlad! Pa je res vedno lepo biti mlad? Včasih nam je težko, saj starejši ne vprašajo za nasvete nas mlajše, ker mislijo, da bi bilo to poniževalno. Vse, kar delajo, delajo za svojo generacijo. Ne pomislijo, da bi mi radi imeli telovadnice, prostore za srečanja in druge zabave. Vem, da povsod ni tako. Ponekod mladi organizirajo delovne akcije, ki so sedaj že tradicionalne in po njih merijo sposobnosti mladit. Organizirajo izlete, tekmovanja. Tu se mladi spoznavajo, večkrat tudi skregajo. So pa takšne oblike res koristne. Starejši nas večinoma hvalijo le, če kaj naredimo, čim naredimo kaj narobe, pa nas kritizirajo. Opozarjajo nas, naj se lepo vedemo. Da smo nemogoči, pravijo. Pa od koga se učimo? Če starši preklinjajo, preklinjamo tudi mi, če so starši delovni, smo tudi mi... Lepo prosim težav je še kopica. Zamudiš le pol urice, pa je ogenj v strehi. Vendar se mi zdi, da smemo že kaj predlagati, narediti po svoje. Da, svet se spreminja, z njim pa tudi mi in starejši. Vsi na boljše. Eden brez drugega ne moremo živeti. Tako je prav!

MARKO LAZNIK, 8. r
OŠ Stranice

Razstava: Prispevek Jugoslavije k zmagi nad fašizmom

Ogledal sem si razstavo v Brežicah. Pripravljena je bila v domu JLA. Slike in teksti ob njih so nam osvežili spomin na začetek, potek in konec prve ter druge svetovne vojne. Najbolj mi je pozornost pritegnila fotografija, ki je prikazovala, kako so partizani marca 1945 osvobodili še zadnje koščke domovine. Na številnih foto-

grafijah so bili prikazani tudi naši zavezniki.

Za našo svobodo in mir so se partizani bojevali 49 mesecev. Dolgo je trajal neustrašni boj za zemljo, za domovino, ki jo moramo braniti tudi danes, saj nikoli ne vemo, kje bdi sovražnik.

DRAGO GLOGOVŠEK, 6. a
OŠ Artiče

Po poteh Brežiške čete

V občini Brežice vsako leto organizirajo pohod po poteh Brežiške čete, hkrati pa je tudi orientacijsko tekmovanje različnih planinskih društev. Na pohod gremo vsako leto tudi planinci iz Artič. Letos smo krenili, iz Pišec, do koder smo se pripeljali z avtobusom. Najprej smo si ogledali Pišce, saj smo imeli pred pohodom dovolj časa za to.

Pešali smo do vasi Osredka pri Podsredi, kjer so Nemci leta 1943 napadli enoto Kozjanskega odreda. V boju z Nemci so našim partizanom pomagali borci iz Hrvatske. Tovariš Jagrič,

domačin iz Osredka, nam je povedal o boju. Po pogovoru smo se vrnili v Pišce, kjer smo bili deležni okusnega partizanskega golaža. Medtem so se že vrnili tudi tekmovalci in skupaj smo se odpeljali domov v Artiče.

Pohod mi je bil všeč. Tisti, ki so se pohoda udeležili že tretjič, so kot priznanje dobili značke. Jaz sem bil na pohodu drugič in sklenil sem, da bom odslej hodil vsako leto. S takšnimi pohodi obujamo spomine na herojski partizanski boj.

GORAZD BALAS, 4. r
OŠ Artiče

Uči se

Po dolgem brezdelju
zdaj v šolo drvim,
da se česa naučim.

Učenja, učenja
je vedno preveč,
da lenariti ne moreš več.

Doma pa spet mama
na tebe kriči:
»Uči se, uči se ti!«

MATEJA FERLEŽ, 8. a
COŠ Fran Roš, Celje

Dogodek iz NOB

Rad berem in poslušam dogodke iz NOB. Moja babica je preživela vojno. Iz teh strašnih dni je ohranila veliko spominov. Opisal bom enega izmed njih:

Osvobojenemu ozemlju v Kočevski Reki se je bližala italijanska ofenziva. Prebivalci so se skrili v gozdove. Moj pradedek je bil terenec. Šele proti jutru se je utrujen vrnil domov. Stražarju je naročil, naj ga v primeru nevarnosti prebudi, sam pa je zaspal. Ko so Italijani prišli v vas, je stražar pobegnil. Pradedek je prebudilo kričanje in razbijanje po vratih. Zagledal je vse polno Italijanov. Urno je pograbil puško, razbil okno in skočil skozenj. Pot si je utiral tako, da

je s puškinim kopitom tolkel po Italijanih. Fašisti so ga šele po petsto metrih zadeli v koleno in zapustje. Rani sta močno krvaveli, zato si je mislil vzeti življenje. Toda želja po svobodi in življenju ga je gnala dalje. Tako je s skrajnimi naporji prišel do Borovca. Tam so ga domačini obvezali, mu dali konoja in ga napotili v partizansko bolnišnico Jazbina-Loški potok.

Moj pradedek je padel kot partizan 12. novembra 1944. leta. Čeprav ga nisem poznal, sem ponosen nanj. Vsako leto grem za dan mrtvih na njegov grob.

TADEJ BRATOŽ, 5. razred
OŠ Vas – Fara

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE
Veselo na delo

Naši dopisniki so me spomnili, da je za šolarje zdaj čas nabiranja ocen. Kontrolke se kar vrstijo: danes fizika, jutri slovenščina, včeraj so prišli rezultati angleške kontrolke, treba se bo pripraviti na matematiko pa biologijo, kemijo zdaj vsako uro sprašujejo, z zgodovino še nekako gre... in tako naprej in tako naprej. Skrbni, da jim kar ni konca, in zdaj se spleča potruditi!

Iz osnovne šole Borisa Kidriča iz Ajdovščine se nam je oglasila Milka Furlan iz 7.č razreda. »Zdravo!« piše. »Čeprav smo že

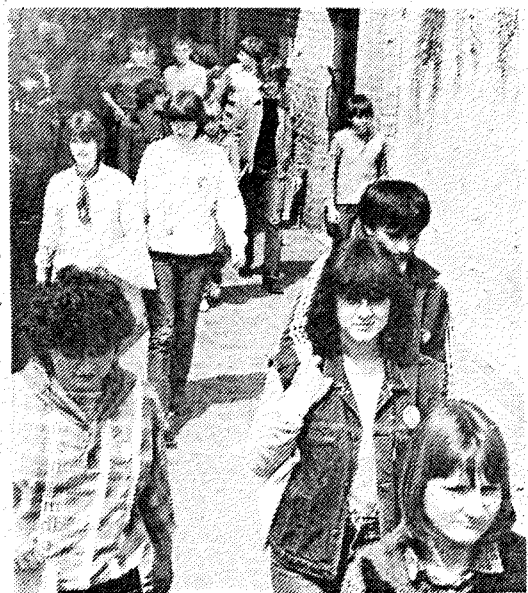

Foto Ž. D.

krepro zakoračili v novo šolsko leto, nam misli še vedno uhajajo nazaj, v brezskrbne počitniške dni. Žal pa nam zima že kaže zobe, zato ni časa misliti na morje in sonce. Pa četudi te le prešine spomin na počitnice, se ti v odgovor oglasi naša »preluba« burja. Vije, veje in se nam smeje, nam, ki moramo zdaj misliti le na šolo. Učite se! Učite se! Nam ponavlja. Kontrolke vsak dan. V redovalnici je vedno več ocen. Glave so polne znanja, da zvečer kar padejo v mehko blazino. Naslednji dan pa spet stara pesem, ki se noče končati. Toda še preden bo preteklo leto dni, se bo že umaknila počitniškemu življenju. Do takrat pa, pionirji, veselo na delo!

Pridružujem se Milkini spodbudi: Veselo na delo! Držim pesti za vse kontrolke!

Živa

Želja se je uresničila

Iz prebranih knjig in iz pripovedovanj sem le delno spoznala, kakšno je bilo življenje izgnancev pred štiridesetimi leti.

Štirideset let je dolga doba, skoraj pol stoletja, pa vendar nam je to obdobje vedno znova spomin na bridke, a tudi prijetne trenutke v izgnanstvu.

Ko sem pred leti slišala pripovedovati o vlaku BRATSTVA IN ENOTNOSTI, se mi je kot nevednemu otroku porajalo v mislih veliko vprašanj. Vlak, bratstvo, enotnost, le kaj nam pomeni vse to? Že takrat sem si želela biti udeleženka tega snidenja naših narodov.

Udeležila sem se nagradnega natečaja o VLAKU BRATSTVA IN ENOTNOSTI. Nagrada je bila zelo mikavna: obiskati ljudi, ki so med vojno nudili gostoljubnost našim izgnancem.

Avgusta sem v časopisu zasledila članek o nagrajenih spisih. Dih mi je zastal, ko sem med nagrajenci prebrala svoje ime. Prebrala sem znova in znova in bila vsa ganjena. Moje sanje so postale resnica, sreča, ki ne more splahneti.

Enajstega oktobra sem v poznih večernih urah na železniški postaji v Mariburu postala delček tistega neizmerne hrepenenja ljudi obiskati nekoga, ki te čaka.

Vrstile se postaje. Že v Srbiji in na vsaki izmed njih se bili obrazi, oči, ki so iskale svoje prijatelje. Bilo je prečudovito. Obdajala me je misel, skušala sem se vživeti v njo, kako je bilo pred štiridesetimi leti.

Sedaj so ptice svobodno letale nad nami, pred nami ni bilo slike grdega fašizma.

Stanovala sem pri predsednici mladine tistega kraja – Ljiga. Trinajsti oktober – nedeljo sem preživela v spomin-skem parku v Kragujevcu. Od tam mi še vedno živo ostaja v spominu spomenik ubitih dijakov. Vživila sem se v tiste trenutke, ki pa niso mogli biti popolni, saj jih nisem resnično doživela. Prebrala sem zadnje besede profesorja: »PUCAJTE, JA SAD DRŽIM ČAS.«

Vojna, vojna, zakaj? je bilo moje vprašanje.

V torek zvečer smo se vračali domov. To doživetje ne bo tonilo v pozabo. Z mano bo živelo. Vedno bo z menoj.

Ostajam brez besed, kajti vsega se ne da povedati. Čute-nje ostane nepopisno. Želim, da bi doživela še veliko takšnih čudovitih, nepopisnih trenutkov in da bi VLAK BRATSTVA čvrstil vezi vseh narodov Jugoslavije.

Cutim, da sem duhovno bogata, da sem sedaj tudi jaz postala del tistega, o čemer sem pred leti samo sanjala.

SUZANA KRAMBERGER
7. a razr.

OŠ KERENČIČEVH PESNICA

Konrad Valentan

Krajevna organizacija ZB NOV Črnuče Gmajna je izgubila svojega člana Konrada Valentana, borca za severno mejo. Od njega smo se poslovili oktobra v Črnučah.

Justin Hvala

Na brezniškem pokopališču pri Zirovnici smo se junija poslovili od Justina Hvala, rojenega 1904. leta na Ponikvah pri Tolmini. Leta 1928 je odšel v Francijo. Delal je v rudniku in sodeloval v naprednem delavskem gibanju, se udeleževal štrajkov ter ilegalno denarno podpiral španske borce. Leta 1939 se je vrnil domov. Junija 1942 je organizirano začel delati za NOV, za kar je bil zaprt v tolminskem in goriskem zaporu. Po vrnitvi iz zapore je nadaljeval z delom za OF na terenu kot aktivist in partizanski mlinar. Ob ustanovitvi prvih OFO in NOO za Cadrj je bil finančni referent vse do 1946. leta. V ZK je bil sprejet 1944. leta. Po vojni se je zaposlil v jesiški železarni. Za svoje delo je bil odlikovan z redom zaslug za narod in priznanjem OF za Tolminsko.

Albin Velkavrh

Septembra smo se na žirovskem pokopališču poslovili od upokojenega čevljarja Albina Velkavrha, rojenega 1928. leta v Trzinu. Komaj šestnajst let star je bil med partizani v Koprskem odredu, 2. bataljona. Bil je tudi med osvoboditelji begunskih zaporov. Za udeležbo v NOB je prejel odlikovanje.

Alojz Bizjak

V Stari gori pri Novi Gorici smo se junija poslovili od Alojzija Bizjaka, rojenega 1911. leta na Predmeji. Vpoklican je bil v italijansko vojsko, odkoder se je priključil borcem 3. prekomorske brigade. Po vojni je bil aktiven pri obnovi domovine in bil tudi odlikovan.

Jožef Okretič

V Ljubljani smo se poslovili od Jožefa Okretiča, rojenega 1898. leta v Brestanici. Udeleženec NOV je bil od 1941. leta. Delal je kot terenski aktivist, zato so ga fašistične oblasti preganjale že po prvi svetovni vojni. Leta 1923 je bil aretiran in 1929. leta je s svojo družino emigriral v Ljubljano. Vključil se je v NOG in postal član OF. Leta 1942 je bil izdan in aretiran ter obsojen na 5 let zapore, ki ga je prestajal na Ustiki in v taborišču Renici. Po kapitulaciji Italije se je vrnil domov. Iz Ljubljane se je 1944. leta preselil na Primorsko, kjer je nadaljeval s svojim aktivnim delom do konca vojne. Po osvoboditvi se je ponovno vrnil v Ljubljano in se zaposlil pri mestnem ljudskem odboru in kasneje v podjetju Marmor. Bil je aktiven družbenopolitični delavec. Prejel je tri odlikovanja.

Franciška Kupec

Julija smo se na Dolu poslovili od aktivistke OF od 1941. leta Franciške Kupec. Njen dom v Rečici pri Laškem je bil zatočišče borcem NOV. V NOB sta bila tudi mož in hčerka.

Franc Verdell

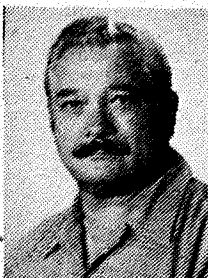
V Šmartnem v Rožni dolini smo se avgusta poslovili od Franca Verdella-Mirka, rojenega 1909. leta. V NOV se je vključil konec 1942. leta. Bil je prvi sekretar novo ustanovljenega odbora OF v Zavrhu. Leta 1944 je postal gospodarski referent pri okrajnem odboru OF Zalec. Po vojni je bil aktiven družbenopolitični delavec predvsem v KO ZB NOV Galicija. Odlikovan je bil z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo.

Franč Bergoč

Rodil se je 1916. leta v Kočah. Leta 1942 je bil mobiliziran v posebni bataljon. Po kapitulaciji Italije se je priključil borcem prekomorske brigade. Prejel je tri odlikovanja. Od njega smo se poslovili julija na Slavini pri Prestranku.

Jožefa Zadnik

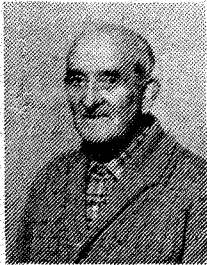
V 87. letu je umrla Jožefa Zadnik - Klančarjeva partizanska mama s Pregarja v Brkinih. Bila je zavedna in odločna Slovenka, zato se je že julija 1942 z možem in odraslimi otroki vključila v NOB ter vztrajala v njem do zmage, čeprav so ji nacisti med velikim pokolom v Brkinih 1944. leta izropali in požgali domačijo. Štirinam nedoraslim otrokom se je morala več kot pol leta skrivati po gozdovih. Tudi njeno povojno življenje je bilo v zapostavljenih Brkinih polno trpljenja in težav. Vendar je vsemu pogumno kljubovala.

Vinko Ceglar

Na ljubljanskih Žalah smo se poslovili od rezervnega majorja Vinka Ceglarja, rojenega 1921. leta. Po prihodu okupatorja je začel organizirano delati za OF. Bil je kurir in obveščevalec na terenu občine Trebnje. Po kapitulaciji Italije se je vključil v 2. četo 1. bataljona Cankarjeve brigade. Uspešno je končal tečaj za zvezo, nato pa je bil premeščen v 15. divizijo v center za zvezo. Po vojni je bil aktivni oficir JLA po različnih krajih Jugoslavije. Po upokojitvi se je vključil v družbenopolitično delo. Prejel je številna priznanja in odlikovanja.

Franč Kenda

Avgusta smo se v Čezsoči poslovili od Franca Kenda, Jernejevega oca. Kljub vsem grozotam, ki jih je preživel v prvi in drugi svetovni vojni, je dočakal častljivo starost 96 let. Med prvimi na Bovškem, jeseni 1942, je skrbel za prehrano prve partizanske čete, katere komandir je bil njegov sin Stanko, ki je padel 1944. leta. Njega so zaradi aktivnega sodelovanja z NOV zaprli in odpeljali v internacijo. Po kapitulaciji Italije se je znašel v Mauthausnu, od koder se je 1944. leta vrnil domov. Ko si opomogel, je ponovno aktivno delal za NOV in bil izvoljen v prvi ljudski odbor.

Franc Pertovt

Rodil se je pred 85 leti v Lokovcu na Primorskem. V Ziri je bil prišel kot 17-letni krojač. Od spomladi 1943. leta je delal organizirano v vaškem odboru OF in vaški gospodarski komisiji. Bil je aktivist OF, v partizanih pa je imel dva sinova. Za svoje delo je bil odlikovan. Od njega smo se poslovili septembra v Zireh.

Karlo Gombač

Oktobra smo se v Postojni poslovili od Karla Gombača, rojenega 1917. leta v Lokvi pri Divači. Mobiliziran je bil v italijansko vojsko. Po vojni je bil družbenopolitično aktiven. Prejel je tri odlikovanja in več priznanj.

Milka Ostrež

Oktobra smo se poslovili od aktivistke in interniranke Milke Ostrež, rojene Cop 1925. leta v Rašnici pri Stangi. Leta 1942 se je vključila v NOB in 1943. je postala sekretarka mladinske organizacije, kasneje pa je bila sprejeta v SKOJ. Bila je izdana in aretirana. Odpeljali so jo najprej v Litijo in Begunje. Od tod je bila poslana v Salzburg na delo.

Josipina Logar

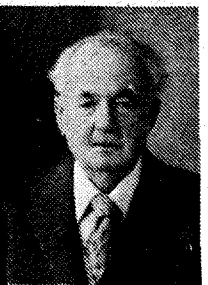
V Kopru smo se oktobra poslovili od Josipine Logar, rojene leta 1907 na Sušaku. Od začetka okupacije je delovala kot terenska aktivistka OF. Na njenem domu v Ljubljani je vzdrževala zvezo z ilegali. Pri njej je bil tudi partijski tečaj. Skrbela je za pošiljanje materiala k partizanom. Leta 1945 je bila izdana in aretirana. Prejela je več odlikovanj in priznanj.

Rado Kosmač

Rodil se je 1915. leta na Lednici pri Zireh. Že 1941. leta je bil med prvimi sodelavci in organizatorji NOG. V začetku 1943. leta je bil odpejan v nemško taborišče na Bavarsko, od koder se je vrnil po osvoboditvi. Takoj se je vključil v družbenopolitično življenje kraja in opravljal vrsto odgovornih političnih funkcij na območju občine in kraja. Prejel je več odlikovanj in priznanj. Od njega smo se poslovili septembra v Zireh.

Jože Penič

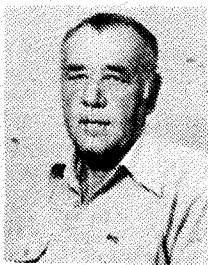
Rodil se je 1910. leta v Hrastrju pri Žusmu. Med NOV je po svojih močeh pomagal partizanom na terenu. Kot obveščevalec je sproti obveščeval enote o gibanju sovražnika. Zbiral je hrano in najnujnejši sanitetni material. Od njega smo se poslovili v Vojniku.

Miha Rode

V Črnučah smo se junija poslovili od člana ZB NOV Črnuče Gmajna in aktivista NOB Mihe Rodeta. Bil je aktiven družbenopolitični delavec.

Marija Krese

Avgusta smo se na Dolu pri Hrastrju poslovili od Marije Krege, rojene 1929. leta. Že v 1941. letu je bila vsa njena družina povezana z OF. Na svoj 15. rojstni dan je odšla med partizane skupaj s starši. Bila je v 4. operativni coni kot bolničarka. V najhujši zimi 1945. leta je bila ujeta in zaprta v celjskih zaporih. Vsa povojna leta je bila aktivna v družbenopolitičnih organizacijah. Več let je bila tajnica krajevnega združenja in blagajničarka.

Roman Zonta

Oktobra smo se v Kopru poslovili od Romana Zonta, rojenega 1922. leta v Buzetu. Po kapitulaciji Italije je šel iz italijanske vojske v 3. prekomorsko brigado. Bil je v artileriji kot starejši vodnik. Po vojni je bil aktiven družbenopolitični delavec v organizacijah. Prejel je več odlikovanj in častno spominsko značko ob 40-letnici ustanovitve 2. prekomorske brigade.

Jože Gregorič

Na Rakeku smo se avgusta poslovili od 89-letnega Jožeta Gregoriča. Kot predvojni revolucionar, zaveden sindikalist in medvojni aktivist je moral vse do osvoboditve prestatati preganjanje in je šel skozi mnoge zapore.

Marija Naraks

Člani Združenja borcev NOV Šoštanj smo se oktobra na Ljubnem poslovili od Marije Naraks. Rodila se je 1912. leta v Rečici pri Šmartnem ob Paki. Bila je napredna in narodno zavedna v boju za pravice delovnih ljudi, zato jo je okupator takoj po okupaciji aretiral in s prvim transportom izselil v Srbijo, kjer se je vključila v NOG. Aktivno in organizirano je delovala v boju proti okupatorju. Po vojni se je zaposlila v tovarni usnja v Šoštanju in kot aktivistka delala v sindikatu in drugih družbenopolitičnih organizacijah.

Franč Peljhan

Aprila smo pokopali Franca Peljhana, člana ZB NOV Otlica-Kovk. V NOV je deloval kot terenec vse od začetka 1943. leta na območju Otlice in Kovka.

Alojz Ženko

V 78. letu je umrl Alojz Ženko iz Koč. Sredi leta 1944 se je pridružil borcem komande mesta Šempera na Krasu in Istrskega odreda. Bil je dvakrat odlikovan. Od njega smo se poslovili septembra na Slavini.

Jože Černač

Na štivanskem pokopališču pri Postojni smo se poslovili od Jožeta Černača z Račitnika. Rodil se je 1922. leta. Mobiliziran je bil v posebni bataljon. Po vrnitvi 1943. leta je bil vodnik partizanov in delal je v vaškem odboru OF.

Stane Dolanc med Bežigradjani

Člani centralnega komiteja ZKJ in član predsedstva SFRJ Stane Dolanc je 18. novembra na Gospodarskem razstavišču obiskal rezervne vojaške starešine občine Ljubljana Bežigrad in jim obširno govoril o vplivu mednarodnih, političnih, gospodarskih in vojaško-strateških razmer na naše notranje razmere. Predavanja so se poleg širšega političnega aktivnega bežigradske občine udeležili tudi borci nosilci partizanske spomenice 1941, celotno občinsko vodstvo ZZZB NOV ter del vodilnih organov ZRVS ljubljanskih občin in mesta. Vseh navzočih je bilo prek dva tisoč. Jože Seme, predsednik občinske organizacije ZRVS je Stanetu Dolancu v imenu vseh navzočih prisrčno čestital za njegov življenjski jubilej.

Stane Dolanc je med drugim govoril o glavnem vzroku svetovne krize o prizadevanjih po vojaški premoči enega bloka nad drugim. Tudi srečanje Reagan-Gorbacov ne bo bistveno prispevalo k popuščanju nape-

tosti, je pa pomembno, da je do njega sploh prišlo. K poglabljanju krize prispevajo svoje tudi ekonomske razlike med razvitimi in nerazvitimi državami. V ospredju je vprašanje dolgov, ki je resen politični problem nerazvitih, je breme, ki ogroža stabilnost držav, saj ne morejo slediti tehnološkemu razvoju. Vrhunske dosežke si v glavnem prilastata velesili. Zahodna Evropa se je zdaj lotila organiziranega znanstveno raziskovalnega in tehnološkega sodelovanja v okviru Eureka, čemur se bo morda pridružila tudi naša država.

Stane Dolanc je pojasnil vlogo Jugoslavije v gibanju neuvršenih in omenil uspešno reševanje nekaterih problemov, zlasti vmešavanja velikih sil. Govoril je tudi o sodelovanju z ZDA, ZSSR in Kitajsko. Nadrobno je orisal položaj Jugoslavije na Balkanu ter sodelovanje s sosednjimi državami. Pri tem je poudaril našo dosledno politiko neuvršenosti ter boja za mir in demokratske odnose. Dejal je, da je mednarodni položaj Jugoslavije še vedno stabilen, kako bo v prihodnje, pa je odvisno od nas samih.

Dušan Rebolj

Pridobitev statusa civilnega invalida vojne

Zveza društev civilnih invalidov vojne SR Slovenije sporoča na pobudo predsedstva te organizacije tole:

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o civilnih invalidih vojne (Uradni list SRS št. 16/85 in prečiščeno besedilo Zakona o civilnih invalidih vojne - Uradni list SRS št. 24/85) je v svojem 43. členu prinesel novost, da je zahtevo za priznanje statusa civilnega invalida vojne na podlagi telesne okvare zaradi bolezni oziroma njenega poslabšanja možno vložiti le do 31. decembra 1985, kar velja le za žrtve fašističnega nasilja in civilne žrtve vojne (1. in 2. odstavek 2. člena Zakona o civilnih invalidih vojne), ne velja

pa za žrtve vojaškega materiala in žrtve diverzantskega oziroma terorističnega napada na SFRJ (3. in 4. odstavek 2. člena Zakona o civilnih invalidih vojne).

Torej zahtevo za pridobitev statusa civilnega invalida vojne po 31. decembru 1985 za žrtve fašističnega nasilja in civilne žrtve vojne ne bo več mogoče vlagati, še vedno pa bo mogoče predlagati obnovo postopka. Pozivamo vse tiste, ki menijo, da imajo pravice do uveljavitve statusa civilnega invalida vojne, naj se obrnejo na občinske upravne organe, ki so pristojni za zadevo borcev in vojaških invalidov.

Ob smrti Naceta Majcna

Draga Nada

to pismo Ti pišemo nekdanji bojni tovariši in sodelavci našega prijatelja Naceta Majcna. Obenem s pretresljivo novico o njegovi smrti si nam povedala, da je Nace želel tiho zadnje slovo v krogu družine in prijateljev. Razumemo njegovo željo, izraz njegove skromnosti, izraz njegove osebnosti. Kljub temu smo Ti svetovali, da naj se pri slovesu ob njegovi zari zberejo aktivisti OF in partizani iz njegovih enot od mokronoške čete do osemnajste divizije pa njegovi sodelavci iz notranjih zadev, gospodarske zbornice in izvršnega sveta, skratka vsi njegovi prijatelji. Zlasti borci ne bi razumeli, da se nismo mogli posloviti od njega. Čeprav je bil Nace že dolga leta v pokoju, si je pri slehernem, ki ga je kdaj srečal ali delal z njim, ustvaril ugled s svojo poštenostjo do sebe.

Namesto govora ob njegovem grobu, prejmi to naše pismo, kakaj ob njegovi smrti moramo izreči vsaj nekaj besed zahvale. Nace je bil človek, ki je vsakemu odkrito povedal svoje mnenje - dobro ali kritično. Tako navado smo v naši partizanski družini obdržali do danes. Prav tako kot nas je na partizanski fronti hrabrila zavest, da te tovariši na tvoji desni ali levi strani ne bo pustil ranjenega in samega, nam je tudi v mirnih časih pomagala moralna opora, najsi je bila še tako kritična. Nace je bil primer tistega vsestransko ustvarjalnega človeka, kot ga je izobilovala naša revolucija. Njegov partizanski življenjski pis je podoben mnogim devet-

najstletnikom, ki smo se takoj po zlomu 1941 vključili v partijo in Osvobodilno fronto. Preprosti delavski in kmečki fantje in študenti smo postali organizatorji največjega narodnostnega in socialnega gibanja v zgodovini slovenskega naroda, komandanti in politični komisarji slovenske vojske. Nace se je bojeval pretežno na Dolenjskem, okoliščine tega boja pa so bile iz leta v leto težje zaradi izdajalske bele garde, partizanske izkušnosti, borbenosti in doslednosti Naceta Majcna pa čedalje večja.

Ko je utihnilo orožje na partizanskih bojiščih, ko so se kmečki ljudje vračali na svoje domove, študenti na univerze, delavci v tovarne, ko smo brez vsakršnih izkušenj organizirali svojo republiko in zvezno državo, je Nace pripadal tisti skupini prekaljenih in zvestih prvoborcev, ki jim je partija in nova oblast zaupala delo v državni varnosti. Ni se uresničilo tisto, o čemer smo sanjali ob tabornem ognju. Namesto da bi študirali, smo se petindvajsetletni spet morali poditi po hostah za oboroženimi sovražnimi skupinami, se bojevali proti sabotazam, gasiti požare na postajah, pomagati lačnim družinam in otrokom na repatriacijskih postajah. To so bila težka leta, leta žrtvovanja, leta mladih brez mladosti, ko smo po zakonitostih revolucionarne nujne opravljali občutljive naloge.

Nace je bil človek dela. Ceniš je trdo delo, vztrajnost in samoodpoved. Boleli so ga erozija moralne zavesti komunistov pa razni škodljivi poja-

Nace Majcen

vi v gospodarstvu, nesposobnost in nedoslednost, plima inflacije, ki ni samo razvrednotila domače valute, pač pa tudi tisti sistem moralnih vrednot, ki jih je ustvarila socialistična revolucija. Vse bolj ga je skrbelo, ali se nam bo posrečilo zavreti negativne tokove v političnem, gospodarskem in kulturnem življenju slovenskega naroda in vse Jugoslavije. Vse bolj se je bal za usodo tistih pridobitev, za katere se je bojeval vse življenje. Morda je tudi ta bojazen v njem povzročala bolečino, ki mu je razjedala zdravje. A kljub vsej skrbi za naše življenje, nikdar nismo slišali od njega besede, ki bi pomenila dvom o moči našega gibanja. Tak je bil Nace, neomajno zvest, trden kot mejni kamen, zanesljiv kot partizanski vodnik sredi temne noči in sovražne ofenzive. Takega bomo pogrešali.

Prejmi Nada, naše globoko sočustvovanje. Iskreno besede utehe sinu Sašku in hčerki Jasni, vnukom in vsem Majcenovim.

Soborci

Vabila

Temeljna skupnost 18. SNOUB Bazoviške, ljubljanska sekcija, vabi vse borce in borke naše brigade, ki živijo na območju Ljubljane ali drugih krajih Slovenije na zbor skupnosti, ki bo v četrtek, 21. 11. 1985, ob 15. uri, soba 131/II v Domu JLA v Ljubljani. Na tem zboru bomo podelili tudi spominske medalje vsem, ki jih niso prejeli v Ajdovščini na zboru skupnosti brigade.

Odbor tem. skupnosti 18. SNOUB Bazoviške sekcija Ljubljana

V spomin na prvi december 1941, ko je na pobudo KP in OF v novomeški gimnaziji demonstrirala proti Italijanom večina dijakov višjih razredov te šole, praznuje KS Mestne njive letos prvič svoj krajevni praznik.

Slovesno ga bodo počastili s proslavo v sredo, 27. novembra, ob 18. uri v telovadnici gimnazije.

Dopolodne istega dne pa bodo ob 11. uri odkrili doprski kip mlade partizanke in aktivistke Zore Rupene-Katje, delo akademskega kiparja Stojana Batiča. Kip bo stal pred osnovno šolo, ki nosi ime te priljubljene borke.

Krajevna skupnost še posebno prisrčno vabi na proslavo nekdanje dijaške novomeške gimnazije in borce.

Na podlagi Pravilnika o nalogah, organiziranosti in poslovanju skupnosti borcev Pevskega zbora NOV Jugoslavije Srečko Kosovel sklicujemo zbor skupnosti borcev PZ NOVJ Srečko Kosovel v soboto, 23. novembra 1985, ob 12.30. Zbor bo v prostorih Doma JLA v Ajdovščini.

Ob 11. uri bo proslava z odkritjem spomenika 15. padlim borcem 4. prekomorske brigade (pred domom JLA). Ob 12.30 pa bo zbor borcev 4. prekomorske brigade (v veliki dvorani doma JLA), naš zbor borcev pa bo v učilnici doma JLA v Ajdovščini. Ob 14. uri bo skupno kosilo in tovariško srečanje.

Vabimo vas, da se z zbora in tovariškega srečanja nekdanjih borcev zbora NOV Jugoslavije Srečko Kosovel zanesljivo udeležite. Zaradi pomanjkanja naslovov ali zaradi sprememb bivališča nekaterih borcev Pevskega zbora NOVJ Srečko Kosovel, morebiti kdo ne bo prejel vabila. Prosimo vas, da na zbor in srečanje opozorite vse nekdanje borce omenjenega zbora, ki jih poznate.

ZZB NOV Odbor skupnosti borcev Pevskega zbora Srečko Kosovel Ajdovščina

Prihodnje leto bo šla v tisk knjiga MONOGRAFIJA LACKOVEGA ODREDA, ki jo piše ravnatelj muzeja NO Maribor dr. Miha Ževart. Knjiga bo predvidoma obsegala 600 strani. V njej bo tudi seznam borcev Lackovega odreda in 2. Pohorskega odreda, Lackove čete in bataljona.

Pri skupščinah občin, na območjih katerih živijo borci in borke navedenih enot, bo potrebno zagotoviti finančna sredstva za odkup knjige za borce.

Odbor skupnosti borcev Lackovega odreda ima seznam borcev in aktivistov, ki obsega 600 imen in priimkov. Mislimo, da so še borke in borci navedenih enot, ki svojih naslovov še niso sporočili.

Odbor zato vabi vse tiste, ki naslovov še niso sporočili, naj to nemudoma storijo, da bodo lahko vnešeni v seznam v knjigi.

Tiste borke in borce, ki so spremenili svoje naslove prav tako prosimo, da sporočijo svoje nove naslove zaradi izpolnitve seznama na naslov: Odbor Lackovega odreda, 62000 Maribor, p. p. 28.

Obvestila

Krajani petih krajevnih skupnosti na Pobrežju odkrivamo letos ob dnevu republike spominsko ploščo 83 padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja.

Dne 27. novembra 1985 pripravljamo srečanje s svojci padlih in žrtv ter z njihovimi sodelavci. Po srečanju bo ob 12. uri v prostorih Osnovne šole Borci za severno mejo (Nasipna 19) v Mariboru osrednja občinska proslava ob dnevu republike. Ob 13. uri se bomo zbrali pred novo zdravstveno postajo in lekarno na Pobrežju. Na njunem pročelju bomo odkrili spominsko ploščo, nato pa bomo odprli tudi zdravstveno postajo in lekarno. Občinska konferenca ZSMS Maribor Pobrežje pripravlja v sodelovanju z Muzejem narodne osvoboditve Maribor tudi razstavo: Prvi meseci svobode v Mariboru, ki bo postavljena v prostorih zdravstvene postaje na Pobrežju in si jo bo mogoče ogledati po otvoritvi.

Pripravljalni odbor

V petek, 22. novembra 1985, bomo ob 15.30 pred spomenikom borcem za severno mejo 1918/19 (pri vходу v mestni park) praznovali sedemdesetletnico obletnico zmagovalne osvoboditve mesta Maribora izpod stoletnega tlačanstva v Avstro-Ogrski. V noči na 23. november 1918 smo po ukazu generala Rudolfa Maistra izvršili njegovi zvesti prostovoljci popolno razorožitev vseh ostankov avstrijske vojske in sovražnega mestnega Schutzwehra - Zelene garde. Tako je tri dni prej ustanovljena prva slovenska vojska prevzela vso vojaško oblast v mestu Maribor pod poveljstvom generala Maistra.

Mestni odbor mariborske Zveze prostovoljcev borcev za severno mejo 1918/19 - predstavnik naše najstarejše generacije vseh borcev v SR Sloveniji -

Te, dragi soborec vabi, da prideš na proslavo s pripetimi odličji in medaljo na prsih.

S svojo navzočnostjo bomo spet in spet dokazali, da nas je po toliko letih le še nekaj živih prič najslavnejših dejanj prve slovenske vojske, ki je ob umu in sablji našega junaka generala Rudolfa Maistra izbojevala osvoboditev slovenskega ozemlja severno od Save in utemeljila severno slovensko mejo ne samo nam Slovencem, temveč vsej na novo rojeni novi državi Slovencev, Hrvatov in Srbov.

Po tej proslavi se bomo borci z našimi gosti preselili v bližnji Gostinski šolski center na Mladinski 14, kjer bomo na tovariškem srečanju

obujali spomine na sedemdesetletnico obletnico razorožitve Zelene garde, ki smo jo spretno in s presenetljivo naglico opravili v noči na 23. november 1918 po vseh avstrijskih vojaških postojankah v Mariboru. S ponosom se bomo spominjali slavnih časov naše prve svobode v svoji slovenski domovini.

Za pogostitev moramo vedeti število udeležencev, zato prosimo vsakega vabljenca, da nas s priloženo dopisnico takoj obvesti o svojem prihodu ali izostanku. Soborci, ki morda zaradi ovirane gibljivosti potrebujejo spremljevalca, zapišite to na dopisnici!

Zveza prostovoljcev borcev za severno mejo 1918-1919 Maribor

Dne 23. in 24. novembra letos se bodo v Vidmu (Italija) zbrale delegacije konfederacije združenj borčevskih organizacij Furlanije-Juljske krajine, Zveze koroških partizanov, Zveze slovenskih izseljencev iz Koroške, Zveze avstrijskih protifašističnih borcev in žrtve fašizma, Organizacije političnih pregnancev iz Celovca in Gradca, Zveza socialističnih borcev za svobodo ter Zveze združenj borcev NOV Hrvaške in Slovenije.

Doslej so se delegacije borčevskih organizacij iz Furlanije-Juljske krajine in iz Hrvaške ter Slovenije zbrale 1976. leta v Ljubljani, 1977. leta v Vidmu, 1978. leta na Reki, 1979. leta v Novi Gorici, 1980. leta v Vidmu, 1981. leta v Celovcu, 1982. leta v Kumrovcu, 1983. v Mariboru in 1984. v Gradcu.

Srečanja, ki so nastala iz potrebe po dogovarjanju borčevskih in protifašističnih organizacij, pomenijo hkrati utrjevanje aktivnega sodelovanja med borčevskimi in protifašističnimi organizacijami naših socialističnih republik, borcev z avstrijske Koroške in Stajerske ter dežele Furlanije-Juljske krajine, predvsem v skupnem boju za mir in razorožitev v svetu, boju proti oživljanju fašizma in še posebej prenašanju tradicij NOB in odpornosti na mladi rod kakor tudi za uveljavljanje pravic narodnostnih skupnosti kot mostu združevanja narodov, ki živijo na tromeji Avstrija-Italija-SFRJ.

Letošnje srečanje pripravlja konfederacija Združenj borčevskih organizacij Videmske pokrajine, ki ima namen jubilejno srečanje posebej zaznamovati. Poleg predstavnikov sodelujočih organizacij se bodo srečanja udeležili tudi predsednik deželnega sveta, župan Vidma ter župan Beljaka in predsednik skupščine mesta Maribor, z Vidmom pobratenih mest.

Predvideno je, da bodo predstavniki vseh navzočih organizacij sprejeli poziv, v katerem bodo posebno pozornost posvetili vlogi brezatomskih con v boju za mir in razorožitev.

Srečanje se bo začelo v soboto, 23. 11. 1985, ob 16. uri v prostorih videmske občine v dvorani Ajace.

V nedeljo bodo ob 8. uri delegacije navzočih organizacij položile vence na spomenik padlih v Vidmu, nato pa se bo srečanje nadaljevalo s pozdravi visokih gostov ter sprejemom sklepne dokumenta.

RO ZZB NOV Slovenije

V sredo, 13. novembra, ob 70-letnici rojstva narodnega heroja in partizanskega komandanta STANETA SEMICA-DAKLIJA je na njegov grob ob spomeniku narodnih herojev v Ljubljani položila venec skupna delegacija skupščine občine, družbenopolitičnih organizacij, zveze borcev in občine Cerknice ter RO ZZB NOV Slovenije.

Popravki

V Slovenjgriški mozaik izpod peresa Adolfa Ankona, objavljenem v našem tedniku 7. t.m., se je prikradla nekaj neljubih napak in nevednosti, na katere nas opozarjata tako avtor kot občinski odbor ZZB NOV Slovenj Gradec.

V članku Spomin na akcijo, v katerem je govor o znanem partizanskem borcu in komandantu bataljona Muratu, je bilo prebrati, da je Murat dočakal svobodo, kar pa ne ustreza resnici: Murat je padel nekaj tednov pred osvoboditvijo.

K članku o partizanskih tehnikah na Pohorju se je prikradel naslov drugega, še ne objavljenega zapisa o pohorskih bolnišnicah.

Podobne napake so bile tudi v Ankonovem članku, objavljenem teden dni poprej, ko je bilo Franju Vrnčcu pridodano partizansko ime Bajsi, namesto Buzdo, narodni heroj Lado Mavsar-Ronko pa označen - v trenutku svoje smrti - kot komandant Pohorske brigade, a je bil dejansko komandant 1. bataljona 2. SNOUB Ljubo Šercer v okviru 14. udarne divizije na njenem pohodu na Stajersko.

Za napake se opravičujemo.

Uredništvo

tv-15 naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semčtem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 - Časopisni svet TV-15 naš tovariš: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIPIČ, TONE GOSNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE SKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR; Novinarji: ŽIVA DROLE - TV-15 za mladino; BOJAN KUNTARIČ - notranja politika; MILENKO STRAŠEK - reportaže; BOJANA ŽOKALJ-JESIŠ - naša organizacija; Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 - Uprava in naročniški oddelki: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana - Letna naročnina 1.100 din, posamezna številka v prosti prodaji 30 din - Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-4572 - TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 - Rokopisov in fotografij ne vračamo - Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije šteje 421-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov - Korektura in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35